

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*До 100-ї річниці від Дня народження
Петра Петровича Михайленка*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Збірник матеріалів
міжвузівської науково-теоретичної конференції
(м. Київ, 21 листопада 2014 року)

Київ 2014

Редакційна колегія:

В.В. Черней, ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

С.Д. Гусарев, перший проректор Національної академії внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор;

С.С. Чернявський, проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

І.Ю. Гора, проректор Національної академії внутрішніх справ;

В.В. Сокурєнко, проректор Національної академії внутрішніх справ; кандидат юридичних наук, доцент

М.В. Костицький, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, академік НАПрН України, заслужений юрист України;

О.М. Джу́жа, доктор юридичних наук, професор;

В.І. Ша́кун, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ;

В.А. Довбня, кандидат юридичних наук;

В.П. Михайленко, кандидат юридичних наук;

В.І. Осадчий, доктор юридичних наук, професор;

А.В. Савченко, доктор юридичних наук, професор;

В.В. Корольчук, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 15 жовтня 2014 року (протокол № 2).

Матеріали збірника подаються в авторській редакції.

А43 Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Черней, М.В. Костицький С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 184 с.

ВСТУП

У Національній академії внутрішніх справ завжди приділялася та приділяється велика увага вшануванню пам'яті тих, хто своєю самовідданою працею створював наш заклад, роблячи внесок у його вагомі здобутки на ниві підготовки висококваліфікованих фахівців для органів внутрішніх справ.

Серед видатних імен професорсько-викладацького складу чільне місце посідає ім'я академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора, генерал-лейтенанта внутрішньої служби Петра Петровича Михайленка – видатного вченого і педагога, чуйної та щирої людини, мудрого наставника та доброго друга.

На жаль, 1 червня 2008 р. на 94 році Петро Петрович пішов з життя, залишивши нащадкам багату наукову спадщину та підготувавши численних учнів – продовжувачів заснованих ним наукових шкіл.

2 вересня 2014 року виповнився 100-річний ювілей цієї видатної людини. Ще з вересня 2013 року в навчально-наукових інститутах і ліцеї Національної академії внутрішніх справ проводилися зустрічі з курсантами, студентами та ліцеїстами, перед якими виступали учні вченого, колеги по роботі, ветерани зі спогадами і розповідями про академіка Петра Михайленка. 2 вересня цього року пройшли урочистості з нагоди 100-ліття академіка. Того самого дня відбулася церемонія відкриття аудиторії імені академіка П.П. Михайленка у центральному корпусі НАВС. Учасники заходів оглянули виставку наукових праць академіка, експозицію, присвячену 100-літтю П.П. Михайленка, розгорнуту в Музеї МВС України НАВС, переглянули телефільм про життя і діяльність вченого.

П.П. Михайленко був почесним членом 12 міжнародних наукових закладів. За життя він був нагороджений понад 120 урядовими, відомчими та церковними нагородами України й інших країн. Серед них ордени «Ярослава Мудрого» 5 ст., «Богдана Хмельницького» 4 ст., Почесна відзнака Президента

України «За заслуги» 3 ст., Почесні грамоти і медалі Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, ордени колишнього СРСР: Вітчизняної війни 1 ст., Червоної зірки, «Знак пошани», понад 15 орденів і медалей іноземних держав (Великобританії, Франції, США та ін.).

На його рахунку понад 400 наукових праць, окремі з яких видані, крім української та російської, ще й англійською, французькою, іспанською та китайською мовами. Він є засновником та співзасновником наукових шкіл «Історія кримінального права України», «Теорія оперативно-розшукової діяльності», «Кримінологія України», «Історія міліції України».

У Національній академії внутрішніх справ (до 1992 р. – КВШ МВС СРСР, до 1996 р. – УАВС, до 2005 р. – НАВСУ, а до 2010 р. – КНУВС) Петро Петрович плідно працював понад 50 років.

Дехто вважає, що, здобувши всеукраїнське та міжнародне визнання, можна й відпочити. Але професор Михайленко – не спочивав на лаврах. Кожен день свого творчого життя Петро Петрович присвячував натхненній, звитяжній науковій праці.

Він дбав не тільки про сьогодні, а й про майбутнє юридичної науки. Так, наприкінці 2006 року ним були засновані премія імені академіка Михайленка і фонд його імені, головним завданням яких є сприяння розвитку юридичної науки в Україні та підтримка молодих науковців.

Із переданих Петром Петровичем до Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського понад 2000 раритетних книг з його колекції засновано фонд імені академіка Михайленка.

Для тих, хто знає життєвий шлях Петра Петровича, цілком зрозуміло – він сам був ковалем свого щастя. До останнього часу Петро Петрович плідно працював на посаді професора кафедри кримінального права, був Головою Ради ветеранів академії та професором-консультантом МВС України.

До збірника включено тези наукових доповідей та повідомлень, оприлюднених на V міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального

права», присвяченій пам'яті академіка Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора Петра Петровича Михайленка.

Колектив авторів склали як відомі вчені-юристи – професори, доценти, доктори та кандидати наук, так і науковці-початківці, які роблять свої перші кроки на науковій ниві. Думки авторів можуть не збігатись з позицією редакційної колегії. За достовірність наведених фактичних даних, цитат та інших відомостей відповідають автори.

Маємо надію, що збірник приверне увагу широкого кола юридичної громадськості, сприятиме подальшому розвитку юридичної науки в Україні, а також стане у пригоді як вченим, професорсько-викладацькому складу, так і аспірантам, ад'юнктам, студентам, слухачам та курсантам вищих юридичних навчальних закладів.

Редакційна колегія

СЕКЦІЯ 1
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Черней В.В., ректор НАВС, д.ю.н.,
доцент

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Динамічні соціальні та політичні перетворення, які відбулися в Україні протягом 2014 року, беззаперечно вплинули на існуючі тенденції розвитку кримінального законодавства та взагалі на всю кримінально-правову політику держави. Відтак стають актуальними дослідження сучасних тенденцій розвитку кримінально-правової політики України та шляхів її удосконалення на законодавчому рівні.

За твердженням П.Л. Фріса, кримінально-правова політика становить самостійний напрям внутрішньої правової політики України, завдяки якому, на підставі загальної теорії боротьби зі злочинністю, розробляють стратегію і тактику, формують основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановях Пленуму Верховного Суду України [1, с. 9–10]. Отже, можна стверджувати, що норми закону про кримінальну відповідальність є головною формою вияву кримінально-правової політики.

Однак, неодноразові зміни та доповнення до Кримінального кодексу (далі – КК) України є прямим свідченням нестабільності кримінально-правової політики держави. Дослідження сучасних тенденцій в змінах до КК України, дає змогу визначити відповідні недоліки та прорахунки суб'єктів її здійснення. Насамперед це стосується законодавчого рівня існування кримінально-правової політики.

Серед останніх змін, внесених до КК України, відслідковуються певні своєрідні тенденції, до яких належать:

1) сучасні зміни, здебільшого, стосуються норм про кримінально-правову охорону безпеки та інтересів держави, безпеки та інтересів працівників правоохоронних органів та суддів, а також кримінально-правової охорони службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної із наданням публічних послуг;

2) такі зміни не позбавлені внутрішніх суперечностей;

3) передумовами їх прийняття, зазвичай, є політичні мотиви та інтереси;

4) якість зазначених змін та їх ефективність є невисокою, оскільки відповідні законопроекти створюються спонтанно для «точкового» вирішення окремих тактичних завдань і апріорі не можуть вплинути на стан протидії злочинності;

5) законопроекти щодо внесення змін до КК України не проходять належної наукової експертизи і не містять наукового обґрунтування необхідності та доцільності їх прийняття [2, с. 59–63].

Таким чином, сучасні зміни до КК України є своєрідним свідченням, що законодавець прагне будь-яку значиму суспільно-правову чи суспільно-політичну проблему розв'язати насамперед через зміни до закону про кримінальну відповідальність, необґрунтовано перетворюючи його на універсальний інструмент «вирішення» вказаних проблем.

Водночас елементи суб'єктивізму при використанні законодавства про кримінальну відповідальність призводять до нагромадження безсистемних різносторонніх змін і як наслідок – до порушення принципу стабільності кримінального законодавства.

На думку В.М. Куца протягом 2001–2014 років, у чинний КК України, було внесено більше ніж 500 законодавчих змін, а за дев'ять місяців 2014 року – понад 50 [3, с 45–48].

В дійсності прямим свідченням порушення принципу стабільності є прийняття Верховною Радою України законів України № 721-VII від 16 січня 2014 року «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних

законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» та № 728-VII від 16 січня 2014 року «Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців», які згодом були скасовані та втратили чинність.

Проте вказані законодавчі акти приймалися, перш за все, виключно для врегулювання існуючої на той момент суспільно-політичної ситуації. Відтак сама якість відповідних законопроектів та їх потенційна здатність врегулювати наявну суспільно-політичну ситуацію лише за рахунок кримінально-правового впливу видаються досить обмеженими.

До того ж, слід зазначити, що низка змін до КК України, які відбулися в 2013–2014 роках, призвели до системних перетворень закону про кримінальну відповідальність. Головним чином це стосується запровадження інституту застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб, а також особливостей призначення та застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Цілком очевидно, що такі зміни є не звичайним тактичним кроком законодавця, спрямованим на вирішення «одиничних» суспільно-політичних проблем, а навпаки – масштабним приведенням вітчизняного кримінального законодавства до міжнародних вимог. Так, наприклад, необхідність запровадження інституту кримінально-правового впливу на юридичних осіб, у зв'язку з вченням їх уповноваженими особами, від імені таких юридичних осіб чи в інтересах таких юридичних осіб, певних злочинів, обумовлюється низкою міжнародно-правових актів. Так само як і численні зміни до розділу XVII Особливої частини КК України, прийняття яких також обумовлюється існуючими

міжнародно-правовими актами та вимогами впливових міжнародних організацій.

Отже, система сучасних законодавчих змін є досить неоднозначною та суперечливою. З одного боку вона стосується запровадження міжнародних стандартів та намаганням привести вітчизняне кримінальне законодавство до міжнародно-правових вимог, а з іншого – полягає у намаганні вирішити «одиничні» суспільно-політичні чи суспільно-правові проблеми, які здебільшого взагалі не належать до сфери кримінально-правової охорони чи кримінально-правового регулювання.

Привертає до себе увагу й те, що, за словами В.І. Борисова, В.Я. Тація та В.І. Гютюгіна, виникнення цілої низки законопроектів спричинено не так нагальною потребою приведення законодавства про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог динамічних умов життєдіяльності сучасного суспільства й держави, як бажанням відгукнутися та відреагувати на кожную більш-менш «голосну» подію чи справу шляхом створення нової норми КК. Складається враження, що переважну більшість тих складних життєвих ситуацій, що виникають у зв'язку з нестабільною соціально-економічною обстановкою в країні, законодавець намагається вирішити найпростішим і, водночас, навряд чи найефективнішим шляхом – за допомогою заходів кримінально-правової репресії. Однак зовсім у недалекому минулому суспільство вже проходило цим шляхом, що, як відомо, довів цілковито свою неспроможність [4, с. 12].

Можемо стверджувати, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні характеризується таким: певною нестабільністю, наявністю надмірної кількості змін, які не завжди є виправданими та доцільними; пріоритетністю захисту інтересів та безпеки держави, інтересів та безпеки представників влади, правоохоронних органів та суддів, порівняно з захистом інтересів окремих громадян; намаганням законодавця врегулювати суспільно-правові та суспільно-політичні проблеми виключно кримінально-правовими засобами; прагненням привести вітчизняне кримінальне законодавство у відповідність до

міжнародно-правових вимог, нерідко ігноруючи позитивний вітчизняний досвід та правові традиції.

Із цього випливає, що національна кримінально-правова політика, на законодавчому рівні її існування, набуває справді неоднозначних рис, які, на наш погляд, свідчать про її багатовекторність. Зокрема, слід погодитися, що нестабільність кримінального законодавства та намагання законодавця вирішити будь-яку суспільно-політичну проблему виключно кримінально-правовими засобами є свідченням відродження тоталітарних тенденцій в кримінально-правовій політиці України. Наголошуємо, що подібні тенденції вже були притаманні вітчизняній кримінально-правовій політиці в умовах створення української держави «радянського зразка». Утім, в науці кримінального права, такі тенденції оцінюються доволі негативно.

Водночас намагання законодавця привести окремі норми КК України у відповідність до міжнародно-правових вимог, свідчать про абсолютно протилежні тенденції розвитку кримінально-правової політики, а саме про її демократичну спрямованість, протидію корупції та узурпації влади в державі. Відтак, наукові твердження щодо однозначного набуття вітчизняною правовою політикою ознак кримінально-правової політики тоталітарного типу [2, с. 59–63], уявляться не зовсім обґрунтованими, оскільки така оцінка сучасних законодавчих змін є дещо однобічною і не відображає окремих тенденцій, спрямованих на реальне виконання міжнародних вимог.

Насамкінець, можемо стверджувати, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні має дещо різну направленість і, з одного боку, стосується впровадження міжнародних стандартів, а з іншого – набуває ознак відродження кримінально-правової політики репресивного типу.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец.

12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 35 с.

2. Грудзур О. М. Кримінально-правова політика України в 2014 році, крізь призму законодавчих змін / О. М. Грудзур // Політика в Україні : питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014. – С. 59–63.

3. Куц В. М. Точне визначення завдань КК України – важливий аспект національної кримінально-правової політики / В. М. Куц // Політика в Україні : питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014. – С. 45–48.

4. Тацій В. Я. Законотворчість : сучасні проблеми / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Голос України № 168 (4918) 10 вересня 2010 р. – С. 12–13.

Чернявський С.С., проректор
НАВС, д.ю.н., професор

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ’ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Відповідно до ст. 46 КК України, особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Ініціювати таке примирення можуть як підозрюваний, так і потерпілий (який нерідко першим виявляє бажання примиритись). Йдеться про ситуації, коли кримінальне правопорушення вчинене близьким родичем потерпілого або потерпілий унаслідок певної своєї кримінальної поведінки сам спровокував особу на вчинення злочину. Тож не має принципового значення, хто саме виступив ініціатором примирення (одна із сторін, обидві сторони чи їх

представники, близькі чи знайомі, працівники правоохоронних органів, суд, медіатори тощо). Важливішим є факт закріплення відповідного наміру сторін, подальші їх дії та правові наслідки таких дій.

Примирення особи, яка вчинила злочин, з потерпілим означає не лише відмову останнього від матеріальних претензій, а й взагалі – небажання потерпілого ставити перед органами досудового розслідування та судом питання про притягнення винуватої особи до кримінальної відповідальності. Причини такої відмови можуть бути різні: усунення заподіяної шкоди, вибачення перед потерпілим, родинні чи дружні стосунки між сторонами, жалість до особи, яка вчинила злочин (наприклад, при вимушеному характері посягання, коли його вчинення зумовлено тяжкою життєвою ситуацією), виникнення між потерпілим та обвинуваченим близьких стосунків після вчинення злочину. [1].

Новелою, закріпленою в КПК України, є те, що примирення може відбуватися між підозрюваним, обвинуваченим (підсудним), цивільним відповідачем, їх представниками, з одного боку, а також потерпілим, яким можуть бути як фізичні, так і *юридичні особи*, – з іншого. Головні зміни стосовно розглядуваного інституту стосуються оновленого процесуального статусу підозрюваного та потерпілого, їх представників, а також прокурора, процесуальні повноваження якого на стадії досудового розслідування значно розширилися.

З огляду на цивільне законодавство (ст. 80 ЦК України), юридична особа – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Переважну більшість юридичних осіб приватного права становлять суб'єкти господарювання, які можна поділити на одноосібні та колективні. Представниками потерпілого – юридичної особи можуть бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 58 КПК України). З метою усунення дисонансу в закріпленні статусу юридичної особи в цивільному та кримінальному (матеріальному

та процесуальному) законодавстві, пропонується доповнити КК і КПК України положеннями такого змісту: *якщо потерпілим визнано юридичну особу, звільнення від кримінальної відповідальності відбувається на підставі заяви представника потерпілого про відшкодуванням заподіяних збитків.*

Отже, підставою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим слід вважати факт примирення сторін, незалежно від того, хто став ініціатором такого примирення, здійснив перші заходи до цього і завдяки яким зусиллям та кого таке примирення стало можливим.

Факт примирення означає оформлену в належній процесуальній формі відмову потерпілого від свої попередніх претензій і вимог до особи, яка вчинила злочин, прохання закрити кримінальне провадження. У кримінальному процесуальному законодавстві чітко не визначено форму та зміст такої заяви. Про відповідні наміри потерпілого можуть свідчити, зокрема: усна заява, закріплена в протоколі допиту (судового засідання); письмова заява, передана слідчому, прокурору або суду безпосередньо потерпілим; нотаріально засвідчена заява (у разі її надання представником потерпілого); укладена між сторонами мирова угода.

Примирення з потерпілим-фізичною особою має бути наслідком його вільного волевиявлення. Неприпустимим є неправомірний вплив (тиск) на потерпілого як з боку слідчого, прокурора чи судді, так і з боку підозрюваного, обвинуваченого чи його оточення (наприклад, залякування потерпілого чи його близьких, погрози на їх адресу тощо). У такому разі примирення з боку потерпілого визнається вимушеним, тобто таким, що не має юридичного значення та не є підставою для звільнення винуватого від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України.

Якщо ж потерпілими від злочину є кілька осіб, то підозрюваний повинен примиритися з кожним з потерпілих. *Недосягнення примирення хоча б з одним потерпілим виключає можливість застосування ст. 46 КК України [2].*

Відшкодування завданих злочином збитків потерпілому або усунення заподіяної шкоди є другою обов'язковою підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності. Факт заподіяння шкоди слід розглядати як певний юридичний факт, за наявності якого норма права пов'язує настання певних правових наслідків. Отже, шкода – це об'єктивна категорія, яка уявляє собою ті зміни, що настали в майновому, фізичному, психічному, моральному стані особи внаслідок вчинення злочину. Однак закон не вимагає, щоб шкоду потерпілому було відшкодовано в повному обсязі. Головне, щоб підозрюваний задовольнив претензії потерпілого. Водночас задоволення, наприклад, матеріальних претензій, може мати місце й частково протягом періоду часу, визначеного сторонами (поетапно). Відшкодування збитків чи усунення шкоди здійснює, як правило, сам підозрюваний. Проте це можуть зробити й інші особи за ініціативою особи, яка вчинила злочин, за винятком випадків, коли усунення шкоди пов'язане з його особистістю (наприклад, публічне вибачення перед потерпілим).

Дискусійним залишається й питання про визнання *підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості* як передумови для звільнення його від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. У будь-якому разі, якщо підозрюваний, не визнаючи своєї винуватості у вчиненому злочині, погоджується на примирення з потерпілим, сподіваючись у такий спосіб уникнути обвинувального вироку та покарання, про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням не йдеться.

Список використаних джерел

1. Шкелебей В. А. Доказування у кримінальному провадженні, що підлягає закриттю унаслідок звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / В.А. Шкелебей, О.В. Савенков // Юридичний часопис НАВС. – 2012. – № 2. – С. 139–147.

2. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Шакун В.І., професор кафедри кримінального права НАВС, д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрНУ

НЕПРАВОВІ ТЕРИТОРІЇ – НОВИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ

На XII конгресі ООН по запобіганню злочинності і кримінальному правосуддю (Сальвадор, Бразилія, 12-19 квітня 2010 р.) були визначені нові загрози світової злочинності. Зокрема, наголошувалось на зростаючий ризик зближення представників транснаціональної організованої злочинності; зростаючі виклики транснаціональної екологічної злочинності; виклики пов'язані з випадками економічного шахрайства і незаконним використанням персональних даних, а також фальсифікації і піратському використанні цифрових; мультимедійних засобів.

Безпосереднім приводом для принципово нового підходу до проблеми злочинності стало її нестримне зростання у своїй різноманітності. Проте головним аргументом тут є тривога міжнародного співтовариства за майбутнє світового розвитку. Викликає занепокоєння та обставина, що злочинність і злочинний бізнес стали невід'ємною частиною всього життя суспільства, а в деяких випадках і як спосіб його розвитку. Латентність – головна риса і особливість сучасної злочинності, яка уже вийшла за межі усталених форм, визначених кримінологічною наукою.

Зазначені тенденції особливо гостро проявили себе останнім часом в Україні. Фактично за сприяння органів влади сусідньої держави йде підтримка організованих злочинних груп, які під надуманими приводами встановлюють власний порядок на

окремих територіях, вчиняють тяжкі злочини на території України. Певною мірою, такий стан викликаний тими обставинами, що погляди представників влади і суспільства на злочинність в цілому дещо різняться. Існуюча думка щодо причин виникнення, значення і ступеню впливу зазначеного явища на державні і суспільні інститути також відрізняються. Влада вважає, що в країні є певні зрушення, а на побутовому рівні у суспільстві таких зрушень не помічають.

В свою чергу, у науковій літературі нерідко висловлюється точка зору про те, що причиною всьому є корупційна злочинність, як наслідок переходу до нових форм господарювання і сприймається як плата за такі перетворення. Зауважимо, що злочини у сфері надання публічних послуг практично зачепили всі гілки державної влади, включаючи й судову. Судячи по нинішній ситуації, корупція набула системного характеру і торкається практично всього суспільства, включаючи його основу. Причиною цього є те, що до цього часу в Україні вирішення більшості державних, управлінських, адміністративних, господарських і соціальних питань залежить від конкретного чиновника. Саме цей вектор розвитку держави стимулює зростання злочинності у сфері службової діяльності та надання публічних послуг. Більше того, в державі відсутня єдина система оцінки впливу корупційної злочинності на кримінологічну безпеку держави.

Незважаючи на величезну увагу до злочинності у сфері службової діяльності з боку органів державної влади, особливо до корупційного підкупу, більшість злочинів залишаються не виявленими. Таке положення обумовлено низкою обставин. По-перше, правопорушення правлячих кіл, пов'язаних з управлінською діяльністю залишається конфіденційною, по-друге, в діяннях, яка вчиняє правляча еліта, не має прямих і опосередкованих жертв, а також свідків, зацікавлених в оприлюдненні таких фактів, по-третє, еліта фактично управляє діяльністю органів кримінальної юстиції і судів, які не мають реальної можливості керуватися лише законом.

При цьому, кримінологічна наука і весь соціально-правовий інститут як вираз суспільного світогляду виявилися некомпетентними і безпорадними по відношенню до цього явища. Стає зрозумілим необхідність принципових змін у відношенні суспільства і держави до злочинності, де у вирішенні зазначених проблем кримінологічна наука повинна зіграти ключову роль. Між тим складається враження, що кримінологічна наука, так би мовити, «соромиться» називати речі своїми іменами і вдається до принципів подвійних стандартів, оминаючи багатьох відомих особистостей і їх протиправну поведінку. Недоторканість окремих категорій населення (у частині притягнення їх до кримінальної відповідальності) створює неправові сфери, де функціонує тіньове право. Такі сфери виявляються недосяжними для системи кримінальної юстиції, а вже сама їх наявність ініціює негативні процеси значного поширення. І чим більше у суспільстві таких сфер, тим менш ефективною є державна політика. Ігнорування зазначених процесів з боку держави привело до того, що в Україні утворилися уже не сфери, а цілі неправові території, де вся злочинність носить латентний характер, а влада не в змозі забезпечити належний правовий режим, передбачений чинним законодавством. На жаль, прийнятий нещодавно Верховною Радою України пакет законів, спрямованих на подолання корупції та забезпечення функціонування органів державної влади на тимчасово окупованих територіях, запізнився у часі, а його реалізація буде проходити в умовах глибокої економічної кризи. До того ж, до цього часу не знайшли належної правової оцінки дії посадових осіб, які привели до тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та втрати з боку держави управління окремими територіями Донецької та Луганської областей. Фактично, мова йде про те, що держава своїми непродуманими діями, власне, і обумовлює процес криміналізації українського суспільства. Звідси витікає ще одна, мабуть найболючіша проблема, яка буде впливати на етап правопорядку й на інших територіях. Мова йде про те, що Україна за декілька місяців отримала тисячі людей з посттравматичним синдромом, який став наслідком бойових дій.

Можливо передбачити, що ця категорія осіб, після повернення до своїх домівок буде болісно реагувати на будь-які прояви несправедливості, у тому числі і шляхом порушення правопорядку.

За цих умов важливо, щоб влада не пішла шляхом застосування силових методів для наведення порядку, а зосередила увагу на усуненні причин і умов, які сприяють кримінальним правопорушенням. Нетерпимість чиновників і їх бажання показати за короткий термін свою управлінську значимість може привести до нових конфліктів. Потрібна консолідація вчених і практиків різних наук, які вивчають поведінку людини, політиків, управлінців з метою практичної реалізації задекларованих Конституцією принципів демократії і соціальної справедливості.

Костицький М.В., д.ю.н., професор,
член-кореспондент НАПН України,
академік НАПрН України, заслужений
юрист України

СУЧАСНІ ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1. Після інтенсивного процесу інтеграції – диференціації наукового знання, характерного для завершення епохи Модерну (40-60-і роки ХХ ст.) з переходом до Постмодерну намітився процес нового, всезагального синтезу наукового знання, появи нових інтегративних надгалузей знання, творення всезагальної Метанауки. Можна стверджувати, що завершився діалектичний виток спіралі розвитку наукового знання, який почався двадцять шість століть тому назад з єдиної філософської бази (у Мілетських мудреців) та завершився творенням знову єдиної системи Знання. При цьому в Постмодерному синтезі „беруть участь“ не лише наука, але і мистецтво, теологія, і, звичайно, філософія (останню вважаю не сферою наукового знання, а однією з форм пізнання).

В юридичній науці, як одній з найконсервативнішої сфер наукового знання і пізнання ці тенденції прослідковуються слабкіше ніж у інших сферах, але і в ній неминуче відображаються загальні прояви та особливості вказаних вище процесів.

Показовим є те, що після майже чвертьстолітнього забезпечення законодавчого процесу, коментування законів і підзаконних актів, методичного забезпечення юридичної практики юридична наука нарешті зайнялася власне науковою справою – розробкою світоглядних і теоретичних засад юридичної науки взагалі та окремих її галузей. Свідченням цього є хоча-б фундаментальні напрацювання Національної академії правових наук України, якщо в 2008 р. підготовлено і опубліковано п'ятитомне видання „Правова система України: історія, стан, перспективи“, в якому викладено доробок вчених-юристів в Україні, присвячений правовій політиці, законодавчій практиці, правозастосуванню в різних сферах соціальної дійсності, то в п'ятитомному виданні, яке вийшло до 20-річчя НАПрН України під назвою „Правова доктрина України“ (2013 р.), головна увага звернута на теорію і методологію юридичної науки і її галузей. Ця особливість починає прослідковуватись в монографічних роботах, кандидатських і докторських дисертаціях.

2. В науці кримінального права був і залишається домінуючим позитивістський, чи навіть нормативістський підхід. Завдяки йому наука кримінального права визначається як система поглядів, концепцій, ідей, теорій щодо самого кримінального закону, практики застосування, історії і перспектив розвитку.

Більш новітні роботи з кримінального права трактують цю науку як галузь юридичної науки, що являє особою систему знань (ідей, поглядів, концепцій) про загальні засади кримінальної відповідальності, злочин, покарання, суб'єктів злочину, шляхи вдосконалення кримінального законодавства, які базуються на закономірностях суспільного розвитку і кримінально-правового регулювання.

Отже йдеться про те, що об'єктом і предметом науки кримінального права є не об'єктивна дійсність яка врегульовується

або потребує врегулюванням кримінальним законодавством, а саме це законодавство. Тобто не те, що об'єктивно існує, а суб'єктивно визначене законодавство. Крім того, використання поняття „кримінальне право“ як синоніму „кримінального законодавства“ сьогодні є просто нонсенсом.

Академік П.П.Михайленко ще в 1965 р. вказував на необхідність виходу в кримінально-правовій науці за межі позитивістської методології та необхідності застосування соціологічної методології в кримінальному праві. Однак, навіть через півстоліття реалізація цих міркувань виглядають проблематично.

3. В низці попередніх робіт я вказував, що кожна галузева юридична наука в своїй структурі повинна мати наступні підсистеми: 1) філософську, 2) теоретичну, 3) методологічну, 4) історичну, 5) компаративістичну. Очевидно, що ця вимога стосується і науки кримінального права.

Філософська частина вітчизняного кримінального права в загальному розроблена професором В. А. Бачиніним (з НУ ХЮА ім. Я. Мудрого, а тепер СПб університету (Росія).

Теорію кримінального права розробляли М. Бажанов, Ю. Баулін, В. Борисов, П. Воробей, О. Костенко, М. Коржанський, П. Михайленко, В. Навроцький, М. Панов, А. Савченко, В. Сташис, В. Тацій, В. Шакур, С. Яценко та ін.

Історична і компаративістична підсистеми кримінального права розроблялися ще з останньої третини XIX ст. впродовж всього XX ст. Значний внесок в їх розвиток вніс академік П.П.Михайленко.

Методологічна підсистема кримінального права, тим більше сучасного вітчизняного є майже не розробленою. (Правда, це зауваження можна віднести до всіх галузевих юридичних наук).

На даному етапі розвитку цієї науки необхідна докорінна ревізія методологічних підходів, відхід від позитивістської і нормативістської методологій, вихід за рамки формально-догматичних методів (а фактично, логічної методології).

Світоглядною базою для цих трансформацій в науці українського кримінального права має стати філософія права та поліметодологічний підхід до наукових досліджень, на що я вже теж неодноразово звертав увагу.

Колб О.Г., директор ННПП
НАВС, д.ю.н., професор

ПРО ДЕЯКІ ЗМІСТОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В науковій літературі під політикою (від грец. *politike* (*techne*) – мистецтво керувати державою) розуміють діяльність органів державної влади, партій, громадських об'єднань (груп) у галузі внутрішньодержавного управління та міжнародних відносин, що відповідає їх інтересам та цілям [1, с. 455]. Як у зв'язку з цим зауважив В.І. Борисов, політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя [2, с. 305].

В.І. Борисов, переконаний також, що розв'язання завдань державної політики боротьби зі злочинністю, особливо в застосуванні кримінального законодавства, не обмежується питаннями якості й дійової ефективності останнього. Досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання заходів боротьби зі злочинністю: організаційно-правових і адміністративно-управлінських (як прояв державної волі); соціально-економічних, культурологічних та природно-людських (як розвиток суспільства та людини); спеціально-законодавчих, методологічно-правових і кримінологічних як взагалі, так і з певними її видами. У межах цих заходів кримінально-правовий напрямок державної політики боротьби зі злочинністю виконує функцію системоутворюючого елемента і є необхідним інструментом досягнення суспільно-корисного результату [2, с. 312].

Важливим є інший висновок з цього приводу: для всіх видів політики у сфері боротьби зі злочинністю неабияке значення набуває правозастосовна діяльність, оскільки вона стосується практичного використання й ефективного застосування закону, у першу чергу, про кримінальну відповідальність, правоохоронними й судовими органами. Саме цей аспект зазначеної політики відбиває політичну волю держави щодо боротьби зі злочинністю, зокрема з тими її проявами, які набувають особливого негативного резонансу для суспільства в даний час його розвитку. При цьому, якщо в правотворчій діяльності втілюються стратегічні завдання політики держави у досліджуваній сфері, то у правозастосовній – тактичні.

Виходячи з цього, як вірно зауважив В.І. Борисов, успішне здійснення останньої не може спиратися лише на кримінально-правові норми, якби якісно вони не були вирішені. Великого значення набувають організаційно-правові й адміністративно-управлінські заходи, за допомогою яких держава концентрує увагу на боротьбі з певними видами суспільно небезпечних діянь, визначених законом про кримінальну відповідальність злочинами. Саме тому за певних умов правозастосовна діяльність може суттєво вплинути на показники результативності боротьби зі злочинністю [2, с. 308].

Цей висновок у повній мірі відноситься й до кримінально-виконавчої політики, зміст якої в широкому розумінні переплітається зі змістом інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю, у першу чергу, кримінально-правової [3, с. 13]. При цьому об'єднуючим елементом цих двох суспільно-правових явищ виступає політика у сфері боротьби зі злочинністю. З іншого боку, кримінально-правова та кримінально-виконавча політики є структурно-інтегрованими елементами більш широкого поняття – політики у сфері боротьби зі злочинністю. Проте, не дивлячись на діалектичний зв'язок між злочином і покаранням, слід зазначити, що кожен із зазначених елементів має свій вузький зміст, який, з одного боку, дає можливість автономного їх існування, а з іншого, дозволяє виокремити відміни та об'єднуючі ознаки. Так, не

дивлячись в цілому на досить жорсткий характер норм нині діючого КК порівняно з КК Української РСР 1960 року [4, с. 147-149], судова практика (як одна із форм реалізації кримінально-правової політики) йде по більш гуманному шляху, застосовуючи майже до 50% засуджених норми інституту звільнення від покарання та відбування (р. XII Загальної частини КК). Разом з тим, через прорахунки в реалізації кримінально-виконавчої політики та в цілому політики у сфері боротьби із злочинністю із року в рік незмінним залишається рівень рецидивної злочинності в Україні (до 24% у структурі злочинності) [5, с. 77].

Зазначенні статистичні дані свідчать про:

а) самостійність реалізації на практиці зазначених вище видів політики у сфері боротьби зі злочинністю та їх відносну відокремленість;

б) об'єктивну природу цих явищ (які б ідеї не закріплювались в законодавстві, реальне вираження вони мають лише на практиці);

в) те, що ідеальна модель, викладена законодавцем у нормах права, не завжди може бути відображена в діяльності суб'єктів правозастосування, позаяк цей процес залежить не тільки і не стільки від рівня їх правової свідомості та культури, скільки від стану розвитку суспільних відносин, у першу чергу, політичних та економічних;

г) те, що не дивлячись на вторинність по відношенню до кримінально-правової політики (покарання є похідним від злочину явищем), кримінально-виконавча політика має свої чітко виражені предмет (сфера виконання усіх без винятку покарань), цілі (досягнення мети кримінального покарання – ст. 50 КК, ст. 1 КВК України) та завдання (забезпечення реалізації кримінальної відповідальності та мети кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК)).

Показовими у цьому контексті є сучасні підходи законодавця щодо гармонізації вітчизняних нормативно-правових актів до змісту кращих міжнародно-правових актів у сфері виконання покарань. Зокрема, 8 квітня 2014 року Верховною

Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», відповідно до якого посилена кримінальна відповідальність за вчинення певних злочинів (ст.ст. 110, 113, 114-1, 279 КК) шляхом збільшення строків позбавлення волі для засуджених.

Список використаних джерел

1. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.
2. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями / В. І. Борисов // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : НЮАУ, 2009. – Вип. 100.– С. 305–312.
3. Сучасна кримінально-виконавча політика України : [моногр.]. – [2-ге вид. випр. і переробл.] / [Колб О. Г., Захаров В. П., Кондратішина В. В. та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Колба. – Луцьк: ПП В.П. Іванюк, 2008. – 210 с.
4. Маляренко В.Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В.Т. Маляренко. – К.: Фонд «Правова ініціатива», 2003. – 156 с.
5. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія / О. Г. Кулик. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 272 с.

Книженко О.О., начальник відділу досліджень проблем протидії злочинності НДІ Національна академія прокуратури України, д.ю.н., професор

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

На початку XXI століття, Україна як учасник глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі, не може не враховувати наслідків таких процесів. Одним з яких є набуття організованою злочинністю такої ознаки як транснаціональність.

Це означає, що такий вид злочинності становить загрозу для міжнародного правопорядку в цілому. У зв'язку з цим резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. була прийнята Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яку Україна ратифікувала 4 лютого 2004 р.

Аналіз виявлених злочинів, які скоєні у складі організованих груп та злочинних організацій (далі ОГ і ЗО), свідчить, що в Україні їхня кількість за останні роки зменшилася. Так, якщо в 2008 році таких злочинів було скоєно 3670, в 2012 році – 2128, то в 2013 році – 800 [1]. Відзначимо, що така тенденція була характерна для організованої злочинності й до 2008 року, що було констатовано попередніми кримінологічними дослідженнями [2, с. 67]. Так само за останні роки зменшилася кількість таких груп і організацій. Приміром, якщо кількість ОГ і ЗО в 2008 році складала 378 одиниць, то в 2013 році – 185. На фоні зменшення таких груп, збільшується їхня корумпованість і наявність міжнародних зв'язків. Якщо в 2008 році 15 таких груп було з корумпованими зв'язками, то до 2013 року їхня кількість збільшилася до 33. Також слід зазначити, що з кожним роком збільшується й кількість груп, сформованих на етнічній основі (від 4 в 2008 році до 21 в 2013 році). При цьому, найбільша кількість таких угруповань була зафіксована в 2011 р. і склала 26 одиниць.

Окремо слід зупинитися на кількості створених злочинних організацій, оскільки, згідно чинного кримінального законодавства України вони створюються з чітко визначеними цілями. Аналіз статистичної звітності свідчить, що динаміка такого злочину як створення злочинної організації є нестабільною. Зокрема в 2008 році було виявлено 13 таких організацій, 2009 році – 22, 2010 році – 15, 2011 році – 16, 2012 році – 13 і в 2013 році – 7.

За останні два роки територіальний розподіл цього виду злочинності засвідчив, що за кількістю виявлених ОГ та ЗО лідером є м. Київ, тоді як у попередні роки домінували такі міста як Донецьк і Дніпропетровськ [1]. Характерною особливістю виявлених ОГ і ЗО є те, що вони не були та не є численними. Не менш важливою ознакою ОГ і ЗО, є тривалість їх існування, яка

свідчить про стійкість злочинного угруповання. Згідно статистичної звітності, ОГ і ЗО класифікуються за тривалістю існування на ті, які проіснували до 1 року, до 2 років, від 3 до 6 років і більше 6 років. Більшість із них, відповідно до статистичної звітності, існували в строк до одного року.

Підводячи підсумок, констатуємо, що організована злочинність в Україні зазнала значних змін. Так для такого виду злочинності характерні високі корупційні та міжнародні зв'язки, збільшення її формування на етнічній основі.

Список використаних джерел

1. Статистична звітність форми № 1 (річна) «Єдиний звіт про злочинність» // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control>

2. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія / О. Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 272 с.

Денисова Т.А., проректор з науково-педагогічної роботи університету – директор Інституту права ім. Володимира Сташиса, д.ю.н., професор, заслужений юрист України

ПОКАРАННЯ ТА ЗАБОРОНИ: ШЛЯХ ДО СПРАВЕДЛИВОСТІ ЧИ ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Науковцям мого покоління можна пишатися тим, що встигли доторкнутися до Великої науки кримінального права і її беззмінних вартостей: М.І. Бажанова, Л.В. Багрія-Шахматова, І.М. Даньшина, С.С. Яценка, А.П. Закалюка, М.Й. Коржанського, П.С. Матишевського, П.П. Михайленка, В.В. Сташиса, І.К. Туркевич. Навіть невеличких зустрічей було б достатньо, щоби пам'ятати їх протягом життя. Тільки зараз, через проміжок

часу, можна оцінити видатну постать кожного, багатогранність таланту і наукового пошуку, одночасну велич, порядність і скромність, безмірну любов до справи, своїх учнів і друзів.

Говорячи про Петра Петровича, як людину тисячоліття, можна було б довго описувати його заслуги у сфері права та кримінального законодавства, що підтверджені багаточисельними нагородами й відзнаками. Достатньо звернутися до збірки наукових праць, яка була підготовлена до 90-річчя академіка П.П. Михайленка, щоби зрозуміти визначність вченого-правознавця [1]. Проте, хотілося б звернутися до тих його публікацій, які стосуються взаємовідносин суспільства, особистості й держави, особливо обережного ставлення до людини, обмеження невинуватих кари й заборон [2]. В чому їх феноменальність? Можливо в тому, що П.П. Михайленко сам пройшов тернистий шлях, коли незаслужено, по наклепу був покараний і звільнений з органів внутрішніх справ, виключений з партії (що в той час означало політичну й соціальну смерть), позбавлений вчених ступенів, звань і нагород. А скоріш за все тому, що така несправедливість долі не зламала цю людину, навчила прощати своїх кривдників і не тримати образи, боротися з невинуватими заборонами, боронити справедливість і сумніватися навіть там, де, на перший погляд, все зрозуміло й доведено.

Ігноруючи стереотипи які існували у післявоєнні часи, а також позиції науковців, які пропагували ідеї про посилення каральної політики в державі та світі, а таких було немало, П.П. Михайленко демонстрував послідовність, прихильність до загальнолюдських демократичних цінностей і категорично виступав проти будь-якого насильства. Підтвердженням того є його яскравий виступ на конференції при обговоренні «Додаткової Конвенції про скасування рабства, работоргівлі, інститутів і звичаїв, подібних рабству» [3, с. 59-66]. В подальшому він постійно зміщує акценти в сторону позитивних стимулів для заохочення правомірної поведінки особи та відстоює справедливість. Навіть для тих, хто перебував в місцях

позбавлення волі, вчений вважає за необхідне розширення заходів виправлення, перевиховання й самовиховання засуджених. Натомість він вказував, що кара не може бути метою покарання, інакше «можна дійти до абсурду, що кара й каральні елементи стануть самоціллю і згодом витіснять елементи виховного характеру» [2, с. 173].

Без сумніву позитивно сприймаються його позиції щодо зменшення репресій та усіляких непродуманих заборон. Покарання не може бути занадто м'яким, але воно повинно бути справедливим і достатнім. Якщо ж суворість перевищує усі розумні межі, це лише провокує на спротив і протиправну поведінку. Таку позицію він неодноразово виказував як в окремих статтях, так і у відзивах на дисертації (виступи в якості офіційного опонента по дисертаціях М. Д. Дурманова, Й. С. Ноя, М. О. Стручкова та ін.). Дійсно, страхом і залякуванням викоринити злочинність неможливо, більш того, репресивні заходи лише на деякий час спроможні призупинити злочинність, яка завдяки заборонам може спровокувати нову хвилю правопорушень та злочинів. Пригадаємо лише декілька прикладів: антиалкогольні заборони, зокрема, торгівля алкоголем в СРСР у 1985 р. (супротив: підпільне виготовлення горілки, самогону, зростання наркоманії, токсикоманії тощо); незаконні дії, пов'язані із наркотичними речовинами, наприклад, заборона посіву маку навіть для власного споживання (супротив: не тільки посів маку для пиріжків, а й на продаж; посів коноплі та ін.), заборона діяльності ігорних установ (супротив: нелегальні казино, ігорні автомати). Перелік можна продовжувати: заборона на обмін валют, заборона зайняття окремими видами бойових мистецтв, заборона гомосексуалізму, заборона заняття певними видами господарської діяльності тощо. А чи стало менше правопорушень та злочинів з посиленням відповідальності і впровадженням усіляких заборон? Впевненості немає. Натомість, аналіз статистичних даних МВС України, Державної судової адміністрації України, дає підстави стверджувати, що заборони досить часто слугують значним криміногенним фактором, який

провокує не тільки багаточисельні «тіньові» наслідки, а й корупцію, організовану злочинність, іншу протиправну поведінку.

Безперечною цінністю є чисельні працівники П.П. Михайленка, присвячені підготовці, становленню і розвитку органів міліції. Не «батоном» і заборонаю, а авторитетом, законністю та самодисципліною повинні відрізнятися дії міліціонера. Ефективність роботи міліції – це швидкість дій по розкриттю та розслідуванню злочинів. Однак, і в цьому вчений дотримується власних гуманістичних поглядів і наголошує, треба пам'ятати про те, що поспішність в роботі по розкриттю злочину може призвести до підозри невинуватої особи, яка в подальшому може піддаватися усіякого роду репресіям (необґрунтованому затриманню, арешту, відстороненню від посади тощо) [2, с. 716-718].

Наостанок варто зазначити, що весь життєвий шлях П.П. Михайленка – це прагнення добра й справедливості. Маючи могутній розум і щедre серце, Петро Петрович віддавав себе людям сповідуючи важливий принцип – робити людям добро.

Список використаних джерел

1. Науковий пошук, розв'язання актуальних проблем юридичної науки – сутність життя вченого і педагога: до 90-річчя академіка П.П. Михайленка /Зб. наук. праць / За ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 2004. – 384 с.
2. Михайленко П.П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії) / П.П. Михайленко. – У 3-х томах. – К.: Генеза, 1999. – 944 с.
3. Вергель Ю.Г. Академик П.П. Михайленко. Страницы жизни. – К.: РИО «Іменем Закону», 1997. – 272 с.

Косенко С.С., професор кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС, к.ю.н., доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

У зв'язку з тим, що у квітні 2013 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», Загальну частину Кримінального кодексу України було доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Відповідно до закону, кримінальна відповідальність поширюється на установи, підприємства чи організації. Під його дію не підпадають державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Як відомо, юридичні особи визнаються суб'єктами правових відносин в багатьох галузях права. В свою чергу, юридичні особи, як і фізичні, своїми діями можуть реалізовувати надані їм права та виконувати покладені на них обов'язки, тобто здійснювати правомірну поведінку, але можуть і порушувати їх. За неправомірну поведінку законодавством передбачено притягнення правопорушника, в нашому випадку юридичну особу, до юридичної відповідальності.

Національна система права розрізняє такі види юридичної відповідальності: конституційну, міжнародно-правову, цивільну, господарську, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну. Але при цьому юридичні особи визнаються суб'єктами не всіх

видів юридичної відповідальності. В зв'язку з чим було внесено зміни до кримінального законодавства України. Але ж відповідно до ст. 96-3 Кримінального кодексу України, підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення дій передбачених даною статтею саме фізичною особою. Якою, за законом, виступає уповноважена особа, яка від імені та в інтересах юридичної особи вчиняє передбачені кримінальним законом злочини.

На підтвердження нашого судження зазначимо, що кримінальним кодексом України передбачено, що суб'єктом злочину визнається лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці з якого настає кримінальна відповідальність. Тому юридична особа не може виступати суб'єктом злочину.

Також зазначаємо, що кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає фундаментальним принципам кримінального права: принципу особистої винної відповідальності та принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання.

Традиційно в Україні вважається, що юридичні особи не можуть підлягати кримінальній відповідальності внаслідок складності юридичної конструкції, неможливості визначення вини такої особи у скоєнні кримінального злочину, відсутності науково обгрунтованої системи кримінальних покарань юридичних осіб.

Ми розуміємо, що кримінальна відповідальність юридичних осіб у деяких країнах світу, таких як: Англія, США, Канаді, Австралії, Шотландії, Ірландії, Індії тощо, існує вже протягом декількох десятиліть, але для реалізації в Україні концепції кримінальної відповідальності юридичних осіб потрібна комплексна зміна величезної кількості нормативно-правових актів та правосвідомості суспільства в цілому.

Микитчик О.В., професор кафедри
кримінального права НАВС, к.ю.н.,
доцент

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Аналіз кримінально-правової літератури засвідчує, що в даному питанні проблемним для науковців є підхід до визначення загально-юридичних і галузевих принципів кримінального права і їх взаємозв'язок. Позитивним зрушенням останнім часом у цьому плані є сам процес означення правознавцями таких принципів, про які раніше у вітчизняній кримінально-правовій науці не йшлося. Але при цьому одні автори до галузевих принципів відносять загально-юридичні, а інші – галузеві відносять до загально-юридичних. А інколи відносять до загальних принципів кримінального права і політико-ідеологічний принцип. Деякі автори принципи патріотизму та інтернаціоналізму вважають загальними принципами кримінального права [1, с. 8-12].

У вітчизняній науці кримінального права постійно відпрацьовуються підходи до формування принципів кримінального права, що свідчить про перспективи його розвитку. Певним чином це вже відображено в більш послідовній логічній структурі і методологічній виваженості побудови Кримінального кодексу 2001 року. Стосовно цього, пішли далі автори проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України” від 16.04.2014 року № 4712, де в Загальній частині пропонується закріпити такі загально-юридичні принципи як “принцип законності і принцип юридичної визначеності” (ст. 2-1), “принцип рівності громадян перед законом” (ст. 2-2), “принцип вини” (ст. 2-3), “принцип справедливості” (ст. 2-4), “принцип індивідуалізації покарання” (ст. 2-5), “принцип особистого характеру кримінальної відповідальності” (ст. 2-6), “принцип

гуманізму” (ст. 2-7), “принцип невідворотності кримінальної відповідальності” (ст. 2-8) [2].

Позитивним прикладом може бути і Кримінальний кодекс Російської Федерації, де в Розділі I “Уголовный закон” постатейно вписані принципи “Уголовного кодекса”, такі як “принцип законності” (ст. 4 КК РФ), “принцип вини” (ст. 5 КК РФ), “принцип справедливості” (ст. 6 КК РФ), “принцип гуманізму” (ст. 7 КК РФ) [3, с. 5].

Але й тут виникають питання: це принципи лише кримінального права, чи вони є загально-юридичними принципами? Очевидно, що за такими принципами будуються й інші кодекси, а тому, можливо в майбутньому будуть чіткіше вписані в Кримінальних кодексах загально-юридичні і галузеві принципи.

Отже, можна зробити висновок, що як західна так і вітчизняна кримінально-правова наука ґрунтується на загальних принципах, розроблених ще філософами та юристами Нового часу, і вони своєрідно проявляються в кримінальному законодавстві і по цей день. Найбільш поширеними кримінально-правовими принципами є такі: “*nullum crimen sine lege*” – “нема злочину без вказівки на те в законі”; “*nullum crimen sine culpa*” – “нема злочину без вини”; “*nullum crimen sine poena*” – “нема злочину без покарання”; “*cogitationis poenam nemo partitur*” – “думки не караються”; “*ne bis in idem*” – “не можна карати двічі за одне й те ж”; “*praesumptio de innocentia*” – “презумпція невинуватості”.

Список використаних джерел

1. Михайленко П.П. Уголовное право Украины. – К. : Ред.-изд. отдел МВД Украины, 1995. – 251 с.
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=564
3. Уголовный Кодекс Российской Федерации. – М. : Эксмо, 2011. – 160 с.

Мостепанюк Л.О., доцент кафедри кримінального права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ПОКАРАННЯ В ЗАКОНОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Тенденції щодо розширення сфери застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, заслуговують лише позитивного схвалення, адже це викликано потребою гуманізації кримінальної відповідальності шляхом зменшення кількості судимих осіб і осіб, які позбавлятимуться волі.

Відомо, що застосування позбавлення волі в багатьох випадках не є відповідним до суспільної небезпеки чиненого злочину, часом при призначенні покарання не враховується соціальна характеристика особи та обставини вчинення злочину та призначення альтернативного виду покарання. Є безліч аргументів на користь незастосування покарання у вигляді позбавлення волі, а саме:

- економічні збитки, завдані державі, особою, яка відбуває покарання, не компенсуються, оскільки вона фізично позбавлена можливості заробити кошти та це зробити, перебуваючи у виправній установі;

- зростають видатки держави та утримання закладів позбавлення волі;

- у особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, втрачаються зв'язки з родиною, суспільством, натомість розвивається тюремна субкультура, яка в майбутньому може стати причиною рецидиву злочинів чи антисоціальної поведінки;

- втрачається здоров'я та розвиваються інфекційні хвороби;

- після звільнення особи з місць позбавлення волі їй складно працевлаштуватись.

Тому наявність у Верховній Раді України законопроектів щодо гуманізації кримінальної відповідальності і розширення сфери застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, свідчать про правильні кроки законодавця стосовно

реформування кримінальної юстиції. Але, на жаль, не всі законопроекти «мають право на життя».

Так, законопроектом «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо деяких злочинів, які караються штрафами)», реєстр. № 2677 від 02.04.2013 року передбачається внесення змін до КК щодо заміни покарання у вигляді позбавлення волі стягненням у вигляді штрафу. На думку його розробників, реалізація поданих змін призведе до зменшення кількості арештованих осіб, які утримуватимуться в умовах, що принижують їх честь та гідність та, крім цього, відбудеться значна економія державних коштів за рахунок зменшення видатків на утримання установ виконання покарань (через зменшення кількості покарань у вигляді арешту і обмеження волі) та з'являться додаткові надходження до Державного бюджету.

Як було зазначено вище, при загальній позитивній тенденції вказаних процесів щодо гуманізації кримінальної відповідальності, наданий законопроект не може бути прийнятним, так як суперечить багатьом принципам кримінального права і кримінальної відповідальності, побудований з порушенням правил логіки та законодавчої техніки. Так, законопроектом пропонується запровадження безальтернативних абсолютно визначених кримінально-правових санкцій, що повністю суперечить принципу індивідуалізації покарання, сприяє неврахуванню ступеня тяжкості і характеру суспільної небезпеки злочину. Відомо, що наявність альтернативних, та ще й відносно визначених кримінально-правових санкцій лише позитивно відображається на призначенні покарання винним особам. Отже, зменшення видів покарання в альтернативних санкціях і зведення їх фактично до одного покарання у виді штрафу суперечитиме принципу індивідуалізації покарання.

Крім того, у законопроекті спостерігається необґрунтована співзаміна видів покарання, побудована з порушенням законів логіки. Наприклад, санкція чинної ч. 4 ст. 158 КК передбачає покарання у виді обмеження волі до 3 років або позбавлення волі до 3 років. Законопроектом пропонується запровадження в даній

нормі покарання у виді штрафу в розмірі 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. В той же час, ч. 5 даної статті на сьогодні передбачає покарання у виді обмеження волі до 2 років, а законопроект пропонує запровадити покарання у виді штрафу в розмірі 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. А ч.10 ст. 158 КК передбачає покарання у виді обмеження волі до 5 років або позбавлення волі до 3 років. Законопроектом пропонується запровадження в даній нормі покарання у виді штрафу в розмірі 700 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Виникає цілком обгрунтоване питання – чому спостерігається така невідповідність між існуючими розмірами покарання у виді обмеження волі і пропонованим штрафом? Дана законодавча ініціатива аж ніяк не говорить про правильність і доцільність її практичної реалізації!

Неодноразово в науковій літературі та дисертаційних дослідженнях вказувалося на встановлення логічно обгрунтованих моделей типових санкцій, в яких для всіх видів основних покарань пропонувався градація на ступені суворості. Орловська Н.А. наводить так звані «ступені» для практично всіх видів покарання. На нашу думку, вказана пропозиція заслуговує на підтримку і повинна подібним чином стосуватися абсолютно всіх законопроектів, що стосуються зміни кримінально-правових санкцій у чинному КК. Це лише сприятиме приведенню кримінально-правових санкцій у належний вид та вирішенню питання про їх логічне обгрунтування.

Таким чином, наявність подібних законопроектів лише позитивно буде відображатися на розвитку науки кримінального права, вдосконалення норм чинного КК, сприятиме гуманізації кримінальної відповідальності та зниженню офіційно визнаного рівня криміналізації суспільства лише за умови чіткого, правильного і логічно обумовленого їх розроблення.

Вартилицька І.А., професор
кафедри кримінального права НАВС,
к.ю.н., доцент

УЗГОДЖЕНІСТЬ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальне законодавство одним із завдань при його застосуванні має забезпечити індивідуальний підхід до питань кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх правопорушників з метою дотримання принципів доцільності, обгрунтованості та справедливості кримінальної репресії. Таке реагування здатне не лише забезпечити реалізацію мети караності кримінально-правових заходів, а і сприяти вихованню прагнення особи до законслухняної поведінки.

Неузгодженість та нелогічність кримінального законодавства, про яку говорять науковці, породжує складності у сприйнятті його норм та призводить до багатьох помилок в правозастосовчій практиці. Особливої уваги вимагає визначення напрямків удосконалення кримінального законодавства у частині правової регламентації кримінальної відповідальності неповнолітніх, зокрема, потребують нового бачення норми щодо можливості звільнення цих правопорушників від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

У КПК України 2012 р. безпосередньо питання звільнення неповнолітніх передбачене лише однією статтею – це ст. 497 КПК України (Порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру), де вказано: «Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої

тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду.

Ознайомлення з судовою практикою по застосуванню примусових заходів виховного характеру на жаль, показало, що нерідко суди поверхово розглядають такі провадження, не встановлюють всіх обставин, які характеризують особу неповнолітнього правопорушника та вчинене правопорушення, допускають помилки в застосуванні норм кримінального законодавства. Судді при застосуванні примусових заходів виховного характеру переважно беруть до уваги наступні обставини: неповноліття особи, відсутність судимості, скоєння правопорушення вперше, щире каяття.

Найбільш серйозним порушенням у правозастосуванні можна вважати практику постановлення судових рішень, які відображають явне ігнорування юристами-практиками кримінально-правових приписів. У нормах кримінального законодавства визначено, що звільнення від кримінальної відповідальності застосовується до осіб, які вперше вчинили злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості (ч. 1 ст. 97 КК України), звільнення від покарання – до осіб, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості: як умисний так і необережний (ч. 1 ст. 105 КК України). В той же час, норми кримінального процесуального законодавства не передбачають вчинення умисного злочину середньої тяжкості як умови звільнення від покарання у відповідності зі ст. 105 КК України. В той же час, ст. 104 КК визначає звільнення від відбування покарання з випробуванням з вказівкою, що даний вид звільнення застосовується до неповнолітніх лише у разі їх засудження до арешту або позбавлення волі на строк до п'яти років.

Всі названі види звільнення не мають чітких меж у підставах та принципах при їх застосуванні стосовно неповнолітніх, створюючи умови для судейського свавілля, для недотримання законності і справедливості у здійсненні правосуддя.

Усатий Г.О., докторант кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, к.ю.н., с.н.с., доцент

СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ КОНФЛІКТНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Кримінально-правова наука не стоїть на місці, а отже нещодавно з'явилося концептуально нове розуміння суб'єктів кримінально-правових відносин, і на думку окремих дослідників [1, с. 154], до них варто відносити вже не державу чи її органи, а все суспільство в цілому.

При цьому, на користь такої позиції, авторами висловлюються наступні аргументи – «суспільство через своїх представників у державному апараті призводить до руху захисні (правоохоронні) функції держави і при досягненні кримінально-правових цілей повертає до своїх лав людину, що виправилась та перевиховалась. Значить, злочин, якщо визнавати суб'єктом кримінально-правових відносин державу, повинен був би посягати лише на структуру та діяльність державного апарату, а також лише на його співробітників. Але це суперечить змісту Особливої частини КК, яка розглядає як кримінально-карані діяння, не лише спрямовані проти державних інтересів, але і проти інтересів суб'єктів – учасників економічних, соціальних та більш широкого кола політичних відносин. Якщо підсумувати усі інтереси, що порушуються при вчиненні злочину, то ними виявляться найбільш важливі інтереси суспільства в цілому, яке і виступає суб'єктом у кримінально-правових відносинах» [2, с. 147].

Проте, у цієї позиції також є свої опоненти, які категорично заявляють – «не можна стверджувати і про те, що суб'єктом цих правовідносин є суспільство. Дійсно, держава, протидіючи злочинності, тим самим захищає не стільки власний, скільки суспільний інтерес. Проте одне це не свідчить про участь саме суспільства через державу у протидії злочинності. Навпаки, у

цьому аспекті права та обов'язки держави і суспільства чітко розділені на найвищому рівні. Відповідно до частини 2 статті 3 Конституції України забезпечення прав і свобод людини (у тому числі їх захист від злочинних посягань, а також обмеження їх у тих осіб, які вчинили злочини) є головним обов'язком саме держави, а не суспільства. І саме держава, а не суспільство, відповідно до цього ж конституційного положення, «відповідає перед людиною за свою діяльність». Тому перекладення обов'язку карати злочинців із держави на будь-якого іншого суб'єкта, тим більше такого де персоніфікованого і позбавленого деліктоздатності, як суспільство, не є ні доцільним, ні конституційним» [3, с. 43].

Разом з тим, незважаючи на зовнішню обгрунтованість такої позиції, з нею важко погодитись, оскільки у даному випадку дискусію варто вести у площині різнорівневості суб'єктного складу правовідносин, які виникають через наявність кримінально-правового конфлікту: людина (фізична особа) – колектив (юридична особа) – держава – суспільство. Тобто, цілком природно, що рівень наукової та юридичної абстракції прямо пропорційно зростає при прямуванні від людини до суспільства, суттєво ускладнюючи ідентифікацію (персоніфікацію) останнього. Проте, складність чи навіть неможливість визначення кримінальної деліктоздатності суспільства, засвідчує радше недосконалість доктрини та інструментарію сучасного кримінального права, але аж ніяк не спростовує залученість самого суспільства до суб'єктних відносин у межах кримінально-правового конфлікту. Саме тому, на нашу думку, держава – це лише «законний представник» суспільства, як учасника конфліктних кримінально-правових відносин, яка повинна виражати його інтереси, та охороняти суспільні відносини.

Відсутність згадування суспільства в межах ч. 2 статті 3 Конституції України є також неспроможним аргументом, адже у Основному законі також нічого не сказано, наприклад про громадянське суспільство (як сукупність суб'єктів, які не входять у структуру держави і вступають у різноманітні суспільні відносини, в тому числі і з державою, але існують як відносно незалежні

суб'єкти для задоволення своїх потреб та інтересів [4]), але ж цей факт не заперечує його існування в дійсності.

Додаткове підтвердження цих слів також можна знайти звернувшись до окремих положень ч. 2 ст. 11 КК України, в якій законодавець визначає малозначність діяння, називаючи основним з її критеріїв незаподіяння чи відсутність можливості заподіяння істотної шкоди «фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі». Тобто, вітчизняний законодавець диференціює (своєрідно ранжує) потенційних постраждалих від злочинного діяння, тим самим фактично та юридично визнаючи їх суб'єктами конфліктних кримінально-правових відносин. Те ж саме, можна сказати про дефініції, що закріплені у ч. 1 ст. 36 чи ч.1 ст. 39 КК України, адже у них виокремлюються «суспільні інтереси та інтереси держави», значить законодавець при усій їх схожості, розуміє принципові відмінності між ними (у т.ч. через різну приналежність за суб'єктним складом).

Ще більш розгалужена класифікація наводиться ним у ч. 1 ст. 364, ч. 3 ст. 359 тощо КК України – «охоронювані законом права, свободи чи інтереси окремих громадян, державні чи громадські інтереси або інтереси окремих юридичних осіб». Окрім того у назві розділу XX Особливої частини КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», який передбачає кримінальну відповідальність за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру, згадується навіть про людство.

І хоча на думку, А.А. Музики та Є.В. Лашука «...не може бути потерпілим, наприклад, *людство* (ч. 1 ст. 1 КК)...», бо вони вважають, що «...безпека людства належить до об'єктів кримінально-правової охорони»[5, с. 72]. Вважаємо логіку їх міркувань незавершеною, адже об'єкти кримінально-правової охорони повинні кимось уособлюватись, тобто мати відповідних носіїв, охоронюваних кримінальним законом благ чи цінностей. Іншими словами, суспільні відносини неможливі, в принципі, без їх суб'єктів.

Таким чином, як бачимо, у вітчизняному кримінальному законі у паралельному обігу знаходяться такі однорідні поняття як суспільство, громада, людство, без роз'яснення їх змісту на законодавчому рівні, що вочевидь не йде на користь ефективному правозастосуванню, а значить дане питання потребує якнайшвидшого вирішення.

Список використаних джерел

1. Новосёлов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты [Текст] / Г.П. Новосёлов. – М.: Норма, 2001. – 208 с.
2. Петрова Г.О. Норма и правоотношение – средства уголовно-правового регулирования [Текст] / Г.О. Петрова. – Н. Новгород : Изд-во Нижегород. гос. ун-та, 1999. – 192 с.
3. Наден О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні: монографія / О.В. Наден. – Х.: 2012. – 272 с.
4. Резнік О. Особистість і Громадянське суспільство: досвід теоретичного осмислення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. № 3. – С. 68-79.
5. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А.А. Музика, Є.В. Лащук. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.

Беніцький А., доцент кафедри кримінального процесу Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренко к.ю.н., доцент

ПОНЯТТЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ

Причетність до злочину регулює сукупність суспільних відносин у сфері правосуддя, які охороняються відповідними кримінально-правовими нормами. Як справедливо зауважують Г.Б. Віттенберг і П.М. Панченко, причетність до злочину характеризується "подвійним" регулюванням у кримінальному

законодавстві [1, с. 11]. Причетність до злочину відображається у правових нормах Загальної та Особливої частин кримінального законодавства України. У Загальній частині передбачено спеціальні положення, які визначають деякі ознаки причетності до злочину. В Особливій частині встановлено кримінально-правові норми, у яких сформульовано склади злочинів, які є видами причетності до злочину, або склади злочинів, які містять ознаки причетності до злочину. Кримінальне законодавство України не містить правової норми, у якій було б сформульовано поняття причетності до злочину. Такий же підхід був характерний для законодавства Російської імперії та Радянської України, де не містилося визначення причетності. Дефініцію причетності до злочину, а також її різновиди визначали в теорії кримінального права. Між тим визначення поняття причетності до злочину має значення не тільки для кримінально-правової доктрини, але й також для практики застосування кримінального законодавства.

На формулювання основних ознак інституту причетності до злочину завжди впливала теорія про співучасть у злочині. Залежно від того, що законодавець вкладав у розуміння співучасті в злочині, а також такого її виду, як пособництво у злочині, визначалося, що таке причетність до злочину, а також які її різновиди. Це дає можливість визначити ознаки, які притаманні причетності до злочину, а також установити ознаки, які об'єднують і розмежовують інститути співучасті в злочині та причетності до злочину.

Причетних осіб об'єднує зі співучасниками злочину те, що їхня діяльність пов'язана з основним злочином, без якого вона не може існувати. Причетність до злочину є похідною від основного (предикатного) злочину. Тому підставою виникнення причетності є вчинюваний або вже скоєний основний (предикатний) злочин. Між предикатним злочином і причетним до нього діянням не повинно бути двостороннього причинного зв'язку, оскільки діяльність причетних осіб не перебуває у причинному зв'язку з діяльністю винних у предикатному злочині. Ці злочини перебувають між собою в односторонньому зв'язку. Причетність до злочину не є

співучастю в предикатному злочині, оскільки не сприяє його вчиненню. Тому суб'єктом причетності не може бути виконавець, пособник, підбурювач або організатор основного злочину. Не за всі діяння, які є причетністю до злочину, кримінальним законодавством України встановлено відповідальність. Причетність до злочину буде кримінально караною лише у випадку, коли в кримінальному законодавстві України за діяння, які мають ознаки причетності, буде передбачено відповідальність.

Діяння, які містять ознаки причетності до злочину об'єднує те, що вони посягають на суспільні відносини, які виникають із приводу нормального здійснення посадовими особами органів досудового розслідування, прокуратури або суду функцій щодо отримання необхідних доказів і встановлення об'єктивної істини в ході розкриття або розслідування предикатного злочину. Тому злочини, які мають ознаки причетності, посягають на суспільні відносини з приводу нормального функціонування системи правосуддя в Україні. Для одних різновидів причетності до злочину зазначені суспільні відносини є основним безпосереднім об'єктом злочину, а для інших – додатковим обов'язковим об'єктом злочину.

Причетність до злочину можна розглядати як суспільно небезпечне діяння суб'єкта злочину, передбачене кримінальним законодавством України, що посягає на суспільні відносини у сфері правосуддя, яке виникає у зв'язку з предикатним злочинном іншої особи й не сприяє його вчиненню, оскільки не є співучастю в ньому.

Список використаних джерел

1. Виттенберг Г. Б. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовном праву : [учебное пособие] : / Г. Б. Виттенберг, П. Н. Панченко ; [отв. ред. : Г. С. Гаверов]. – Иркутск, 1976. – 50 с.

Горох О.П., доцент кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» к.ю.н., доцент

«БЕЗДОГАННА ПОВЕДІНКА» ЯК КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ СУДОМ ВТРАТИ ОСОБОЮ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Одним з критеріїв визначення судом втрати особою суспільної небезпеки при вирішенні питання про звільнення від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України є поведінка особи (вона має бути бездоганною). У юридичній літературі бездоганність поведінки юристи визначають переважно у загальних рисах через визначення ставлення особи до життя в сім'ї, суспільстві, трудовому чи навчальному колективі. При цьому окремі юристи обґрунтовано вважають, що поведінка особи у цих сферах громадського життя має бути гідною для наслідування іншими особами.

Вважаємо, що бездоганна поведінка має визначатися судом через оцінку поведінки особи: 1) як особистості; 2) в сім'ї; 3) в суспільстві; 4) в трудовому (чи навчальному) колективі; 5) як винуватого у вчиненому злочині. Ми переконані, що лише комплексний підхід до визначення цього питання дозволить суду об'єктивно та всебічно оцінити поведінку особи.

1) *Бездоганна поведінка як особистості.* Позитивними рисами поведінки особи як особистості є успішне навчання в школі, успішна служба в армії (наявність нагород та відзнак), наявність у особи середньо-спеціальної або вищої освіти (прагнення її здобути), працевлаштованість, заняття підприємницькою або незалежною професійною діяльністю, заняття спортом, корисне проведення вільного часу (заняття науковою або мистецькою діяльністю, наявність різного роду хобі), дотримання загальноприйнятих норм поведінки та моралі (зокрема, не зловживання спиртними напоями, невживання у спілкуванні з іншими громадянами ненормативної лексики),

законоступухняна поведінка (не вчинення цивільно-правових деліктів, кримінальних правопорушень тощо).

2) *Бездоганна поведінка в сім'ї*. Про наявність цього критерію може свідчити проживання особи в родині (у тому числі, її нещодавнє створення або прагнення створити), доброзичливі в ній стосунки, активна участь у її житті, батьківство або материнство, належне піклування за членами родини (зокрема, неповнолітніми, пристарілими, непрацевдатними) тощо.

3) *Бездоганна поведінка в суспільстві*. Про позитивну поведінку в суспільстві може свідчити: добрі стосунки з сусідами (зокрема, спілкування з ними, відгуки на різні прохання про допомогу), активна участь у житті територіальної громади (участь у благоустрою територій, «суботниках» тощо), корисне проведення вільного часу (наприклад, участь у колективах самодіяльності, організації проведення масових заходів), небайдужість до життєвих проблем інших (спонсорство, меценатство), участь у діяльності об'єднань громадян (зокрема, головування або активна участь у діяльності громадських організацій, депутатство), відвідування релігійних установ (церкви, мечеті, синагоги).

4) *Бездоганна поведінка в трудовому чи навчальному колективі*. Поведінка особи в трудовому (чи навчальному) колективі оцінюється, здебільшого, через її ставлення до праці чи навчання (див. нижче). Водночас не останнє значення в такому оцінюванні має участь особи у житті трудового колективу (активна участь у його зборах, професіональних союзах, радах, заняття виборних посад в трудовому колективі на громадських засадах).

5) *бездоганна поведінка особи як винуватого у вчиненому злочині*. Йдеться власне про позитивну посткримінальну поведінку особи. Ознаками такої поведінки слід визнати з'явлення особи зі зізнанням, її щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, визнання особою вини у вчиненому злочині, добровільне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, надання медичної або іншої допомоги потерпілому після вчинення злочину тощо.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНИЙ В'ЯЗЕНЬ» У КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ

Якщо розглядати поняття «політичний в'язень» в ретроспективі, то можна зауважити, що за часів СРСР такими в'язнями вважалися особи притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення «політичних злочинів», перелік яких був біль-менш зрозумілим і до нього, як правило відносилися злочини проти держави та політичного устрою.

Однак, в сучасних умовах поняття «політичний в'язень» набуває дещо іншого забарвлення, оскільки політичні опоненти можуть притягуватися до кримінальної відповідальності не тільки за злочини проти держави чи основ національної безпеки, але й за будь-які інші злочини.

Політичними в'язнями слід вважати осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності у зв'язку з політичними мотивами (політичними репресіями, боротьбою з політичними опонентами тощо) і визнаних такими Верховною Радою України. Нажаль, чинне вітчизняне законодавство не встановлює механізму визнання особи політичним в'язнем, а тому, вбачається, що таке визнання можливе тільки за рішенням Верховної Ради України щодо конкретної особи. При цьому визнання особи «політичним в'язнем» автоматично не призводить до застосування щодо неї амністії (в тому числі й індивідуальної) чи повної реабілітації. По суті визнання особи «політичним в'язнем» є тільки констатацією, що вона притягалася до кримінальної відповідальності за політичними мотивами і така констатація не може вважатися автоматичною підставою зміни її правового статусу.

У ст. 3.1. Рекомендацій схвалених резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи «По визначенню поняття політичний в'язень» [2] зазначено, що політичним в'язнем є особа, якій призначено покарання у вигляді позбавлення волі, що

застосоване виключно із-за його політичних, релігійних або інших переконань, а також у зв'язку з ненасильницьким проявом вільної думки, релігії, вільного вираження поглядів і інформації, вільних мирних зібрань і асоціацій, інших прав і свобод, які гарантовані Міжнародним Пактом про громадянські і політичні права або Європейською Конвенцією про захист прав і основних свобод. А також особи, до яких було застосоване покарання у вигляді позбавлення волі за ненасильницькі дії, що направлені на захист основних прав та свобод особи. Крім того політичними в'язнями відповідно до зазначеної статті визнаються особи, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі за ознаками статті, раси, кольору шкіри, мови, релігії, національного, етнічного, соціального або сімейного стану, народження, громадянства, сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, соціального статусу або іншими ознаками, або виходячи із наявності постійного зв'язку з угрупованнями, яким притаманні такі ознаки [1].

Відповідно до ст. 3.2. зазначених Рекомендацій, політичним в'язнем є також особа, яка позбавлена волі, якщо при наявності політичних мотивів її переслідування, мало місце хоча б один із наступних факторів: а) позбавлення волі було застосоване з порушенням права на справедливий судовий розгляд, інших прав і свобод, які гарантовані Міжнародним Пактом про громадянські і політичні права або Європейською Конвенцією про захист прав і основних свобод; б) позбавлення волі було побудоване на фальсифікації доказів, за злочин за який особа притягується до кримінальної відповідальності, або при відсутності факту вчинення злочину або складу злочину, або якщо його вчинила інша особа; в) тривалість або умови позбавлення волі явно не пропорційні (неадекватні) вчиненому злочинному діянню, за яке особа підозрюється, обвинувачується, або визнана винною; г) особа позбавлена волі вибірково по відношенні до інших осіб [1].

Проте, політичним в'язнем не визнається особа, яка хоча і при наявності зазначених у даних статтях факторів вчинила насильницьке правопорушення проти особи.

Водночас, Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів» слід розглядати як своєрідне поєднання внесених змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні», а також безпосереднього оголошення повної індивідуальної амністії. У відповідності з цим дія різних частин Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів» є дещо відмінною. Зокрема в частині внесення змін це закон діє аналогічно до Закону України «Про застосування амністії в Україні». Натомість, дія Закону у частині оголошення повної індивідуальної амністії стосується не всіх без винятку випадків (осіб), а тільки тих до яких застосовується така амністія. Відповідно щодо дії Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів» по колу осіб, то внесення змін до законодавства стосується всіх випадків застосування амністії в майбутньому і всіх осіб, до яких така амністія може застосовуватися, тоді як саме оголошення повної індивідуальної амністії стосується виключно осіб, перерахованих в п. 1 розділу II вказаного закону.

При цьому слід зазначити, що індивідуальна амністія, з урахуванням обмежень, передбачених в ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», може застосовуватися до будь-яких осіб, які засуджені судами України та відбувають в Україні покарання, або до осіб, кримінальні справи (кримінальні провадження) стосовно, яких розглянуті судами України, але обвинувальний вирок щодо яких не набрав законної сили.

Положення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів» відповідно до п. 3 розділу II набувають чинності з дня його опублікування. Такі зміни не мають зворотно дії в часі тобто не стосуються випадків амністії, яка оголошувалася до прийняття цього Закону. Пояснюється це тим, що вказані зміни стосуються саме застосування

індивідуальної амністії, яка по суті є новелою для вітчизняного законодавства і до прийняття такого Закону не застосовувалася. Проте, як вказувалося вище, положення цього закону, які стосуються саме внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» розповсюджуються на всі подальші випадки оголошення індивідуальної амністії, але для такого оголошення необхідно видання нового законодавчого акту, який по-перше, повинен визначати конкретних осіб, до яких застосовується індивідуальна амністія, а по-друге, визначав би межі відповідної індивідуальної амністії.

Список використаних джерел

- 1.Руководство по определению понятия «политический заключенный». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.memo.ru/d/2884.html>
- 2.The definition of political prisoner /Resolution 1900 (2012) Final version. <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=19150&lang=en>

Ієрусалимов І. О., професор кафедри досудового розслідування ННПФПСКМ НАВС, к.ю.н., доцент;
Юрченко О.В., слідчий СВ Шевченківського РУГУ УМВС України в м. Києві

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ (СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ)

У 1994 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла за основу проєкт Комісії міжнародного права Організації Об'єднаних Націй по організації міжнародного кримінального суду та утворила Спеціальний комітет з питань заснування міжнародного кримінального суду (AdHocCommittee). Розглянув доповідь

Спеціального Комітету, на своїй сесії 1995 р. ГА ООН вирішила створити Підготовчий Комітет (Preparatory Committee) по підготовці консолідованого проекту тексту статуту для надання дипломатичній конференції. У 1997 р. ГА ООН постановила скликати Дипломатичну конференцію повноважних представників під егідою ООН з питання створення МКС, яка відбулась у Римі. На конференції були присутніми представники більш ніж 160 держав світу, ряд міжнародних організацій та неурядових міжнародних організацій. У Римі до проекту тексту статуту було висунуто ще декілька пропозицій, а саме: обов'язкова юрисдикція суду щодо геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів; виключення права РБ ООН накладати вето на кримінальне переслідування; наділення Прокурора повноваженнями починати розслідування *proprio motu* та заперечення застережень до статуту. Всі вони ввійшли до Статуту МКС, який було урочисто прийнято 17 червня 1998 р. 17 червня 1998 р. прийняли ще Заключний акт, у якому передбачалось створення Підготовчої Комісії (Preparatory Commission), перед якою було поставлено багато завдань, головні з яких – підготовка проекту Правил процедури і доказування та Елементів злочинів, що й було зроблено 30 червня 2000 р. Іншими задачами Комісії було підготувати проект угоди з ООН щодо відносин між двома організаціями та угоду з Нідерландами, – державою місцез перебування МКС. Підготовча Комісія мала функціонувати доки Статут не набере чинності і, отже, не буде скликана Асамблея держав-учасниць Міжнародного кримінального суду, яка має схвалити її роботу. 31 січня 2000 р., коли закінчився строк, відведений для підписання Статуту, 139 держав висловили свою згоду з ним. Для набрання чинності потрібно було 60 ратифікацій, які було зібрано 11 квітня 2002 р. Згідно з положенням ст. 126 Статуту, він набрав чинності 1 липня 2002 р. З цього часу було зроблено досить багато для того, щоб Суд почав працювати.

У липні 2002 р. почався процес створення інфраструктури Міжнародного кримінального суду. Була організована Підготовча команда (Advance Team), яка складалася з 8 експертів зі всього

світу, що мали займатися технічною, комунікативною та всілякою іншою підготовкою майбутньої повсякденної діяльності Суду. У вересні 2002 р. відбулася перша зустріч Асамблея держав-учасниць Міжнародного кримінального суду, на якій було прийнято роботу Підготовчої Комісії (у тому числі ППД МКС), перший бюджет МКС та процедуру вибору суддів і Прокурора. У лютому 2003 р. Асамблея держав-учасниць Міжнародного кримінального суду обрала перших 18 суддів МКС: 7 жінок та 11 чоловіків з різних регіонів світу. Судді прийняли урочисте зобов'язання на церемонії в Гаазі 11 березня 2003 р. У цей же час судді обрали Голову (Канада), та двох віце-голів. 21 квітня 2003 р. Асамблеєю держав-учасниць Міжнародного кримінального суду було обрано Прокурора МКС. 24 червня 2003 р. представник з Франції став Секретарем Суду. Для того, щоб ратифікувати Статут МКС більшості держав необхідно було внести значні зміни до внутрішнього законодавства, – як матеріального, так і процесуального, тому ратифікація Статуту майже 100 державами свідчить про величезний зріст поваги до норм міжнародного права та бажання їх забезпечення. Процес ратифікації має вплив і на міжнародне право, оскільки у багатьох відношеннях Статут може бути розцінено як показник правових позицій, тобто *opinio juris* великої кількості держав.

Що стосується України, то вона брала активну участь у підготовці проекту Статуту МКС, також у Дипломатичній конференції з питання створення МКС, яка проходила у Римі, у результаті чого підписала Статут 20 січня 2000 р., але не ратифікувала його у зв'язку рішенням Конституційного Суду про відповідності окремих пунктів Статуту Конституції України. У випадку ратифікації Римського статуту Україна ввійде в юрисдикцію Міжнародного кримінального суду в Гаазі, а сам Статут набуде чинності для України з першого дня місяця, що спливає за минулим шести десятиденним строком з дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти. У лютому 2014 року, у ВР зареєстрований проект Закону про ратифікацію Римського статуту міжнародного кримінального суду (№ 0072), який розроблений з

метою впровадження діючого механізму притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, боротьби з безкарністю в Україні, забезпечення дотримання гуманітарного права, фундаментальних прав і основних свобод людини, підвищення міжнародного іміджу нашої держави, а також припинення ескалації порушень прав людини, які відбуваються по всій Україні.

Різке загострення ситуації в Україні призвело до численних порушень основних прав людини, і діям, що підпадають під визначення «злочину проти людяності». Відповідно ст. 7 Римського статуту злочинами проти людства є переслідування за політичними мотивами, знуцання й катування, а також затримання або інше позбавлення фізичної волі в порушення основних норм права. В Україні створена Комісія з розслідування порушень прав людини, яка формує Чорну книгу злочинів, докази з якої можна буде використовувати в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі.

Протиправні діяння правоохоронних органів і окремих посадових осіб, посягання на права й свободи, життя й здоров'я громадян під час подій, пов'язаних з масовими акціями суспільно-політичного протесту, залякування й побиття мирного населення кримінальними елементами разом з міліцією, свідоме навмисне порушення прав журналістів і медиків під час цивільного силового конфлікту, викрадення й зникнення суспільних діячів, катування активістів - усе це має ознаки цілеспрямованого державного терору з використанням політичної влади для політичного тиску на громадян держави. Ці злочини не мають строку давнини й при відсутності належної правової оцінки з боку національних судів, відносяться до юрисдикції саме міжнародного кримінального суду.

Таким чином, участь нашої держави в Римському статуті означає, що Україна приєдналася до співтовариства держав, що визнають необхідність функціонування постійного міжнародного кримінального суду як важливого засобу боротьби з безкарністю й забезпечення дотримання гуманітарного права, фундаментальних прав і основних свобод людини.

Луцький А.І., ректор Івано-Франківського
університету права ім. Короля Данила
Галицького, к.ю.н., доцент

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЗИТИВІСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Розвиток громадянського суспільства, соціальної та правової держави, процес правового регулювання суспільних відносин, вимагає скрупульозного дослідження основоположних засад самого розуміння права та його ідеологічної сутності. Філософія права оперує різноманітними підходами до розуміння права та його ідеології. Найпоширенішими у наш час є позитивіський, лібералістський, екзистенціалістський, феноменологічний та інші підходи, які впродовж останніх століть не лише міцно утвердилися у свідомості, а й суттєво розвинулися та видозмінилися.

Власне, правовий позитивізм, як окремий напрям у філософії права, розуміє право як систему норм, правил поведінки, що прийняті або санкціоновані авторитетним державним органом. Апологети цього напрямку стверджують, що ні право, ні правова система не мають зв'язку з такими нормативними системами, як, наприклад, мораль та релігія.

Виходячи з ідеологічної сутності природного права, можна прийти до висновку, що таке право є нейтральним по відношенню до цінностей. За сучасних суспільно-політичних умов, актуальність ціннісного аспекту у правовій ідеології та системі кримінального права, дуже висока. Натомість, діюча система норм кримінального права сповнена позитивіським підходом, який сприймає право як систему, в межах якої не можуть бути інституціоналізовані правові цінності як принципи прагнення законодавця або як критерії визначення чинності нормативно-правових актів. Єдиний засіб інституціоналізації таких цінностей для позитивістів – це прийняття відповідного позитивного законодавства.

У цьому аспекті власне, вартим уваги є аналіз кримінального законодавства, яке у своїй сутності має гарантувати дотримання цілого ряду цінностей та відповідальність за їх порушення. Однак у нашій державі по відношенню до кримінального права існує позитивіський підхід, що є абсолютно аналогічним тому, що застосовується по відношенню до правової ідеології:

1) ототожнення права і позитивного права, чи правопорядку, що розуміється як система встановлених норм і історично сформованих інститутів;

2) тенденція до абсолютизації державного суверенітету, ототожнення права з наказами держави;

3) прагнення дати ціннісно-нейтральне поняття права, за яким діючі норми встановлюються законодавцем відповідно до фактичного критерію.

Проаналізувавши сутність правового позитивізму, можна прийти до неоднозначного висновку про те, що, позитивізм, з одного боку, формулює уявлення про образ «ідеального права» та «ідеальної державної влади», а з іншого боку – позитивізм, позбавляючи реальне право моральності та духовності, створює умови для правових зловживань.

У розумінні правової ідеології, позитивізм породжується неправильним вирішенням «основного питання юриспруденції», яке формулюється таким чином: «що є першоджерелом права – «буква» закону чи його «дух»?». У «ідеологічній боротьбі» між представниками вітчизняної юридичної науки щодо вирішення цього питання сьогодні в Україні, на думку О. Костенка, перемагає позитивістська правова ідеологія, за якою «буква» визнається першоджерелом права. Виходячи з цього, «буква» закону відривається від його «духу» і перетворюється на інструмент для зловживань. За допомогою «букви» закону, відірваної від його «духу», можна, позитивістськи тлумачачи текст закону, маніпулювати цим законом як завгодно, обґрунтувати що завгодно: наприклад, що чорне – є білим. І все це матиме видимість «буквеної», тобто формальної, законності.

Особливо гостро позитивіський негатив у праві прослідковується у рамках кримінального права та системи судочинства. Окрім суто практичної площини негативного впливу позитивізму, коли норма закону виключає взаємну чи паралельну відповідальність у рамках кримінального права, позитивізм позбавляє права духовної та моральної складової. Варто погодитися з думкою Є. Нагорного про те, що юридичний позитивізм, пануючи у правосвідомості «творців права», не тільки ігнорує досягнення природно-правової та соціологічної шкіл юридичної науки, але і відносить юриспруденцію до суто прикладних дисциплін, відводячи їй роль вічного сателіта мінливої волі законодавця.

У сучасних суспільно-правових умовах, коли має місце криза ціннісних орієнтирів та затвердження стереотипів неправомірної поведінки серед чиновників, корупційні порушення отримують масовий, системний характер. Масовість полягає в тому, що корупційному впливу підлягають усі категорії право творців. Найбільш вразливими серед них, на нашу думку, є представники системи судочинства та кримінальної юстиції. Вирішити ситуацію, що склалася, можна шляхом залучення чіткого гуманітарного підходу до організації системи юстиції та встановлення міжнародних стандартів верховенства права в правовій дійсності. Такий підхід означає підрич засад юридичного позитивізму зсередини, зміну існуючого догматичного світогляду на рівні державної політики, іншими словами, зміну системи правових установок, що існують в управлінні державою на всіх рівнях, що неминуче тягне підвищення прозорості діяльності державних чиновників, у тому числі системи юстиції.

Таким чином, позитивіський підхід до розуміння правової ідеології, який є домінуючим у сучасних правих реаліях нашої країни, сповнений численними недоліками саме в ідеологічному аспекті. Ключове позитивіське розуміння закону, про перевагу «букви» закону над його «духом» веде, з одного боку, до масових зловживань та спекулювання нормами права, а з іншого боку –

позбавляє право будь-яких моральних та духовних складових, перетворюючи його на механізм розв'язання конкретного правочину.

Приходько Т.М., професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент;

Черниченко Л.М., ад'юнкт кафедри кримінального права НАВС

ПОВТОРНІСТЬ ЯК ФОРМА МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. У разі порушення цього припису Основного Закону в результаті вчинення злочину винні особи підлягають кримінальній відповідальності. Особливу небезпеку для суспільних відносин поставлених під кримінально-правову охорону становлять особи, які неодноразово вчиняють декілька злочинів. У зв'язку з цим у КК України функціонує окремий інститут множинності злочинів, представлений у формі повторності, сукупності та рецидиву злочинів, норми якого спрямовані на ефективну протидію найбільш небезпечним проявам учинення особою декількох злочинів.

Однією з найбільш проблемних та дискусійних форм множинності злочинів є повторність цих діянь. Повторність злочинів це різновид множинності злочинів, для якого характерні такі ознаки: 1) вчинення двох і більше злочинів; 2) вони передбачені тією самою статтею (частиною статті) Особливої частини КК або ж різними статтями КК – у випадках, зазначених в Особливій частині КК; 3) вчинені в різний час; 4) хоча б два з них зберігають кримінально-правове значення; 5) вона не залежить від того, була чи ні особа засуджена за раніше вчинений нею злочин.

Багато питань, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням кримінально-правових положень цієї форми множинності є дискусійними або невирішеними (зокрема, як необхідно відмежувати цю форму множинності злочинів від сукупності та рецидиву; чому зміст повторності визначено таким чином, що вчинення особою двох або більше злочинів за відповідних умов утворює повторність і сукупність або повторність і рецидив; в яких випадках повторне вчинення двох і більше самостійних злочинів належить кваліфікувати за ознаками повторності, а в яких – за ознаками сукупності; чим обумовлюється її суспільна небезпека; яке місце та значення цієї форми множинності серед інших кримінально-правових інститутів тощо).

Повторність є правовою і водночас соціальною категорією. Вона констатує такі негативні обставини як певний ступінь вірогідності не виправленості особи; стійкі антисоціальні мотиви та погляди винного; злочинну спрямованість (спеціалізацію, професіоналізм); недосягнення мети кримінальної відповідальності та покарання і як наслідок необхідність їх посилення; більшу шкоду суспільним відносинам; складність розкриття та розслідування злочинів, які вчинені повторно; повторність злочинів є негативним показником у діяльності правоохоронних та інших державних органів, які протидіють злочинності. Водночас дані негативні якості при вчиненні повторних злочинів можуть і не виявитися.

Суспільну небезпеку повторності обумовлюють такі ознаки: кількість злочинів, що її утворюють; види таких злочинів (на який об'єкт посягають, які за ступенем суспільної тяжкості, за характером – тотожні чи однорідні); час, що пройшов між ними; судимість за злочини (кількість судимостей, час, що пройшов між ними і після останнього засудження, зняття чи погашення судимості); форма вини у вчинених злочинах; мотиви вчинення злочину; інші факультативні ознаки складу злочину, зокрема предмет, потерпілий (їх кількість, вид, розмір), спосіб, місце, час тощо.

Повторність є однією з найбільш дискусійних форм множинності злочинів. Суперечки обумовлені перетинанням понять «повторність» і «сукупність», «повторність» і «рецидив». У зв'язку з чим у судовій практиці виникають помилки в юридичній оцінці тотожних та однорідних злочинів, що нерідко обумовлює винесення необґрунтованих вироків і призначення несправедливого покарання.

У теорії кримінального права запропоновано три варіанти вирішення цієї проблеми: 1) кваліфікувати два або більше тотожних чи однорідних діяння, які були вчинені до винесення обвинувального вироку суду, як повторність і водночас як сукупність злочинів; 2) виключити із КК положення про повторність злочинів; 3) усі юридичні види множинності слід чітко розділити.

Пропозиція виключення положень про повторність злочинів не відповідає законодавчому досвіду більшості зарубіжних країн, у яких досить схожі системи законодавства з вітчизняною системою. Виключення із законодавства окремих держав повторності злочинів, не спричинило позитивних зрушень у протидії злочинності, а навпаки, послабило заходи кримінально-правового впливу. Відтак, найбільш оптимальним варіантом вирішення проблем повторності злочинів у КК України є розробка науково обґрунтованих критеріїв відмежування цієї форми множинності злочинів від сукупності та рецидиву. У зв'язку з цим пропонуємо повторністю злочинів визнавати насамперед тотожні злочини. Однорідні ж злочини слід вважати повторними лише у випадках коли, така повторність безпосередньо передбачено у статтях КК України. Решта однорідних злочинів є виключно сукупністю злочинів. Крім того, слід підтримати пропозицію відносити до повторних лише злочини, за які особу не було засуджено.

Кримінально-правове значення повторності полягає у тому, що наявність або відсутність повторності в цілому чи окремих її кримінально-правових ознак обумовлює напрям дії деяких кримінально-правових інститутів, зокрема призначення покарання, кримінально-правового заохочення, кваліфікації злочинів. Відтак,

кримінально-правові ознаки повторності мають кваліфікуюче, каральне та заохочувальне значення.

Кваліфікуюче значення повторності полягає в тому, що ця форма множинності злочинів в окремих статтях Особливої частини КК України визнається кваліфікуючою чи особливо кваліфікуючою ознакою.

Каральне значення повторності полягає в тому, що вона враховується під час призначення покарання, в першу чергу як обставина, що обтяжує покарання.

Заохочувальне значення полягає в тому, що вона перешкоджає звільненню винного від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування.

Микитась І.М., викладач кафедри кримінально-виконавчого права ІКВС НАВС, к.ю.н.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

У п. 1 ст. 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З розвитком і появою нових виправних систем у різних країнах почала розвиватися наука кримінально-виконавчого права, пенітенціарна наука, яка привнесла багато чого нового в зміст виконання і відбування кримінального покарання. Так, у середині 40-х років XIX століття в Англії виникла прогресивна система відбування покарання у вигляді позбавлення волі, сутність якої полягала в зміні умов тримання засуджених залежно від їх поведінки в кращий або гірший бік з метою введення більш жорстокого режиму відбування покарання чи більш м'якого. Ця система, до речі, успішно застосовується і у вітчизняних установах виконання покарання у вигляді позбавлення волі і закріплена в

чинному кримінально-виконавчому законодавстві, про що мова буде йти нижче.

У різні періоди часу в зарубіжних країнах особлива увага приділялася злочину і покаранню. Бурхливий розвиток науки пенології так пенітенціарної науки, спостерігався після закінчення другої світової війни, з виникненням нових теоретичних праць, присвячених проблемам виконання покарання у вигляді позбавлення волі.

Розглянемо основи сучасного управління пенітенціарними установами зарубіжних країн. Так, загальновизнаним є значний вклад Сполучених Штатів Америки у світовий розвиток пенітенціарної системи в XVIII - XIX століттях. Пенітенціарна система США складається із тюрем, які поділяються на: федеральні, тюрми штатів і місцеві муніципальні чи окружні, або тюрми графств. Організація і діяльність федеральних тюрем регламентується спеціальним законодавством: нормами розділу „Тюрма й ув'язнені”, главою XVII „Кодифікованого кримінального і кримінально-процесуального законодавства”. Діяльність місцевих тюрем і тюрем штатів регулюється законодавством відповідних штатів.

Виконання покарань у Великобританії регламентується складною сукупністю прецедентів, норм кримінального, кримінально-процесуального і пенітенціарного права, зокрема законами „Про тюрми” від 1952 року, „Про кримінальне право” від 1967 року, „Про кримінальне право” від 1977 року, „Про кримінально-карні заходи” від 1981 року, „Про поліцію і докази з кримінальних справ” від 1984 року, „Про кримінальну юстицію” від 1988 року, „Про кримінальну юстицію” від 1991 року, „Про кримінальну юстицію 1993 року. Пенітенціарна система Великої Британії охоплює насамперед місцеві (тюрми міст, графств та інших регіонів) та центральні тюрми.

Проблемним у зарубіжних країнах залишається переповненість установ виконання покарань внаслідок росту злочинності. А це, в свою чергу, створює багато проблем,

пов'язаних з управлінням великими виконавчо-кримінальними системами.

В сучасних пенітенціарних системах зарубіжних країн важливе місце відводиться персоналу. Крім того, більш ліберальні режими, прийняті в сучасних пенітенціарних системах, які дають ув'язненим більше можливостей для спілкування поза своїми камерами, ускладнюють роботу персоналу. Як слід, потрібна велика координація, персонал повинний краще розуміти мету виправного впливу ув'язнених і свою роль у цьому процесі. Це, у свою чергу, привело до зміни функцій персоналу. Підбір працівників, їх навчання і досягнення ними тих високих стандартів, яким повинний відповідати персонал пенітенціарних служб, є першочерговим завданням пенітенціарної адміністрації. Виконання цих завдань значно полегшується, якщо працівники вважають свої функції корисними для справи і відповідально до них відносяться, а їх виконання приносить особисте і професійне задоволення. Адміністрації установ виконання покарання повинні прагнути до того, щоб ширше висвітлювати роботу пенітенціарних служб, показуючи, наскільки корисний і важливий їхній внесок у життя суспільства. Цим більш загальним цілям повинне відповідати і належне управління персоналом, про що мова буде йти у подальших підрозділах дисертаційного дослідження.

Аналіз зарубіжного досвіду пенітенціарної діяльності надав змогу зробити висновок про поступовий процес удосконалення відбування покарання. Так, ми спостерігаємо тенденцію до пом'якшення умов тримання засуджених, що знаходять свій прояв у створенні нормальних санітарно-гігієнічних умов, використанні педагогічних і психологічних заходів і методів впливу на засуджених, опрацюванні і здійсненні на практиці різноманітних програм соціальної терапії, організації дозвілля тощо. У комплексі все це покликане сприяти виправленню правопорушників, їх соціальної реабілітації.

Вознюк А.А., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування НАВС, к.ю.н., с.н.с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ВИЗНАЧЕННІ СТУПЕНЯ ЇХ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Загальновідомим є твердження про те, що злочин, учинений у співучасті, за загальним правилом є більш небезпечним ніж діяння, вчинене одноособово. Водночас ступінь суспільної небезпеки кожного злочинного об'єднання різний і визначається системою його кримінально-правових ознак.

Аналіз положень КК України дозволяє виокремити такі кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань, що формують ступінь їх суспільної небезпеки.

1. Кількість учасників об'єднання. Зі збільшенням кількісного складу учасників зростають потенційні можливості об'єднання та підвищується його злочинна ефективність.

2. Попередня змова (зорганізованість) свідчить про те, що учасники об'єднання заздалегідь домовляються про вчинення злочину. Відтак, злочин учинений учасниками, які домовились заздалегідь про його вчинення свідчить про те, що такі особи є більш небезпечні, ніж ті особи умисел в яких на вчинення злочину виник раптово або в результаті розпочатої злочинної діяльності одного з співучасників. Попередня змова та стійкість зазвичай констатує стійкі антисоціальні мотиви та погляди винних.

3. Стійкість свідчить про тривалість злочинної діяльності об'єднання. Чим більше часу воно існує, тим більше часу існує загроза громадській безпеці та іншим суспільним відносинам поставленим під кримінально-правову охорону, тим більшу кількість злочинів вчиняють його учасники. Крім того, з часом учасники об'єднання набувають злочинного досвіду, що сприяє розвитку злочинності та ускладнює процес її профілактики.

4. Ієрархічність свідчить про високий рівень організації об'єднання і ускладнює процес притягнення до кримінальної відповідальності організаторів (керівників) злочинної організації, оскільки між керівництвом злочинного об'єднання та безпосередніми виконавцями злочинів знаходяться керівники структурних частин, через яких віддаються вказівки про вчинення злочинів. Відтак, довести зв'язок організатора злочинного об'єднання з рядовим учасником складно, а у разі неможливості цього зробити злочин не можна кваліфікувати як такий, що учинений злочинною організацією.

5. Розподіл функцій підвищує ефективність злочинної діяльності, поглиблює спеціалізацію його учасників, забезпечує оперативність вчинення злочину.

6. Мета діяльності об'єднання. Чим більшу кількість злочинів планує вчинити об'єднання і чим більший характер та ступінь їх суспільної небезпеки, тим більш небезпечно об'єднання. Визначальним при цьому є різновид вчиненого злочину.

7. Озброєність об'єднання дозволяє підвищити ефективність його злочинної діяльності, забезпечує захист учасників, а також дозволяє здолати опір потерпілих за допомогою психічного чи фізичного насильства.

Зазначені ознаки визначають ступінь суспільної небезпеки злочинного об'єднання лише в комплексі і стосуються якщо не усіх, то більшості злочинів, учинених в тій чи іншій формі співучасті. З урахуванням цих ознак визначається вид злочинного об'єднання, учасники якого вчиняють злочин, кваліфікується сам злочин та відбувається диференціація кримінальної відповідальності за діяння, учинені у співучасті. Якщо злочин, учинений групою осіб чи групою осіб визнається як правило кваліфікуючою обставиною вчинення злочину, то злочин, учинений організованою групою – особливо кваліфікуючою обставиною.

Богатирьова О.І., головний науковий співробітник відділу досліджень проблем протидії злочинності НДІ Національної академії прокуратури, к.ю.н.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

З огляду на новітні здобутки вітчизняної кримінальної та кримінально-виконавчої науки інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) вже давно підлягає теоретико-методологічному переосмисленню через невідповідність сучасним соціальним реаліям даного інституту, що пов'язано з: формальним контролем за виконанням обов'язків особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, неспроможністю згаданого кримінально-правового заходу досягти дійсне виправлення осіб, щодо яких він застосовується, неврахуванням принципу індивідуалізації у процесі його виконання, відсутністю при його реалізації соціального супроводу осіб, які цього потребують та ін. Водночас А. О. Клевцов вважає, що існуюча у кримінальному законодавстві України назва «звільнення від відбування покарання з випробуванням» є суперечливою, оскільки заперечує гуманістичний характер цього інституту, створює відчуття його репресивності. Крім того, «випробування» здебільшого стосується техніки, механізмів і не прийнятний щодо людини. Термін «звільнення від відбування покарання з умовою» більше відповідає сутності цього виду звільнення від відбування покарання, зокрема його юридичній природі, охоплює всі його структурні елементи]. Автор впевнений, що наукова позиція кожного вченого заслуговує на увагу, зокрема, й щойно згадана, проте погодитися з нею ми не можемо, оскільки, якщо використовувати такий логічний ланцюжок і піти далі, можна назвати цей інститут, наприклад, «звільнення від відбування покарання з обов'язком». Але

головне, що це суті інституту не змінить. Також існує й таке бачення, запропоноване А. В. Андрєєвим, – назвати «звільнення від відбування покарання з випробуванням» «умовним звільненням від покарання», і ст. 75 КК України відповідно матиме назву «Умовне звільнення від покарання». Дана пропозиція запозичена із зарубіжного досвіду, в деяких країнах досліджуваний інститут саме так і називається. Проте рембрендинг вітчизняного інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням не призведе до очікуваних результатів, має бути змінений підхід, передусім завдяки перелому існуючого вектору у бік виправлення та допомоги засудженим, що, на наше переконання, спроможна здійснити пробація завдяки її здатності сприяти: створенню умов для виправлення правопорушників, їх соціальної адаптації та запобіганню вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами, залученню волонтерів, громадських, релігійних та інших організацій з використанням можливостей державних інституцій для соціально-правового супроводу засуджених. На переконання автора, при розробці вітчизняним законодавцем КК України 2001 року інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням його модель залишилася недопрацьованою й потребує оптимізації, що наводить автора на думку про необхідність його заміщення більш ефективним інститутом кримінального права, який існує у зарубіжних країнах – пробацією, з одночасною редакцією статей 75-79 (ст. 75 КК України «Заміна покарання пробацією»), де під пробацією розуміється система соціально-виправних та наглядових заходів, які призначаються засудженому судом з одночасним встановленням щодо нього необхідних правообмежень.

Крикушенко О.Г., начальник
управління ДПС України
в Харківській області

ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА ТЮРЕМНОЇ СУБКУЛЬТУР

Окремі правила поведінки, традиції, ритуали, жести та знакова символіка відомі з давніх часів. Так, ще в епоху первісно-суспільного ладу татуювання дозволяли визначити приналежність до конкретного племені або розпізнати статус людини. Невербальні спілкування в тій чи іншій країні мають власне значення: від цілком позитивного до образливого (наприклад, піднятий вверх великий палець у більшості країн – знак позитивний, знак згоди, але в Таїланді він означатиме осуд, а в Ірані – цей жест дорівнює нецензурному вислову). Термін «субкультура» став особливо популярним з 80-х років ХХ ст. Його термінологічні межі охоплюють практично кожен культуру – професійну (корпоративну), культуру певного етносу, культуру тюремного середовища і, навіть, культуру цілої країни.

Одним з видів існуючих у суспільстві субкультур є кримінальна субкультура, яка все далі стає звичною не тільки для кримінального світу, а й для пересічних громадян у вигляді відповідного сленгу, пісень, татуювань тощо. Криміногенні субкультури стимулюють кримінальну або ж криміналізовану поведінку особи, способи мислення та цінності, через які відбувається посилення привабливості злочину і злочинності як способу життя. При цьому можуть використовуватись різні засоби подібної популяризації, але стає зрозумілим, що кримінальна та тюремна субкультури стають своєрідною ціннісною периферією субкультури злочинного світу, а значить, спрацьовує на поповнення злочинного контингенту. Якщо в середовищі злочинців існування кримінальної субкультури визначається їх способом життя, то не може не викликати стурбованості поширення елементів кримінальної субкультури в суспільному житті навіть серед законослухняних громадян. Сьогодні нерідкими

є випадки, коли політичні діячі у своїх виступах використовують жаргон. Більш того, отримують поширення неформальні норми поведіння, які проявляються у міжособистісному спілкуванні. Населення України, як і інших країн пострадянського простору «заражається» злочинною ідеологією.

Як відомо, в багатьох наукових публікаціях, а також літературі неюридичного спрямування розв'язувались питання про характеристики субкультур, їх існування й розповсюдження та наводилися шляхи її запобігання. Проте сьогодні існують не тільки значні особливості й відмінності кримінальної та тюремної субкультури від раніше існуючих, а і особливості у їх застосуванні. Неможливо надати повну характеристику змінам які відбуваються, однак варто назвати хоча б дві важливі особливості сучасної субкультури, щоби зрозуміти як і наскільки змінилася кримінальна та тюремна ідеології. Так, в епоху становлення організованої злочинності лідер кримінального угруповання повинен бути не тільки авторитарним, жорстким і т.ін., а й мати певний «тюремний» досвід і, як правило, не один. Неможливо було «коронувати» злодія, якщо він не відбув значний термін в місцях позбавлення волі, не зарекомендував себе вкрай негативно. До того ж, злодій у законі не мав ні власної сім'ї, ні шикарних маєтків, ні великих статків. Сьогодні портрет кардинально змінився. Успішний лідер – це особа, яка відрізняється виключною силою характеру і харизмою. Враховуючи як змінилася організована злочинна діяльність, він повинен мати набір організаційних і особистісних якостей, наприклад якостей успішного політика чи бізнесмена, які допомагали б керувати злочинними об'єднаннями. Для «коронування» вже непотрібно проходити довгий тернистий шлях перебування в місцях позбавлення волі, не обов'язково наносити спеціальне татування тощо. Сьогоднішній лідер зламав багато стереотипів, як успішна, фінансово незалежна людина, яка є авторитетною, та, навіть, на перший погляд, з незаплямованою репутацією. Іншою особливістю є тісний зв'язок злочинного середовища з певними власними структурами. До

недавніх часів членам злочинних організацій категорично заборонялася будь-яка співпраця з органами влади, у тому числі і з правоохоронцями. Сьогодні без зв'язків з представниками влади уявити злочинні об'єднання неможливо. Підтвердженням цього є неодноразові заяви Президента України, Уряду, інших високопосадовців, міжнародної спільноти, науковців і громадськості про необхідність протидії корупції в Україні, яка, нажаль, супроводжує усі суспільні процеси. Ці приклади яскраво свідчать про радикальні зміни пріоритетів у кримінальному середовищі та місцях позбавлення волі.

Засуджені переносять у виправні установи ті цінності кримінального середовища, які вони визнавали на волі, тому запобігання розповсюдженню субкультури варто починати не тільки з прибуття засуджених до виправної колонії чи до слідчого ізолятора, але з оздоровлення суспільної моральності взагалі [1, с. 77–78; 2, с. 46-47]. Ми поділяємо точку зору Закалюка А.П., що «на запобігання злочинності в УВП можуть опосередковано впливати заходи загальносоціального характеру. Проблема ця носить всеохоплюючий характер (глобальний) характер і має такі ж самі за масштабом наслідки.» [3, с. 606].

Звісно можна наполягати на відсутності єдиної державної ідеології у напрямку запобігання поширення широкомасштабної пропаганди злочинної ідеології, але цим проблема не обмежується. Треба зазначити, що об'єктом запобігання розповсюдженню кримінальної субкультури повинні стати члени всіх різновидів організованої злочинності, а тюремної субкультури на загальному рівні повинні виступати всі засуджені, які утримуються в конкретній установі, на спеціальному – групи засуджених, які мають асоціальну поведінку, а на індивідуальному – окремі члени груп засуджених.

Список використаних джерел

1. Лукашевич С.Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С.Ю. Лукашевич. – Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 104 с.

2. Захаров В.П. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / [В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.М. Мирончук]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Луцьк : П-ць Іванюк В.П., 2007. – 442 с.

3. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 3: Практична кримінологія. – 320 с.

Задніченко С.І., заступник начальника організаційно-аналітичного управління – начальник відділу поточного та стратегічного планування ГШ МВС України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЗАРУБІЖНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб не є чимось новим, адже положення, що його закріплюють, містяться в кримінальному законодавстві багатьох країн як англосаксонської правової системи (США, Великої Британії, Австралії), традиційної правової системи (КНР), так і романо-германської системи (Франції, Нідерландів, Данії, Швейцарії, Румунії, Молдови та ін.). Наприклад, Кримінальний кодекс Данії в гл. 5 “Кримінальна відповідальність юридичних осіб” § 27 допускає відповідальність не тільки юридичних осіб, а й органів державної влади та муніципалітетів за діяння, скоєні в процесі виконання функцій, подібних до функцій, що здійснюються фізичними чи юридичними особами. З 1944 р. в Англії стало можливим притягнення корпорацій до відповідальності як виконавців, так і співучасників. При цьому досить часто використовується принцип «alter ego». Тому винне діяння осіб, які входять в орган управління юридичної особи, вважається вчиненим самою юридичною особою. У тих випадках, коли злочин вчинено посадовою особою, корпорація відповідає як виконавець злочину. Якщо ж службовець є співучасником, то юридична особа підлягає відповідальності як

співучасник. Загальні засади кримінальної відповідальності юридичних осіб передбачені законом «Про інтерпретацію» 1978 р. Юридична особа в Англії може підлягати кримінальній відповідальності за корупційні діяння, відмивання доходів і фінансування тероризму (торгівля впливом, на відміну від США, у Англії не криміналізована). Відповідно до згаданого закону під суб'єктом, який підлягає відповідальності за вчинення статутного злочину, якщо інше не передбачено законом, розуміється корпорація. На початку XX ст. Конгрес США в Акті Елкінса (Elkins Act) сформулював положення, що дія чи бездіяльність службовця корпорації у межах своїх повноважень вважається дією чи бездіяльністю самої корпорації. У 1947 р. в Японії був прийнятий антимонопольний закон, що передбачав кримінальну відповідальність корпорацій. В 1976 р. кримінальна відповідальність юридичних осіб була встановлена в Нідерландах, 1982 р. - у Португалії, 1995 р. - у Фінляндії, в 1988 р. у Китайській Народній Республіці було прийнято ухвалу про боротьбу з корупцією, яка встановлювала кримінальну відповідальність юридичних осіб за вчинення економічних злочинів, в Польщі закон «Про відповідальність колективних суб'єктів за дії, заборонені під загрозою покарання» 28 жовтня 2002 р. було запроваджено кримінальну відповідальність юридичних осіб і колективних суб'єктів, які не мають статусу юридичної особи, у Німеччині було запроваджено квазікримінальну (адміністративно-кримінальну) відповідальність юридичних осіб, що передбачена § 14 КК, у КК Франції 1992 р., який вступив у дію з 1994 р., передбачити можливість притягнення до кримінальної відповідальності будь-яку юридичну особу за винятком держави.

У законодавстві деяких країн (Австрії, Албанії, Іспанії, Мексики, Латвії, Перу) передбачається квазікримінальна відповідальність юридичних осіб. У даному випадку юридична особа формально не визнається суб'єктом злочину, проте до неї можуть застосовуватися різноманітні кримінальні санкції. Наприклад, Кримінальний кодекс Іспанії передбачає солідарну відповідальність юридичної особи за сплату кримінального

штрафу, покладеного на його керівника чи представника, якщо останні під час скоєння злочину діяли від імені та на користь такої особи.

Рекомендації з приводу введення кримінальної відповідальності юридичних осіб містяться в таких міжнародних документах, підписаних (частина з них і ратифікована) Україною: Меморандум з коментаріями до Рекомендації № (88) 18 Комітету міністрів країн – членів Ради Європи про відповідальність підприємств – юридичних осіб за правопорушення, скоєні в процесі ведення ними господарської діяльності; Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (ст. 5), ратифікована Україною 12 вересня 2002 р.; Конвенція про кіберзлочинність (ст. 12), підписана Україною 23 листопада 2001 р.; Конвенція про корупцію в контексті кримінального права (ст. 18), підписана Україною 27 січня 1999 р.

Леонтьук Ю.В., провідний спеціаліст
відділу методичного забезпечення
Департаменту державної реєстрації прав на
нерухоме майно

СТАН ЗАЛЕЖНОСТІ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Вдосконалення сучасного кримінального законодавства вимагає детального вивчення і врахування при кваліфікації злочинів взаємовідносин між особами, причетними до злочину (особою, яка вчинила злочин і потерпілим, співучасниками злочину, суб'єктом та третіми особами).

Одним із проявів взаємовідносин між учасниками злочину є стан залежності.

Зародження кримінально-правової категорії “залежність” необхідно вважати її вживання в “Плані кримінального законодавства” Ж.П. Марата, опублікованого вперше 1777 р. З того

часу, “залежність” як цілісна кримінальна-правова категорія стала предметом дисертаційного дослідження лише раз в 1991 році.

Залежність, як повноцінна категорія кримінального права пронизує всі інститути:

– Обставина, що обтяжує покарання, п.8 ч.1 ст.67 КК України: “вчинення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного”;

– Обставина, яка пом’якшує покарання, п.6 ч.1 ст.66 КК України: “вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через іншу матеріальну службову та іншу залежність”;

– Обов’язкова ознака простого складу злочину, ч.1 ст.154 КК України: “особою, від якої жінка або чоловік матеріально чи службово залежні”;

– Кваліфікуюча ознака: ч.2 ст.120 КК України “щодо особи, яка перебувала в матеріальній чи іншій залежності від винуватого”; ч.2 ст.144 КК України “щодо неповнолітнього, або щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані чи в матеріальній залежності від винного”;

– Особливо кваліфікуюча ознака “вчиненні щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного”.

Така ілюстрація використання стану залежності свідчить про його важливе значення для кримінального права, і разом із тим, про низку проблем:

1. Відсутність законодавчо закріпленого тлумачення стану залежності.

2. Відсутність єдиної конструкції стану залежності. В Кримінальному кодексі України немає двох статей, де б стан залежності був з точністю відтворений.

3. Визначення дається через кілька ознак із застосуванням категорії “інші”, що суперечать законам формальної логіки. Не можна дати визначення через перелік, якщо цей перелік не є вичерпним. А враховуючи загальнонауковий принцип детермінізму — все залежить від всього, перелік залежностей буде безкінечним.

4. Ознаки, які використовуються для тлумачення стану залежності, а саме: “матеріальна” “службова” та “інша” використовуються не у всіх дефініціях, де використовується поняття залежності.

5. Залежність використовується і як окрема ознака, і прирівнюється до безпорадності, і вживається як рівноцінна кваліфікуючій ознаці вчинення щодо неповнолітнього.

Така недосконалість законодавства призводить до колізій і прогалин в кримінальному законі вимагає вирішення.

Кримінальне право розглядає залежність, як відображення в тексті кримінального закону постійних відносин, які передбачають свідому орієнтацію однієї особи та мотиви дій іншої під час вибору варіанта своєї поведінки, і реалізацію останнім своїх бажань під дією першого, незважаючи на свої бажання. Як будь-яке кримінально-правове явище залежність має суб’єктивні і об’єктивні ознаки.

З об’єктивного боку кримінально-правова залежність виявляється у реалізації бажань однієї особи через іншу.

З суб’єктивного боку кримінально-правова залежність (з боку залежної особи) характеризується вибором варіанта поведінки в протигагу своїм цінностям орієнтаціям, життєвому досвіду, психічним особливостям в результаті вольової впливу ззовні. Особа, яка має в принципі має не злочинну спрямованість змушена вчинити злочин внаслідок якогось впливу на неї. В даному контексті категорія “залежність” тісно переплітається із свободою волі, як основоположним фактором кримінальної відповідальності. Винний у вчиненні злочину, знаходячись в стані залежності від будь-якої особи, безпосередньо перед вчиненням злочину мав можливість вчинити інакше, його внутрішні психічні установки і морально-ціннісні орієнтації виключали суспільно-небезпечну поведінку, але під дією сильного зовнішнього впливу ця особа переступила через межу свого особистого “морального кодексу”. Відповідно, відносини залежності не знищують свободу волі особи, а суттєво її обмежують.

Психологічний момент залежності характеризується інтелектуальними і вольовими ознаками. Інтелектуальний момент залежності характеризує як того, хто залежить – розуміння свого стану підпорядкування волі домінуючого суб'єкта, так і того, від кого залежить – розуміння свого домінування над волею іншої особи.

Вольові ознаки характеризують здатність залежної особи керувати своїми діями під впливом волі іншої людини, незважаючи на власні моральні і психічні орієнтації. Вольові ознаки характеризують домінуючу особу, як здатність свідомо і ціле направлено керувати своїм впливом на належну особу. При цьому воля залежної особи є волею домінуючої.

При всій важливості психологічного моменту залежності не можна забувати про значення її змістової сторони, яка полягає у протиріччі між морально-соціальною орієнтацією особистості залежного і змушеним вибором неприйнятної для нього варіанта поведінки.

Кримінально-правова категорія залежності, тісно взаємодіє із складами злочинів, але не являється його частиною, вона є позаскадною категорією.

Розглядаючи кримінально-правову залежність, як виконання залежною особою волі домінуючого, варто зазначити по суміжності цієї категорії з такими категоріями як “крайня необхідність” “непротидіюча сила”. Однак основною відмінністю є суттєве обмеження свободи волі людини, а не її виключення.

Варто відмежувати залежність від підбурювання до злочину. Підбурюваний до злочину вчиняє злочин, керуючись власною системою морально-психологічних орієнтацій (навіть, якщо вони сформувалися під впливом підбурювання) а залежна особа вчиняє злочин, всупереч своїй системі соціальних цінностей.

Проте відмежування залежності від підбурювання не вичерпує всіх питань, що співвідносять залежність і співучасть. Як ми зазначали раніше залежність може бути і між учасниками злочину. І така залежність повинна відображатися в кваліфікації,

як обставина, що пом'якшує покарання залежного і обставина, що обтяжує покарання домінуючого.

Павлов В.Г., суддя Варвїнського районного суду Чернігівської області

ЗАВДАННЯ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЩОДО ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Наукові твори видатного українського юриста П. П. Михайленка не втрачають своєї актуальності поприплинність часу. Більш того, вони спонукають до переосмислення багатьох підходів, у тому числі й у кримінально-виконавчому праві. Процес удосконалення законодавчої бази України, як незалежної демократичної держави, та практики її застосування відповідно до вимог міжнародних організацій та рішень міжнародних форумів, призвели до перегляду в останні роки підходів до призначення та виконання окремих видів кримінальних покарань, в тому числі позбавлення волі на певний строк, зміни поглядів на спрямованість їх цілей та можливі наслідки.

Постає потреба врахування тих негативних процесів, що проходять в період знаходження особи під вартою, відбування покарання в місцях позбавлення волі та їх наслідків, які раніше значною мірою не бралися до уваги. Мова йдеться про людський фактор, соціальні та економічні здобутки і втрати при вирішенні проблем боротьби зі злочинністю, призначенні та відбуванні кримінальних покарань.

Сьогодні найбільш гострі дискусії точаться навколо питання про можливість і доцільність постановки цілей виправлення та ресоціалізації в межах установ виконання покарань. Частиною науковців вони сприймаються як анахронізм, як данина комуністичним ідеям, іншою – як недосяжна примара. Наприклад, як наголошує Степанюк А.Х., ідеї виправлення та перевиховання не належать змістовно до діяльності з виконання покарань, їхній

зміст не збігається зі змістом кари, а саме вона має бути головною метою покарання. Автор робить висновок, що здійснення процесу виправлення є нерациональним, а спроби досягти виправлення засуджених у багатьох випадках нереальні. Виправлення було та залишається складовою комуністичної ідеології. Нарешті, окремі науковці, зокрема, Богатирьов І. Г., Денисова Т. А., Джужа О. М., Колб О. Г., Меркулова В. О., Трубников В. М. дотримуючись традиційних поглядів, відстоюють право на існування таких цілей як виправлення, перевиховання та ресоціалізація засуджених. Невипадково ми звертаємо увагу на маловідому, але значущу працю Михайленка П. П. «Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях». В ній ми знаходимо відповіді на важливі питання, пов'язані з цілями покарання та основними заходами їх досягнення.

Хоча у ст. 6 чинного КВК України констатовано необхідність виправлення та ресоціалізації засуджених, аналіз кримінально-виконавчого законодавства, що регламентує порядок і умови виконання кримінальних покарань, дає можливість дійти висновку: практика здійснення виправного впливу за довгі роки склалася так, що виправні заходи не розроблялись спеціально на ту або іншу категорію засуджених. Крім того, у діючому КВК України не відображено таку мету покарання, як перевиховання.

Детальний аналіз праці П. П. Михайленка дозволяє стверджувати, що цілком правильною є його думка стосовно виправлення, перевиховання та кари як мети покарання. Зокрема, вчений вказував, що виправлення й перевиховання – це єдиний процес. Більш того, він вважав, що виправлення – це невід'ємна частина перевиховання. Дійсно, вивчення особи, яка вчинила злочин, криміногенних факторів, що сприяли їх вчиненню, а також проведення кропіткої щоденної індивідуальної роботи може вплинути на стан злочинності та уникнути рецидиву з боку звільнених після відбування покарання. Тому ми вважаємо, на основі всебічного вивчення особи, якій призначене покарання, необхідно планування та виконання індивідуальних виправних

програм, що стануть дійсним шляхом до виправлення особи та її подальшої ресоціалізації.

Особливо вважаємо за доцільне відзначити позицію П. П. Михайленка щодо кари як мети покарання. Не поділяючи такі погляди він вказував, що кара не може бути метою покарання, інакше «можна дійти до абсурду, що кара й каральні елементи стануть самоціллю і згодом витіснять елементи виховного характеру». Ще більш переконливим є його твердження: «мета кримінального покарання одна: виховання людини в душі існуючої в даний момент ідеології і моралі».

Ми вважаємо, що спірність питань про можливість чи неможливість виправлення, перевиховання та ресоціалізації засуджених, треба пов'язувати не з існуючими засобами досягнення позитивного результату, а із спроможністю забезпечення персоналом Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтСУ) дієвого виконання покарань і сумлінного ставлення до власних обов'язків. Саме персонал ДПтСУ повинен бути правильно зорієнтований в сучасній пенітенціарній системі, який не має права бачити у засудженому потенційного злочинця. Нажаль, довгий час працівники установ виконання покарань доводили суспільству протилежне. Нам відомі непоодинокі випадки жорстокого й нелюдського поводження із засудженими, що у відповідь призводило до масової непокори діям адміністрації. Саме таке ставлення знівельовало ідеї виправлення й перевиховання. Вважаємо, що зараз настав час виправляти помилки і навчатися виконувати виховні функції.

СЕКЦІЯ 2 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Савченко А.В., начальник кафедри
кримінального права НАВС, д.ю.н.,
професор

СУЧАСНИЙ СЕПАРАТИЗМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ

Сепаратизм (фр. *séparatisme* від лат. *separatus* – окремий) – це політика та практика відокремлення, відділення частини території (сецесії) держави з метою створення нової самостійної (суверенної незалежної) держави або переходу до складу іншої держави чи отримання статусу надзвичайно широкої автономії. Сепаратизм, з одного боку, базується на міжнародному принципі права на самовизначення і часто є проявом національно-визвольного руху та деколонізації, що підтримується міжнародною спільнотою, а з іншого – веде до порушення міжнародних принципів суверенітету, єдності та територіальної цілісності держави, непорушності кордонів, а відтак може стати небезпечним джерелом гострих міждержавних і міжнаціональних конфліктів.

Особливістю сучасного сепаратизму є те, що в ньому переважають не тільки класичні (силові), але й так звані «гібридні» методи впливу для досягнення своїх цілей – зміни (насильницької включно) чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, порушення територіальної цілісності та недоторканності держави. При цьому сепаратизм може і не виявлятися у «чистому вигляді», але тісно переплітатися з тероризмом національно-політичної спрямованості, міжетнічними та міжконфесійними конфліктами, посяганнями на рівноправність громадян тощо. Щодо «гібридних» методів, які наразі застосовують сепаратисти, то вони включають різні типи та способи протиправної діяльності, тобто відбувається поєднання,

наприклад, типових прийомів ведення бойових дій (застосування військовослужбовців і техніки під прапорами та знаками розрізнення, що символізують сепаратистські організації) і нетипових прийомів (використання військовослужбовців з регулярної армії інших країн без знаків ідентифікації – «зелених чоловічків», захоплення державних або громадських споруд начебто волею народних мас, розміщення попереду сепаратистських сил цивільних осіб як «живого щита», ведення партизанської і підривної діяльності, інформаційна пропаганда, здійснення кібератак, послаблення економіки держави через друк фальшивих грошей тощо).

В умовах сьогодення, коли національні та релігійні питання можна успішно вирішувати цивілізованими методами (мирні переговори, референдуми, надання широких повноважень окремим територіям тощо), коли майже всі колишні колонії отримали самостійність, сепаратизм, особливо коли він виявляється в екстремізмі та тероризмі як засобах для досягнення політичних цілей, не підтримується міжнародним співтовариством. Боротьба з цими негативними явищами проголошена ООН одним з пріоритетних завдань своєї діяльності.

Слід зазначити, що формування нормативно-правової бази з протидії різним проявам сепаратизму, екстремізму та тероризму отримало найбільшу активність в Європі одразу після Другої світової війни. Законодавство більшості країн забороняє діяльність різного роду правих і лівих екстремістських партій і організацій, передбачає кримінальну відповідальність за такі склади як заклики до заколоту, образа нації, республіки, конституції, конституційних установ, пропаганду та застосування підривних, насильницьких методів. Низка (у тому числі посттоталітарних) держав має законодавчий досвід попередження фашистської загрози. Поряд з кримінально-правовими заборонами в ряді держав були прийняті спеціальні закони, що переслідують діяльність профашистських і пронацистських організацій. Це, зокрема, австрійський конституційний закон про заборону Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (1945 р.); італійський закон про

заборону неофашистської діяльності (1952 р.); португальська закон про заборону фашистських організацій (1978 р.). Паралельно цьому були розроблені й міжнародні стандарти, спрямовані проти зловживань свободою слова, інформації, висловлення власної думки.

Наразі міжнародним нормативно-правовим актом, що безпосередньо стосується протидії саме сепаратизму є Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом (Шанхай, 15 червня 2001 р.). Ця Конвенція регулює взаємодію правоохоронних відомств і спецслужб держав-учасниць в боротьбі з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом, а також визначає такі ключові напрями і форми співпраці, як обмін інформацією, здійснення оперативно-розшукових заходів, прийняття спільних заходів щодо припинення поставок озброєння та боєприпасів терористичним угрупованням, їх фінансування та заходів з припинення діяльності центрів підготовки бойовиків. Поняття *«сепаратизм»* у цій Конвенції означає *будь-яке діяння, спрямоване на порушення територіальної цілісності держави, у тому числі на відділення від неї частини її території, або дезінтеграцію держави, що вчиняється насильницьким шляхом, а так само планування та підготовка такого діяння, пособництво його вчиненню, підбурювання до нього, та переслідувані в кримінальному порядку* відповідно до національного законодавства Сторін. Однак, проблемним аспектом Шанхайської Конвенції є те, що вона охоплює обмежену кількість держав-учасниць – Республіку Узбекистан, Китайську Народну Республіку, Республіку Таджикистан, Республіку Казахстан, Киргизьку Республіку, Російську Федерацію. Також вказані шість країн, будучи учасниками Шанхайської організації співробітництва, 15 червня 2006 р. уклали Угоду про співробітництво в галузі виявлення і перекриття каналів проникнення на території держав – членів Шанхайської організації співпраці осіб, причетних до терористичної, сепаратистської та екстремістської діяльності. Поряд з цим у боротьбі з сепаратизмом держави світу можуть використовувати положення інших

міжнародно-правових актів, зокрема, ратифіковану Україною Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму тощо.

З проблемами регіонального сепаратизму (Крим, Донбас) у 2014 р. гостро зіткнулась і Україна. Наразі Кримінальний кодекс України (далі – КК) не містить ані визначення поняття «сепаратизм» чи інших похідних понять («сепаратистська діяльність», «сепаратистський акт» тощо), ані відповідного складу злочину (складів злочинів). На наш погляд, до типових злочинів, пов'язаних із сепаратизмом (сепаратистських злочинів) можна віднести: фактично всі злочини проти основ національної безпеки України (зокрема, дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади – ст. 109 КК, посягання на територіальну цілісність та недоторканність України – ст. 110 КК, фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України – ст. 110-2 КК, державна зрада – ст. 111 КК); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК); захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК) та деякі інші чи суміжні злочини. У своїх найбільш крайніх формах сепаратизм може виявлятися у вчиненні злочинів терористичного характеру, умисних вбивствах, геноциді тощо.

Безсумнівно, що сьогодні існує нагальна потреба у кримінально-правовій, кримінологічній та інших наукових розробках питань протидії сепаратизму. Передусім слід дати чітке визначення поняттю «сепаратизм», яке б відрізняло його від екстремізму чи тероризму, розкрити його ознаки, провести класифікацію сепаратистських дій, окреслити відповідне коло злочинів, у яких він виявляється. Є необхідність у створенні спеціальних законів та комплексу методичного забезпечення з

цього приводу. Не виключаємо також можливість постановки питання про криміналізацію сепаратистської діяльності, зокрема у формі створення радикальних сепаратистських груп чи сепаратистських організацій.

Осадчий В.І., професор кафедри кримінального права НАП України, д.ю.н., професор

НЕУЗГОДЖЕНОСТІ ОКРЕМИХ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ

Норми статей Розділу XVII Особливої частини КК України піддавались неодноразовим змінам. Однак гармонічності в питаннях відповідальності за службові злочини, як на наш погляд, не досягнуто.

1. Поняття «службова особа» наведено в ст.18 та в Примітці до ст.364 КК України. Різниця в цих визначення фактично полягає в тому, що в Примітці до ст.364 КК вказано на «державні чи комунальні підприємства, установи, організації». Можливо доцільніше в КК один раз визначити поняття «службова особа», а в статтях Розділу XVII КК зазначити про відповідальність службових осіб, які працюють на державу чи на приватний сектор. До речі, таких підхід вже започаткований, наприклад, в ст. 364-1 КК – «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми».

Резонно також зберегти вказівку (міститься в Примітці до ст.364 КК) про те, що до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

2. Не повною мірою узгоджено положення Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» та норм статей Розділу XVII КК.

2.1. Згідно ст.1 Закону “Про засади запобігання і протидії корупції”, корупційне правопорушення – це умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч.1 ст.4 цього закону, за яке законом встановлено кримінальну та іншу відповідальність.

Виходячи з цього, до корупційних злочинів потрібно віднести такі: 1. Зловживання владою або службовим становищем (ст.364 КК); 2. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст.364-1 КК); 3. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст.365-2 КК); 4. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст.368 КК); 5. Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст.368-3 КК); 6. Підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст.368-4 КК); 7. Незаконне збагачення (ст.368-2 КК); 8. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (369 КК); 9. Зловживання впливом (ст.369-2 КК).

Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачена в ст.354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», корупційним не є (суб’єкт не задовольняє вимогам ст.4 Закону “Про засади запобігання і протидії корупції”). В той же час, в Примітці до ст.354 КК дається визначення поняття: пропозиції надати неправомірну вигоду (щодо ст.354, 368, 368-3 – 370 КК); повторності злочину (щодо ст.354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК); вимагання неправомірної вигоди (щодо ст.354, 368, 368-3, 368-4 КК), які стосуються і корупційних злочинів.

2.2. Зміст кримінально-правової заборони (ст.368-2 «Незаконне збагачення» не кореспондується зі змістом ст.20 Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти корупції.

3. Статті Розділу XVII: 368, 368-3, 368-4, 369 КК не узгоджені між собою. Якщо в ст.368 КК «Прийняття пропозиції,

обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», в ст.369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» відповідальність встановлена лише за згадані дії, то в ст.368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», в ст.368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» відповідальність передбачена і за підкуп, і за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Підкуп не охоплює собою прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

4. Для окремих злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями Розділу XVII КК, наявні спільні ознаки.

4.1. Наприклад, в ст.368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» розмір неправомірної вигоди становить: у значному розмірі – в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ); у великому розмірі – у 200 і більше разів перевищує НМДГ; в особливо великому розмірі – в 500 і більше разів перевищує НМДГ.

Такі ж самі розміри неправомірної вигоди наведені в Примітці до ст.368-2 КК України. На нашу думку, ці повтори лише перевантажують статті і КК в цілому.

Крім того щодо Примітки до ст.368-2 КК зауважимо, що відповідальність в ст.368-2 КК передбачена лише особи, яка одержує неправомірну вигоду. Тому в Примітці потрібно вказати про неправомірну вигоду, яку одержують. Згадувати про неправомірну вигоду, яку обіцяють, пропонують, надають не потрібно.

4.2. В ст.368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст.368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст.369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» передбачені випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності. Зміст цих випадків однаковий.

Тому вважаємо, що про звільнення особи від кримінальної відповідальності достатньо сказати один раз. До речі, до останніх змін статей Розділу XVII КК повтори були і щодо вимагання неправомірної вигоди. Тепер же розкриття змісту вимагання неправомірної вигоди дано в Примітці до ст.354 КК.

5. Щодо відповідальності за перевищення влади або службових повноважень. Чинна редакція ст.365 КК «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» визначає перевищення влади або службових повноважень як умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб.

З наведеного визначення виходить, що перевищити владу або службові повноваження може лише правоохоронного органу. Але хіба інша службова особа не може перевищити владу або службові повноваження? Скажімо, чинити з використанням влади чи службових повноважень насильство над підлеглим. Як за таких умов ця службова особа нестиме відповідальність? Відповідати просто за насильство – неправильно. Адже злочин вчинено з використанням влади або службових повноважень. Якщо цій особі інкримінувати злочин, відповідальність за який передбачено ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем», то таким чином буде ігноруватись законодавче визначення поняття «перевищення влади або службових повноважень», дане в ч.1 ст. 365 КК України.

Розв'язання цієї ситуації можливе шляхом виключення ст.365 КК і розуміння поняття «зловживання владою або службовим становищем» і як перевищення влади або службових повноважень. Вирішення цієї проблеми можливе і в інший спосіб.

6. Наявні технічні неузгодженості. В Примітці до ст.364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» зазначено: «У статтях 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2 - 368-4,

368-3, 368-4, 369, 369-2 та 370 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав».

Як бачимо, наявні повтори.

Крім того, зауважимо, що в Примітці до ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» вказано інший розмір неправомірної вигоди. «У статтях 368-3 і 368-4 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, що перевищують 1,5 НМДГ, або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав».

Лихова С.Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу ЮІ НАУ, д.ю.н., професор

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Сьогодні є всі підстави стверджувати, що існує таке поняття як міжнародний тероризм. Виходячи із того, що тероризм є конвенційним злочином (Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 90) від 27.01.1977р., Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005р.), кримінальна відповідальність за тероризм передбачена у законодавстві, практично, всіх країн світу.

Небезпека міжнародного тероризму полягає не лише в його численних жертвах та збитках, які причиняються матеріальними ресурсами держав. В результаті здійснення терористичних актів на території іншої держави дестабілізується міжнародна обстановка, розриваються економічні зв'язки між країнами, створюються джерела підвищеної небезпеки та напруги. Наслідки терористичних дій можуть стосуватися і стосуються країн, які в

даних конфліктах не задіяні, як, наприклад, трагедія із малайзійським пасажирським лайнером, який був збитий над територією, підконтрольною терористичним угрупованням 17 липня 2014 на Сході України.

Результатом міжнародного тероризму є провокація збройних конфліктів, загострення протистояння різних етнічних груп, народностей, держав. Саме виходячи із цього, слід вказати, що міжнародний тероризм сьогодні, в умовах глобалізованого світу, є однією із найсерйозніших загроз системі регіональної і міжнародної безпеки.

Проблеми вивчення міжнародного тероризму носять як теоретичний, так і практичний характер. Сьогодні не існує уніфікованого поняття міжнародного тероризму. В п. 4.1.2. Керівництва по боротьбі з міжнародним тероризмом, яке розроблене Інтерполом, вказуються окремі ознаки міжнародних терористичних актів. У цьому документі акт тероризму рекомендується розглядати як міжнародний, якщо мета, задекларована терористами, торкається декількох держав; початок і закінчення злочину відбувається на території декількох держав; засоби злочинної діяльності поступають з іншої країни; шкода наноситься інтересам декількох держав або міжнародних організацій; жертвами злочину стають громадяни різних країн або учасники заходів, які проводяться міжнародними організаціями. Слід дійти висновку, що антитерористичні заходи, які проводяться сьогодні на території Сходу України, спрямовані на боротьбу саме із міжнародним тероризмом, в даному випадку він прийняв форму міждержавного тероризму.

Питання про визначення ознак міжнародного тероризму має велике значення, адже відповідь на нього дозволить виробити основні напрямки боротьби із ним та гармонізувати державну політику протидії міжнародному тероризму, а також сприяти вдосконаленню узгодженого процесу кримінального переслідування осіб, які здійснюють (безпосередньо чи опосередковано) акти міжнародного тероризму.

Ознаками міжнародного тероризму є: підвищена суспільна небезпека; використання особливих форм і методів застосування насильства і залякування; високий ступінь організованості; скритність як необхідна умова існування та діяльності терористичних структур; опосередкований спосіб досягнення політичних результатів.

Під міжнародним тероризмом слід розуміти умисне суспільно-небезпечне діяння (дію або бездіяльність), яке посягає на правові відносини, що регулюють міжнародні зв'язки, міжнародний правопорядок шляхом причинення (або погрози причинення) у будь-яких формах істотної шкоди життєво важливим інтересам держави (світового співтовариства), для досягнення міжнародної політичної мети.

І хоч сьогодні існування міжнародного тероризму вже ніхто не заперечує, єдиного наукового підходу до розуміння цього феномена не існує. Результативність і дієвість системи заходів, спрямованих на протидію міжнародному тероризму, в кінцевому рахунку, зумовлюється отриманням попередньої інформації про процеси, які відбуваються в організації протиправної діяльності. Наприклад, те, що Україна стане об'єктом агресії зі сторони Російської Федерації, було відомо задовго до початку самої агресії, але в силу певних політичних причин, першою із яких є неналежне керівництво країною, наша держава не мала змоги організувати попереджувальні дії, щоб цю агресію відвернути. Дії Російської Федерації щодо нашої країни мають всі ознаки саме міжнародного тероризму. Навіть сьогодні, коли міжнародний тероризм набирає форми воєнних дій, відсутній науковий, теоретичний аналіз про специфічних прийомів, які використовуються при вчиненні актів міжнародного тероризму, оцінка, прогнозування тактичних і стратегічних цілей.

Міжнародний тероризм, це не лише реалії нашого життя, численні жертви та зруйнування інфраструктури цілих великих регіонів країни. Це ще і серйозна наукова проблема.

Ефективність протидії міжнародному тероризму значною мірою буде залежати від адекватності тієї системи заходів, яку

світове співтовариство в цілому, і кожна держава окремо, створить для захисту міжнародних і національних інтересів.

Кузьменко Б.В., професор кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор технічних наук, професор;

Заїка Ю. О., начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС, д.ю.н., професор

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Комп'ютерний геній і лиходійство прогнозовано виявилися цілком сумісними, класичний арсенал злочинного світу виявився затребуваним і у сучасному кіберпросторі. Зламування, крадіжки, здирництво, шантаж, психологічне насильство, «кримінальні» можливості сьогодишнього Інтернету вже сьогодні «оцінені» українськими і міжнародними терористичними організаціями. Паролі, явки, конспіративні зустрічі членів терористичних та радикальних угруповань успішно перемістилися у віртуальний світ, спантеличили спецслужби практично всього цивілізованого світу. Специфіка комп'ютерних злочинів робить їх важкорозкриваними, вони: вчиняються в одну мить, високолатентні; добувати докази надзвичайно складно, робити це слід по гарячих слідах, те, що може бути доказом, недовго зберігається в реєстраційних системах. Сучасні інформаційні технології дають можливість злочинцям, терористам швидко і ефективно об'єднуватися в угруповання, залишатися непоміченими, здійснювати атаки на елементи національних інфраструктур. Перехід зловмисників на віртуальне становище потребує надзвичайно потужних наукоємних методів протидії, з десятками і сотнями кроків на випередження. Інтернет затягнув у

свої тенета десятки і сотні мільйонів користувачів нечуваними масштабами свободи, безвізовим подоланням кордонів, відсутністю цензури, довільним ступенем анонімності. Просунутий хакер залишає обмаль слідів, його вирахувати вкрай складно, часто неможливо.

Кримінальну відповідальність за комп'ютерні злочини в Україні запроваджено 1994 року, кількість таких правопорушень щорічно зростає на чверть, Кримінальний Кодекс України (ККУ) постійно поповнюється новими статтями, у 2001 році Україна приєдналася до Конвенції про кіберзлочинність, у 2006 році ратифіковано Додатковий протокол до цього документу. Рівень інформатизації українського суспільства залишається не найвищому рівні, але вітчизняні хакери добре набили руку на діях, які підпадають під статтю ККУ з «Несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерних систем», 2007 року СБУ розслідувала 150 відповідних кримінальних справ, засуджено 36 осіб. В Україні в рамках адаптації нормативної бази до міжнародних стандартів слід збалансувати права і обов'язки операторів і провайдерів телекомунікацій. Особливий інтерес для України, в контексті виборів до ВРУ, становить досвід захисту баз даних від стороннього втручання. Важливе значення для організації захисту інформації в Україні має вирішення проблем в аспектах організаційно-технічному, а також організаційно-правовому та організаційно-управлінському. У контексті проблематики слід звернути увагу на стан правового регулювання питань організації захисту інформації, який в Україні зумовлюється такими чинниками: а) складність системи правового регулювання в інформаційній сфері, зокрема у сфері захисту таємниць (крім державної), конфіденційної інформації та відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави; б) недостатність наукового забезпечення розробки нормативно-правових актів і нормативних документів з питань проведення досліджень, розроблення та виробництва засобів забезпечення організації захисту інформації; в) недосконалість організації системи сертифікації інженерно-технічних, у тому числі програмно-

математичних засобів захисту інформації; г) недосконалість системи атестації на відповідність вимогам технічного захисту інформації державних об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає захисту; д) недостатня узгодженість чинних в Україні нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічного захисту інформації з відповідними міжнародними договорами України, у тому числі щодо боротьби з комп'ютерною злочинністю.

Опалинський Ю.В., начальник ННІЗН
НАВС, к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ: ПІДСТАВИ ТА ПРАВИЛА ЇЇ РОЗКРИТТЯ, ВИЗНАЧЕНІ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Аналіз чинного законодавства дає підстави дійти висновку, що банківська таємниця належить до такого виду інформації з обмеженим доступом, як таємна інформація або виступає різновидом комерційної таємниці.

Згідно зі ст. 1076 ЦКУ банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність» (далі-Закону), в якому питанням банківської таємниці та конфіденційності інформації присвячена гл. 10.

Зокрема, у ст. 60 цього Закону поняття «банківська таємниця» визначено як інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальну чи моральну шкоди клієнту.

Крім того, банківською таємницею є й інформація, яка залишилась в заповідальному розпорядженні банку, у справах спадщини тощо.

До банківської таємниці належить й інформація про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, оскільки банку заборонено надавати таку інформацію.

Системний аналіз відповідного законодавства свідчить про те, що перелік відомостей, які становлять банківську таємницю, можна доповнити такими положеннями: персональними даними про діючих клієнтів банку, отриманими банком офіційно; відомостями про майно, яке перебуває на зберіганні в банку (про власника майна, перелік майна та його вартість, про види банківського збереження); інформацією про осіб, які хотіли стати клієнтами банку, але за наявності певних причин ними не стали; інформацією про клієнтів, які вже припинили свої відносини з банком.

Правова охорона прав власника банківської таємниці починається з моменту укладення в письмовій формі договору між клієнтом – з одного боку, та банківською установою – з іншого.

Основними суб'єктами права на банківську таємницю є її власники та утримувачі незважаючи на те, що у Законі чітко не визначено, хто є власником банківської таємниці, а хто – утримувачем. Проте з урахуванням системно-логічного аналізу законодавства можна навести такі визначення:

власник банківської таємниці – це клієнт банку, тобто фізична чи юридична особа, яка в процесі співпраці з банківською установою надала їй відомості, що можуть становити банківську таємницю;

утримувач банківської таємниці – це особа, яка при виконанні своїх службових обов'язків отримує відомості, що становлять банківську таємницю.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Розкриття банківської таємниці може здійснюватися у двох формах: адміністративній та судовій. Відносно останній зазначимо, що на вимогу суду банківська таємниця розкривається у двох випадках: а) суддею одноособово з дотриманням режиму секретності; б) судом при розгляді справи у господарському, адміністративному, кримінальному та цивільному судочинстві.

Зазначене питання знову набирає своєї актуальності з прийняттям в Україні Закону «Про очищення влади» у застосування якого не можна буде не звернути увагу і на банківські вклади осіб які будуть підлягати «лострації».

Кісілюк Е.М., заступник начальника кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність країни, її конституційний лад. Без належної кримінально-правової охорони цих відносин неможливе нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів. Держава вправі й зобов'язана забезпечувати безпеку свого існування, найважливіших політико-правових інститутів, її громадян.

Злочини проти основ національної безпеки України посягають на національну безпеку загалом, яка, відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України», визначається як рівень захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства.

Саме завдяки своєму особливому значенню злочини проти основ національної безпеки України й розміщені в розділі I

Особливої частини КК України. Для інших злочинів, які також спрямовані тим чи іншим чином проти безпеки держави, на відміну від злочинів проти основ національної безпеки України, не є характерними відверто антидержавницькі мотиви та мета підірвати або послабити Українську державу, змінити її конституційний лад, завдати істотної шкоди її безпеці.

При визначенні видів злочинів проти основ національної безпеки України потрібно виходити, передусім, із зазначеного вище Закону, згідно з яким загроза національній безпеці України може здійснюватися у різних сферах. Залежно від цього розрізняють злочини:

– проти основ національної безпеки у політичній сфері: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК); фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК);

– проти основ національної безпеки в інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах: державна зрада (ст. 111 КК), шпигунство (ст. 114 КК); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК);

– проти основ національної безпеки в економічній, екологічній і воєнній сферах: диверсія (ст. 113 КК).

Так, 16 січня 2014 р. був прийнятий Закон України, яким передбачалося доповнення розділу I Особливої частини КК України ст. 110-1 «Екстремістська діяльність». Дана кримінально-правова норма передбачала відповідальність за виготовлення, зберігання з метою збуту чи розповсюдження, а також збут чи розповсюдження екстремістських матеріалів, у тому числі через засоби масової інформації, мережу Інтернет, соціальні інтернет-мережі, використання чи демонстрування

екстремістських матеріалів перед масовим зібранням людей, у тому числі на зборах, мітингах, під час вуличних походів, демонстрацій, публічні висловлювання чи заклики екстремістського характеру, а також фінансування зазначених дій або інше сприяння їх організації чи здійсненню, у тому числі шляхом надання інформаційних послуг, грошових коштів, нерухомості, навчальної, поліграфічної чи матеріально-технічної бази, телефонного, факсимільного чи інших видів зв'язку, за відсутності ознак більш тяжкого злочину.

При цьому під екстремістськими матеріалами розумілися призначені для оприлюднення документи на паперових, електронних чи будь-яких інших носіях, що містять інформацію екстремістського характеру, тобто закликають, обґрунтовують чи виправдовують необхідність здійснення діяльності щодо планування, організації, підбурювання, підготовки або вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, посягання на територіальну цілісність, недоторканність, суверенітет держави, насильницького захоплення або утримання влади чи владних повноважень, незаконного втручання в діяльність або перешкоджання законній діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, виборчих комісій, громадських об'єднань, їх посадових чи службових осіб, закликають, обґрунтовують чи виправдовують необхідність розпалювання соціальної, расової, національної, етнічної, мовної чи релігійної ворожнечі та ненависті, здійснення масових заворушень, порушення громадського порядку, хуліганських дій та актів вандалізму з мотивів соціальної, расової, національної, етнічної, мовної чи релігійної ворожнечі та ненависті, порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, у тому числі пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, пропаганду виключності,

переваги чи неповноцінності людини (соціальної групи) за ознакою її соціальної, расової, національної, етнічної, мовної, релігійної належності або ставлення до релігії.

Звичайно в такій інтерпретації довго проіснувати він не міг оскільки дозволяв би перетворити державу з демократичної на тоталітарну і цілком логічно втратив чинність на підставі Закону України від 28 січня 2014 р.

Надалі Законом України від 8 квітня 2014 р. розділ I Особливої частини КК України доповнено ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», яка встановлювала відповідальність як за безпосереднє перешкоджання законній діяльності збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, так і за таке ж діяння, яке призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків.

Законом України від 19 червня 2014 р. розділ «Злочини проти основ національної безпеки України» КК України було доповнено ще однією статтею – ст. 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України». Під фінансуванням дій, передбачених у цій статті, потрібно розуміти дії, вчинені з метою їх фінансового або матеріального забезпечення.

У даній статті встановлено кримінальну відповідальність за наступні дії: фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; повторність вищезазначених дій; вчинення їх з корисливих мотивів; за попередньою змовою групою осіб; у великому розмірі; якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди; вчинені організованою групою; в особливо великому розмірі; якщо вони призвели до інших тяжких наслідків.

Таким чином, український законодавець активно сприяє охороні основ національної безпеки України шляхом встановлення нових, хоча й не завжди вдалих, кримінально-правових заборон у цій сфері.

Кузнецов В.В., професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю в державі. Існування кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці (ст. 135 Кримінального кодексу (КК) України) та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України), безперечно спрямовано на захист вказаних цінностей. Однак застосування вказаних кримінально-правових норм породжує численні дискусії.

Сьогодні у правозастосуванні особливо гостро постає питання відмежування вказаних складів злочинів. Теорії кримінального права відомі відмінності в ознаках об'єктивної та суб'єктивної сторін складу злочину, об'єкта й суб'єкта складу злочину. Найбільш важливою відмінністю визначається саме вид суб'єкта складу злочину. Загальноприйнятою в теорії кримінального права є позиція, що за ст. 135 КК України суб'єкт злочину спеціальний – лише фізичні осудні особи, які: 1) зобов'язані були піклуватися про потерпілого та мали можливість надати йому допомогу, тобто особи, які зобов'язані за законом чи іншим нормативним актом, а також цивільно-правовим договором надавати допомогу вказаним особам (перший вид суб'єкта злочину); 2) поставили потерпілого в небезпечний для життя стан (другий вид суб'єкта злочину). За ст. 136 КК України

суб'єкт злочину загальний – лише фізичні осудні особи, на яких покладений обов'язок лише КК України.

Для того, щоб чіткіше зрозуміти цю відмінність науковці виробили таке правило: якщо обов'язок суб'єкта надавати допомогу потерпілому передбачений іншим нормативним актом чи договором (зовнішній від КК України обов'язок), то відповідальність настає за ст. 135 КК України; якщо обов'язок суб'єкта надавати чи викликати допомогу потерпілому передбачений саме законом про кримінальну відповідальність (внутрішній обов'язок), то відповідальність настає за ст. 136 КК України.

Однак буквальне тлумачення ознак суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 135 КК України дозволяє зробити висновок про те, що особа повинна бути, зокрема піклувальником. Звернемося до Цивільного кодексу (ЦК) України та визначимо, що таке піклування, хто може бути піклувальником й щодо яких осіб воно застосовується. Згідно ч. 1 ст. 55 ЦК України, піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Коло осіб щодо яких може бути встановлено піклування передбачено в ч. 1 ст. 59 ЦК України: «піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена». Піклувальник призначається переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки піклувальника (ч. 4 ст. 63 ЦК України). При цьому не заперечується, що це може бути й інша особа. Згідно ч. 2, 4 ст. 60 ЦК України, суд встановлює піклування над фізичною особою і призначає піклувальника за поданням органу опіки та піклування.

Тобто, якщо керуватися тільки цивільним законодавством, то застосування ст. 135 КК України значно звужується: потенційний суб'єкт злочину (перший вид) повинен бути

призначений судом піклувальником, а потерпілим може бути неповнолітня особа, яка є сиротою або позбавлена батьківського піклування, та особа, цивільна дієздатність якої обмежена. Існуючі в теорії кримінального права тлумачення суб'єкта злочину та потерпілого від злочину за ст. 135 КК України, як було зазначено, розширюють поняття «піклування». Таке тлумачення положень закону є допустимим, але породжує різні тлумачення.

Тому, на наш погляд, слід пригадати положення Закону України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 р. У ч. 3 ст. 3 вказаного закону, зазначено, що «у разі виявлення людини у невідкладному стані, яка не може особисто звернутися за наданням екстреної медичної допомоги ... на місці події громадянин України або будь-яка інша особа, які виявили таку людину, зобов'язані: негайно здійснити виклик екстреної медичної допомоги або повідомити про виявлену людину ...; за можливості надати виявленій людині у невідкладному стані необхідну допомогу, у тому числі шляхом перевезення такої людини до найближчого до місця події відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги чи іншого закладу охорони здоров'я ...».

Тобто норми цього закону передбачають, так званий «зовнішній», обов'язок кожної особи надавати допомогу. Якщо керуватися розширеним тлумаченням поняття «піклування», то втрачається сенс від існування ст. 136 КК України. Нечасте застосування вказаної норми (аналіз судової практики свідчить про засудження винних, як правило, коли вони стають свідками вчиненого насильницького злочину проти потерпілого та не надають йому у подальшому допомоги) й раніше викликало сумніви щодо доцільності її існування. Тому такий підхід однозначно передбачає у перспективі декриміналізацію злочину, передбаченого ст. 136 КК України.

Більш вузьке тлумачення поняття «піклування» залишає можливість для застосування ст. 136 КК України. Однак при цьому потребує уточнення в теорії кримінально-правової науки поняття суб'єкта злочину за ст. 135 КК України.

На підставі вищевикладеного, пропонуємо суб'єктом злочину за ст. 135 КК України визнавати: по-перше, особу яка сама поставила потерпілого в небезпечний для життя стан; по-друге, особу, яка зобов'язана піклуватися про іншу особу (потенційного потерпілого). До таких осіб відносяться особи, які офіційно визнані піклувальниками згідно цивільного (ч. 4 ст. 63 ЦК України) або сімейного законодавства (ч.1 ст. 55 (дружина та чоловік), ч. 2 ст. 150 (батьки), ч.1 ст. 172 (повнолітній син чи дочка), ст. 264 (внуки, правнуки; повнолітні брати, сестри, пасинки, падчерки; особи, які проживали однією сім'єю з особою, яка потребує піклування, до досягнення повноліття) Сімейного кодексу України). Інші випадки про які зазначено в теорії кримінального права не охоплюються поняттям «піклування» (зокрема, це стосується договору довічного утримання).

Кушакова-Костицька Н.В., к.ю.н.,
с.н.с., заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Сьогодні як ніколи постає питання створення нової інформаційної парадигми – на рівні глобальному і на рівні конкретної країни. Адже вирішення проблеми інформаційної безпеки в умовах побудови інформаційного суспільства гарантує державі певну політичну і соціально-економічну стабільність. Враховуючи розвиток інформаційних та медійних технологій і його наслідки, зокрема, в українському суспільстві, виникає ситуація, коли йдеться вже не просто про інформаційні правопорушення, а навіть про інформаційні злочини.

Яким же чином можна регулювати Інтернет та інші види медіа-простору в умовах «світу без кордонів», щоб уникнути інформаційної злочинності? За якими критеріями можна ідентифікувати «інформаційного злодія», де є межа між «інформаційним злодієм» та «інформаційним правопорушником»?

Фактично вітчизняне правознавство не дає відповіді на це питання, навіть ще не зроблено такої спроби. І головна проблема для його вирішення полягає у виробленні конкретної ідеології на державному рівні, яка б передбачала стандарти «шкідливості» або, навпаки, «корисливості» тієї чи іншої концепції, теорії, установки, етичних принципів тощо.

Невирішеною є ситуація із ставленням до релігії як носія морально-етичних цінностей і принципів у суспільстві. На території України проживають люди не тільки різних національностей, але й зовсім різних віровчень – православні (домінують), греко-католики, католики, мусульмани, іудеї тощо. Очевидно, виникає конфлікт між ідеологічними установками, які пов'язані із політичним курсом на євроінтеграцію і тими європейськими цінностями, що притаманні сучасному західному світу, і тими традиційними місцевими нормами моралі, які переважають в українському суспільстві і по сьогодні. Це стосується одностатевих шлюбів, ставленням до людей нетрадиційної сексуальної орієнтації, до евтаназії (в тому числі дитячої), міжрасових питань і т.д. На цій основі виникає подвійна мораль, подвійні стандарти щодо розуміння добра і зла, і, як результат, певна роздвоєння свідомості, психологічні розлади, що ведуть до зростання рівня злочинності, до протистояння у суспільстві (вже збройного).

Таким чином без вироблення чіткої ідеологічної політики держави щодо моральних принципів, прийнятних і зрозумілих для більшості членів суспільства, без прийняття відповідної нормативно-правової бази, що закріплює ці принципи, не можливо регулювати інформаційні процеси, не можливо захистити населення від того безконтрольного медійного «навалу», що обрушився останнім часом на Україну.

Характерним прикладом такого формально чинного, а реально недіючого закону є Закон України «Про захист суспільної моралі» № 1296-IV від 20 листопада 2003 р., згідно із статтею 2 якого забороняється пропаганда війни, національної та релігійної ворожнечі, зміни шляхом насильства конституційного ладу або

територіальної цілісності України; фашизму та неофашизму; бузувірства, блюзнірства, неповаги до національних і релігійних святинь тощо. Разом з тим, інформацію, яка відповідає буквально кожному пунктові цієї статті, кожен день можна зустріти в усіх видах медіа – на радіо- і телебаченні, в Інтернет, газетах, журналах і т.д. Так, нацистська та неонацистська символіка на вулицях та екранах телевізорів стала вже повсякденною і звичною, не викликає ні зауважень, ні подиву...

Це в черговий раз свідчить про те, що економічні інтереси окремих осіб або певних соціальних (асоціальних?) груп переважають над інтересами загальносуспільними, особливо, коли йдеться про духовне здоров'я нації, яке не можна зміряти дивідендами та оцінити у грошовому еквіваленті. Тобто, коли йдеться про суспільну мораль, не діє ні закон, ні контролюючі органи, визначені для цього законом, ні громадські організації, що покликані в умовах розбудови громадянського суспільства здійснювати контроль як над державними структурами, так і над суспільними процесами в цілому.

Дуже складна ситуація із законодавчим регулюванням та визначенням відповідальності, зокрема, кримінальної, в інформаційній сфері. Є статті Кримінального кодексу України, що визначають кримінальну відповідальність за спам, але спам – це лише небажана реклама. Є статті, що визначають відповідальність за поширення такої інформації, як наклеп, образа і т.п., але немає реального механізму, який би вирішував проблему з поширенням дифамації, що, наприклад, притаманно законодавству США. В українських ЗМІ сьогодні поширюється на замовлення будь-яка інформація про будь-що й будь-кого, і відповідальність за це визначається не нормами кодексів, насамперед ККУ (див. ст. 27 Закону України «Про інформацію» № 2938-VI від 13 січня 2011 р., ст.ст. 111, 163, 176, 258-2, 362, 363-1 ККУ), а знов таки, замовленням на знищення небажаного видання окремими особами чи організаціями.

Таким чином хотілось б акцентувати увагу громадськості на проблемах, що виникли в інформаційній сфері, і які можуть

привести до серйозних негативних наслідків не стільки вже в інформаційній площині, скільки в духовній, психологічній, а в подальшому в усіх інших сферах сучасного українського соціуму. Незрозумілість морально-етичних орієнтирів, неврегульованість ідеологічних та релігійних проблем, щоб не сказати, духовна порожнеча, що прийшла на зміну комуністичній ідеології, може привести до криміналізації та деморалізації нашого суспільства та структурних проблем в розбудові правової держави в Україні.

Кришевич О.В., професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШАХРАЙСТВО ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ АБО ІНШИХ БОЙОВИХ РЕЧОВИН

Основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв є їх призначення - ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища і вони можуть бути, як саморобними, так і виготовле-промисловим способом. Але традиційне поняття зброї, як пристрою і засобу ураження та знищення живої цілі, повинно бути розширене. І відповідно, значимими для кримінально-правової науки повинні бути не тільки властивості зброї (предмета злочину), що виражаються у спроможності спричинити людині смерть та тілесні ушкодження, а й ті її властивості, що виражаються у спроможності позбавляти людину на деякий час свободи дій, при цьому не спричиняючи їй тілесних ушкоджень у виді порушення анатомічної цілісності. Адже не викликає сумніву, що зброя з такими властивостями може бути також ефективним засобом (знаряддям) у руках злочинців для досягнення ними своїх злочинних намірів. Крім того, не виключається, що при цьому у разі перевищення при застосуванні останніми відповідних

допустимих часових та технічних меж така зброя може спричинити й незворотні процеси у людському організмі.

В КК України шахрайство зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами передбачено в ст. 262 та 410, при заволодінні шляхом шахрайства спосіб вчинення злочину обумовлює вилучення особою цих предметів завдяки обману. Предмети злочину повинні бути придатними для використання за своїм призначенням. Для вирішення питання про те, чи є відповідні предмети зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також при необхідності з'ясування придатності зброї, боєприпасів або вибухових речовин до використання, потрібні спеціальні знання, призначається експертиза з проведенням її у відповідних експертних установах. Визначення лише придатності предмета для використання за призначенням може бути з'ясовано і за участю спеціаліста.

Пленум Верховного Суду України у п. 21 постанови дає роз'яснення, що заволодіння вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами шляхом шахрайства здійснюється за допомогою обману чи зловживання довірою. А ст. 190 КК зазначає, що шахрайство полягає у протиправному заволодінні майном або придбанні права на нього шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою. Цей злочин відрізняється тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному, вважаючи, що останній має право на нього. Шахрай має на меті шляхом обману чи зловживання довірою викликати у потерпілого впевненість про вигідність або обов'язковість передачі йому майна чи права на нього. Добровільність передачі майна є обов'язковою ознакою шахрайства, хоча ця добровільність по суті є фіктивною, адже володілець майна діє під впливом обману і легковажної довірливості. Шахрайство вважається закінченим з моменту фактичного одержання винним майна чи права на нього.

Розпоряджатися цим майном він має можливість зразу ж, бо передача його здійснюється добровільно.

Оскільки поняття викрадання, привласнення, вимагання та заволодіння шляхом шахрайства аналогічні відповідним поняттям злочинів проти власності, але на відміну від них спричинення матеріальної шкоди власності не є обов'язковою ознакою даного злочину. На відміну від аналогічних посягань на власність, корисливий мотив і корислива мета не є обов'язковими ознаками цього злочину, його мотиви і цілі можуть бути різними. Шахрайство вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин вважається закінченим у момент заволодіння ними. Притаманна умисна форма вини, оскільки умислом особи охоплюються насамперед спеціальні ознаки предмета злочину. У випадку коли особа, намагаючись викрасти державне, колективне або індивідуальне майно, не знала, що вона викрадає вогнестрільну зброю, бойові припаси чи вибухові речовини, скоєне розглядається як злочин проти власності. Якщо особа, переконавшись у тому, що вона викрала саме зазначені предмети, не здає їх органам влади, а зберігає або носить, вчинене кваліфікується за ст. 263 КК. Якщо особа, бажаючи викрасти вогнестрільну зброю, бойові припаси або вибухові речовини, в дійсності викрала звичайне майно, скоєне слід кваліфікувати як замах на злочин, передбачений ст. 410. Розкрадання вогнестрільної зброї з її наступним носінням, зберіганням або збутом утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 410 та 263 КК. Разом з тим, коли винна особа викрадає вказані предмети і речовини з метою використання їх для вчинення іншого злочину, її дії слід додатково кваліфікувати як готування до відповідного злочину. Виняток становлять дії щодо зброї, бойових припасів і вибухових речовин членів банди. Такі дії охоплюються ст. 257 і кваліфікації за ст. 263 не потребують. У випадках шахрайства вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин з метою вчинення іншого злочину скоєне слід кваліфікувати як сукупність закінченого злочину, передбаченого ст. 262, та як готування до вчинення іншого злочину.

Іващенко В.О.,
начальник кафедри загальноправової та
гуманітарної підготовки ФПФСП
НАВС, к.ю.н., доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ СУДНУ ТА ОСОБАМ, ЩО ЗАЗНАЛИ ЛИХА

Питання щодо відповідальності за ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха, вперше було врегульовано міжнародно-правовими документами. У першу чергу треба згадати Брюссельську конвенцію 1910 року для об'єднання деяких правил стосовно надання допомоги і порятунку на морі. Вона зобов'язала капітана морського судна, “наскільки він може зробити без серйозної небезпеки для свого судна, екіпажу, пасажирів надати допомогу кожній особі, навіть ворожій, зустрінутій в морі в небезпеці загинути” (ст. 11).

Пізніше питання щодо надання допомоги на морі в період війни детальніше було врегульовано Женевською конвенцією 1949 року про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі.

Стаття 12 Конвенції про відкрите море 1958 року зобов'язує капітана: надавати допомогу будь-якій виявленій в морі особі, якій загрожує загибель; слідувати з усією можливою швидкістю на допомогу особі, яка гине, якщо йому повідомлено, що вона потребує допомоги, оскільки на таку дію з його сторони можна розумно розраховувати; після зіткнення надати допомогу іншому судну, його екіпажу та пасажирам і, оскільки це можливо, повідомити іншому судну назву свого судна, порт його реєстрації і найближчий порт, до якого воно зайде.

Обов'язок надавати допомогу на морі підтверджений також Міжнародною конвенцією 1960 року з охорони людського життя на морі, Міжнародною конвенцією 1979 року з пошуку і рятування на морі, Конвенцією ООН з морського права 1982 року.

У ст. 284 КК України передбачено відповідальність за ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 284 КК, полягає у ненаданні допомоги капітаном судна в разі зіткнення з іншим судном екіпажу та пасажиром останнього, а також зустрінутим у морі або на іншому водному шляху особам, які зазнали лиха, якщо він мав можливість надати таку допомогу без серйозної небезпеки для свого судна, його екіпажу і пасажирів. Злочин вважається закінченим з моменту ухилення від надання допомоги. Відповідальність за вчинення злочину настає незалежно від наслідків, які настали (судно потонуло, екіпаж чи пасажир загинули або врятувались).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною.

Суб'єкт злочину – капітан судна чи особа, яка виконує його функції.

Наприкінці зазначимо, що проблеми безпеки судноплавства потребують подальшого вивчення і дослідження. Звичайно, потрібно посилити та конкретизувати боротьбу з розглянутим злочином зі сторони окремих держав на міжурядовому та міжвідомчому рівнях, зміцнити міжнародну співпрацю у цій сфері, розробити спеціальні комплексні програми, які зможуть стати дієвим засобом у боротьбі зі злочинністю на міжнародному рівні.

Процюк О.В., професор кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

НАСЛІДКИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТОВАРУ ЯК ПРЕДМЕТУ КОНТРАБАНДИ

Розвиток будь-якої держави визначається організацією економіко-правової системи, яка є базовою для виконання її основних функцій. Важливою в умовах сьогодення, враховуючи тенденції глобалізації та зміцнення позицій транснаціональних

компаній, стала здатність держави забезпечувати участь резидентів у зовнішньоекономічних відносинах. Слід відзначити, що легітимна діяльність у сфері міждержавних економічних стосунків можлива лише при використанні ефективних захисних механізмів від незаконного переміщення певних предметів через митний кордон, тобто при ефективній протидії контрабанді. Останню об'єктивно визнають однією з найбільш серйозних загроз, яка поступово і майже непомітно, але досить суттєво завдає шкоди економіці країни. Саме тому контрабандні операції знаходяться під пильною увагою правоохоронних органів з метою своєчасного виявлення таких правопорушень, покарання винних і, головне, вжиття профілактичних заходів щодо недопущення їх у майбутньому. Це особливо важливо в нинішніх умовах конвергенції Україною чинного національного законодавства і правил функціонування Європейського союзу.

В розрізі вищезазначеного визначення доцільності та ефективності ліквідації кримінальної відповідальності за вчинення так званої “товарної” контрабанди в Україні набуває додаткової актуальності.

До 17.01.2012 р. переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів вартістю 536500 грн. і більше кваліфікувалося як контрабанда – це незаконне переміщення товарів, вчинене у великих розмірах.

Однак прийнятий і введений в дію Закон “Про внесення змін в окремі законодавчі акти України в частині гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” від 15.11.2011 р. № 4025-VI[1] призвів до кардинальних змін до Розділу VII “Злочини у сфері господарської діяльності” Кримінального кодексу[2] в цілому та диспозиції ст. 201 зокрема. Основним слід визнати виключення з переліку предметів злочину контрабанди товарів (у тому числі й стратегічно важливих сировинних товарів). Таким чином, кримінальна відповідальність за контрабанду товарів – а без урахування певного переліку

винятків – це предмети, що беззаперечно становлять основу господарської діяльності або забезпечують її, – була скасована.

У зв'язку із відсутністю товару як предмету злочину у ст. 201 КК України, покарання за так звану “товарну” контрабанду передбачено ст. 472 Митного кодексу України від 13.03.2012 р. № 4495-VI[3]: недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних даних (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, – тягне за собою сплату штраф у розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених цінностей.

Вивчення аналітичних матеріалів, наукових праць з юриспруденції та економіки дає можливість вказати, що запущена реформа відповідальності за контрабанду дійсно може бути результативною і забезпечувати поповнення бюджет.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 № 4025-VI // Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III зі змінами та доповненнями // Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1360793945345724>

3. Митний кодекс України Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI зі змінами та доповненнями // Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495д-17/page2>

Кулакова Н.В., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС, к.ю.н., доцент

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ

Чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за посягання на об'єкти культурного надбання, а саме: ст. 201 КК України «Контрабанда». Предметом контрабанди можуть бути як і культурні цінності України, так і культурні цінності інших держав. Суб'єкт злочину – особа, що досягла 16-річного віку; ст. 298 КК України «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Безпосереднім об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя. Правовий режим пам'яток – об'єктів культурної спадщини, які є предметом злочину встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами. Пам'ятка культурної спадщини - об'єкт культурної спадщини, який занесене до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює суспільний небезпечний характер свого діяння. Суб'єкт злочину, передбаченого ч.ч. 1, 2 та ч. 3 ст. 298 КК – загальний, ч.4 ст. 298 – спеціальний; ст. 298-1 КК України «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду. Об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя». Правовий режим регулює відносини, пов'язані із зберіганням документів чи унікальних документів Національного архівного фонду.

Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються

унікальністю. Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності.

Також необхідно звернути увагу і на таку ознаку об'єктів культурної спадщини як загальний характер, що відображає результат людського пізнання та розвитку фізичних, інтелектуальних здібностей, не тільки людини, що його створила, але й представників певного періоду розвитку суспільства. Тому особливі якості об'єктів культурної спадщини визначаються людством в цілому і мають значення для розвитку всього суспільства, забезпечуючи культурний зв'язок поколінь. Значення культурної спадщини не обмежується однією державою, вона визнається усією світовою спільнотою, оскільки кожна нація робить свій внесок у розвиток світової цивілізації, і культура кожного народу є частина світової культури. «Кожна держава визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях».

У діючому законодавстві невід'ємною ознакою культурної спадщини є її особлива значимість, яка може проявлятися у різних аспектах. Це може бути відображенням всього найкращого, що досягло людство в процесі свого становлення та розвитку. Саме культурна спадщина – найбільш видатні досягнення людства, або це можуть бути предмети, які відображають найважливіші моменти розвитку людства, що визнаються суспільством на протязі багатьох поколінь. Які в процесі подальшого творчого переосмислення стають орієнтирами людської діяльності.

Також однією з характеристик об'єкта культурної спадщини є вік та походження, оскільки в більшості випадків усвідомлення їх значущості відбувається лише через певний проміжок часу. Найбільш об'єктивну оцінку історичних, художніх та наукових властивостей об'єктів культурної спадщини дає суспільна практика, тому, як правило, найбільшу цінність має те, що було створено попередніми поколіннями.

Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом з тим необхідно розглядати як майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Тому наступною ознакою об'єктів культурної спадщини є правовий статус у відносинах власності.

Таким чином, комплексне розв'язання проблеми забезпечення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей можливе при ретельному дослідженні всіх ознак предмету досліджуваних злочинів.

Семенюк О.О., доцент кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРІВ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПІД ЧАС ПІДКУПУ ВИБОРЦЯ, УЧАСНИКА РЕФЕРЕНДУМУ

14 жовтня 2014 р. Верховна рада України більшістю голосів народних депутатів України прийняла проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян)». Проект розроблено з метою забезпечення захисту виборчих прав громадян, посилення відповідальності за їх порушення, впровадження міжнародного досвіду в національне

законодавство, а також недопущення повторення негативних наслідків під час проведення наступних виборів та референдумів.

Однією з новел вказаного законопроекту стало встановлення в КК України кримінальної відповідальності за підкуп виборця, учасника референдуму (ст. 160). При цьому, у вказаній статті КК України передбачена кримінальна відповідальність у тому числі і виборця за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією свого виборчого права.

В примітці до ст. 160 КК вказано, що під неправомірною вигодою слід розуміти кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, вартість яких перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

Натомість зауважимо, що ст. 160 поряд з ст. 159¹ КК України є нормою статтями КК України у якій розмір шкоди завданої злочином визначається у мінімальних розмірах заробітної плати. Така позиція законодавця є дещо незрозумілою, адже у всіх інших статтях КК України розмір шкоди завданої злочином визначається у неоподаткованих мінімумах доходів громадян. Тобто, слід констатувати особливість порядку визначення шкоди завданої злочинами, склад яких передбачений в ст. 160 КК України поряд з іншими складами злочинів передбачених КК України.

Так, в ст. 22 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2011 рік» були встановлені наступні розміри мінімальної заробітної плати: на 01.01.2011 р. – 941 грн.; 01.04.2011 р. – 960 грн.; 01.10.2011 р. – 985 грн.; 01.12.2011 р. – 1004 грн. В ст. 13 Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» – на 01.01.2012 р. – 1073 грн.; 01.04.2012 р. – 1094 грн.; 01.07.2012 р. – 1102 грн.; 01.12.2012 р. – 1134 грн. В ст. 13 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2013 рік» – на 01.01.2013 р. – 1147 грн.; 01.12.2013 р. – 1218 грн. В ст. 8 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2014 рік» – на 01.01.2014 р. – 1218 грн. (Однак, у зв'язку з складною економічною ситуацією розмір мінімальної заробітної плати на 2014 р. залишили тимчасово незмінним).

Вказане свідчить, що розмір шкоди завданої злочином, склад якого передбачений в ст. 160 КК України, в залежності від часу його вчинення протягом календарного року буде різним. В свою чергу, різною буде мінімальна межа неправомірної вигоди, яка потрібна для кваліфікації злочину передбаченого ст. 160 КК України. Відповідно до цього, виникає питання, який розмір мінімальної заробітної плати потрібно враховувати при кваліфікації підкупу виборців, учасників референдуму? Який діє на момент проведення виборів, або той, який діє на 01.01. поточного бюджетного року. Вважаємо, що вказана особливість є недоречною і потребує корегування. На нашу думку, узгодження відповідних положень КК України можливе двома варіантами: 1) привести диспозицію ст. 160 у відповідність з іншими статтями КК України шляхом зміни в її диспозиції показника в мінімальній заробітній платі та неоподаткований мінімум доходів громадян; 2) враховувати при кваліфікації злочину передбаченого ст. 160 КК України протягом поточного року розмір заробітної плати який діє на 01.01 відповідного року.

Акімов М.О., доцент кафедри
кримінального права НАВС, к.ю.н.

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ВОЄНІЗОВАНИМ ТА ЗБРОЙНИМ ФОРМУВАННЯМ

Найбільшим дестабілізуючим фактором соціально-економічної та політичної обстановки в Україні сьогодні є прояви сепаратизму на її південному сході. Самопроголошені квазідержавні утворення, користуючись підтримкою з-за кордону, намагаються за будь-яку ціну легітимізувати своє існування та водночас здійснюють масовану «експропріацію» власності фізичних і юридичних осіб на загарбаних територіях, аби фінансово забезпечити власне існування.

У ситуації, що склалася, вкрай важливим є забезпечення реалізації принципів невідворотності та індивідуалізації кримінальної відповідальності. У протилежному випадку безкарність та неадекватність покарання вчиненому лише поглибить сепаратистські настрої.

Наразі більшість кримінальних проваджень у зоні АТО розпочаті за ст.ст. 258, 258-1, 258-3, 258-4, 258-5 КК України. Не заперечуючи такої кваліфікації, вважаємо за доцільне наголосити: терористичні злочини – це лише окремі прояви злочинної діяльності. Належна кримінально-правова оцінка дій винних осіб (в першу чергу керівників самопроголошених «республік» та командирів їх різноманітних підрозділів) об'єктивно вимагає застосування інших статей КК, зокрема ст. 260, що передбачає відповідальність за вчинення злочинів спеціально створеними, організованими, ієрархічно побудованими об'єднаннями осіб, часто-густо спеціально підготовлених, навчених і оснащених.

Така кримінально-правова оцінка, на наш погляд, більш точно відображає організований характер масового порушення закону на південному сході України. Крім цього, вона адекватно відображає саме процес вчинення багатьох злочинів, а не одноразовість та потенційну відсутність співучасті (як при терористичному акті).

Перш за все слід з'ясувати зміст поняття формувань, про які йдеться. Ознака «не передбачене законом» означає порушення при створенні такого формування положень Конституції (ч. 6 ст. 17, ч. 2 ст. 37) або інших законів України (ст. 4 Закону України «Про об'єднання громадян»).

Термін «формування» – специфічно воєнний. Ним може бути підрозділ, загін, дружина тощо; під формуванням також розуміють і процес створення (бойового злагодження). Відтак слушно припустити, що:

- хоча кількість осіб у формуванні залишається оціночною ознакою, доцільно вважати її чисельно відповідною принаймні первинній військовій одиниці (відділенню, розрахунку, екіпажу);

- формування як військова одиниця не існує без командира та підлеглих, а отже, має місце лише при складних різновидах співучасті.

Характеристики формування «воєнізоване» та «збройне» детально описані у примітці до ст. 260 КК. Проте залишається незрозумілим, чому термін «збройне формування» має означати не різновид формування воєнізованого, а «групу»? Адже останнє поняття передбачає і співвиконавство без попереднього розподілу ролей, а це неможливо, коли мова йде про подібне формування. Крім цього, незаконне формування за визначенням не може мати будь-яку зброю на законних підставах, та й зброя лише тоді є такою, коли вона придатна для використання за призначенням. Нарешті, чинна редакція ст. 260 КК не визнає предметом злочину бойову техніку, хоча згідно ч. 2 цієї статті постачання збройним формуванням військової техніки (не бойової, хоча це суттєво різні поняття) є кримінально караним.

З метою подолання наведених упущень і прогалин та для належної кваліфікації дій винних осіб за ст. 260 КК нам уявляється за доцільне:

1. Змінити назву даної статті, виклавши її як «Незаконна парамілітарна діяльність». Поняття «парамілітарний» (лат. – «подібний до військового») максимально точно відображає характер такого формування та охоплює і воєнізовані, і збройні формування.

2. Визначити простий склад злочину як «Створення не передбаченого чинним законодавством парамілітарного формування, а так само і участь у його діяльності...». Таким чином можна буде наголосити на підвищеній суспільній небезпеці формування і усунути невідповідність між назвою та диспозицією ч. 3 ст. 260 КК.

3. Ч. 2 ст. 260 КК сформулювати як «Керівництво зазначеним у частині першій цієї статті формуванням, його фінансування, постачання вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, бойової

техніки...». Це більш точно відповідатиме сутності керівництва як діяльності та визначатиме предмет злочину.

4. У чч. 3 та 4 ст. 260 КК передбачити кваліфікований («Участь у складі зазначеного у частині першій цієї статті формування у нападі на підприємство, установу, організацію чи фізичну особу...») і особливо кваліфікований складу злочину («Діяння, передбачене частиною третьої цієї статті, що спричинило загибель людини або інші тяжкі наслідки...»).

5. Передбачити у ст. 260 КК заохочувальну норму («Особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла зі складу парамілітарного формування та повідомила про його існування органи державної влади») та примітку («Під парамілітарним формуванням слід розуміти об'єднання фізичних осіб, що побудоване на засадах єдиноначальства, підпорядкованості та дотримання дисципліни, у якому проводиться військова, спеціальна чи фізична підготовка та яке може мати на озброєнні вогнепальну чи холодну зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, бойову техніку»).

Шеремет О.С., професор кафедри кримінального права Класичного приватного університету м. Запоріжжя, к.ю.н., доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: РЕАЛЬНІСТЬ ЗАВДАННЯ

Сутність будь-якої держави, яка прагне стати на шлях демократії, проявляється в одному з фундаментальних прав його суспільства – народовладді. Тільки народ повинен встановлювати владу, захищати та охороняти її. Через відповідні державні органи та органи місцевого самоврядування суспільство може і

повинно здолати кризові явища в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах.

Як відомо в останній час викриваються все більше корупційних схем, які підтверджують, що корупцією в тій чи іншій мірі заражені усі верстви державної влади та управління. Найбільш корумпованими виявилися структури, що пов'язані з питаннями цільового фінансування, приватизації, ліцензування, газотранспортної сфери, контрольно-ревізійної діяльності, а також судові і правоохоронні органи.

Проблема протидії корупції не нова, їй присвячено немало робіт, у яких детально досліджувались сутність, поняття корупції, окремі склади злочинів та заходи протидії. Проте, з моменту проголошення незалежності України й до цього часу, питання про корумпованість залишаються вкрай актуальними й важливими, й такими котрі потребують термінового вирішення.

Одночасно, українське суспільство намагаються переконати в тому, що корупція існувала завжди, витoki цього явища можна зустріти, поринаючи в глибину нашої історії. І хоча назви цього явища в пам'ятках історії права змінювались (мздоїмство, лихоїмство, хабарництво, корупція), сутність залишалася. Протягом століть застосовувались спроби подолати це ганебне явище шляхом застосування різних каральних заходів, проте бажаного ефекту не було досягнуто.

Корупція – проблема інтернаціональна. Як зазначав у 1997 р. на конференції глав парламентів Центральної Європи голова Палати депутатів Лучано Віоланте, корупція притаманна усім країнам, незалежно від рівня економіки та політичного устрою. Жодна держава не може вважати себе захищеною від такого явища – справа лише в його масштабах. Корупцію він назвав проблемою національної безпеки будь-якої держави.

Цілком очевидно, що протидіяти корупції неможливо лише шляхом прийняття «вузьких» політичних рішень. Ще більш очевидним (з врахуванням історичного досвіду) є те, що викоренити корупцію лише залякуванням та усілякими репресивними заходами також неможливо. Адже для багатьох

державних службовців вчинення корупційних дій стали нормою, основним джерелом доходів, яке набагато разів перевищує їх заробітну платню. Ними створені спеціальні схеми та системи захисту, що перешкоджають притягненню до кримінальної відповідальності винних осіб. Достатньо поглянути на маєтки та дорогі автомобілі вищого та середнього класу чиновників, щоби підтвердити такі висновки. Люстрація, яку вимагає більша частина українського суспільства також дає збої, зустрічаючи супротив все тих же представників влади. Зубожіння, страх перед майбутнім, падіння рівня моральності, дискредитація тих, хто намагається протидіяти корумпованим схемам – все це призводить до втрати орієнтації у пошуку протидії корупції.

За таких умов ми вважаємо, що органи місцевого самоврядування повинні взяти на себе тягар супротиву корупції, а завдання щодо протидії їй вважаємо цілком реальними і першочерговими. В першу чергу необхідно запроваджувати ефективні регіональні економічні та соціальні заходи. Реалізація антикорупційних заходів місцевою громадою повинна забезпечуватись належними фінансовими механізмами. Необхідно налагодити взаємозв'язок і контроль за діяльністю правоохоронних органів з питань виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних дій.

Наостанок зазначимо, що стратегічним напрямом органів місцевого самоврядування щодо протидії корупції повинні стати системні комплексні профілактичні заходи. В першу чергу, в своїх лавах представники громадськості та власних структур повинні створити клімат нетерпимості і неприйняття будь-яких корупційних діянь. Одночасно, органи місцевого самоврядування повинні розробити механізм громадського контролю за діяльністю суддів, правоохоронців, інших державних службовців з метою запобігання корупції.

Рощина І.О., доцент кафедри кримінального права і процесу ЮІ НАУ, к.ю.н., доцент

СТАН І ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З НАРКОМАНІЄЮ

Згідно звіту МВС України «Стан та структура злочинності в Україні» станом тільки на 20 листопада 2012 р. було: 1) зареєстровано 45322 наркозлочини, що становить 20,2 % до загальної кількості злочинів; 2) виявлено 31388 осіб, які вчинили наркозлочини; 3) вилучено близько 4995 кг. наркотичних засобів; 4) вилучено близько 9 кг. психотропних речовин; 5) виявлено 1781 наркопритонов (ст. 317 КК України).

За даними МВС України станом на 1 січня 2011 року, на обліку перебуває 165006 осіб, які постійно вживають наркотики не за медичним призначенням, а в молодіжних колах збільшується число вживаючих курильні суміші. Згідно соціологічних досліджень, 35 % першокурсників професійно-технічних училищ та 25 % студентів вищих навчальних закладів мають досвід вживання наркотиків.

За останніми статистичними даними МОЗ України, збільшення розладів психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин становить 77840 осіб (170,02 на 100 тис.). У 2010 році 35 787 хворих з наркотичними проблемами проходили медичне лікування, з яких 10 248 - стаціонарно, 24617 - амбулаторне.

У загальній масі це молоді люди у віці 15-27 років, 74% наркозалежних ніде не працюють і не навчаються, майже 2% - це учні технікумів і училищ, 0,4% - студенти вузів. 73% споживачів наркотиків - міські жителі, однак частка сільської молоді поступово збільшується. Наркотики і психотропні речовини стали неодмінними атрибутами молодіжних зібрань, вечірок, дискотек, концертів модних музичних груп.

Наведена вище статистика наркоманії однозначно свідчить про те, що в Україні немає системної і

цілеспрямованої роботи по боротьбі з цим підступним ворогом нації. Особливо це характерно для останніх 20 років, тобто за час незалежності України.

Негативну роль у поширенні наркотиків в Україні має економічне та політичне становище в країні в даний час. Вся правоохоронна система багато в чому деморалізована. Конкретних і системних дій з боку міліції не спостерігається. Є окремі епізоди з затримання наркокур'єрів, що явно недостатньо для успішної боротьби з наркоманією.

Викладене вище дає підстави для висновку про те, що наркоманія вже загрожує розвитку і добробуту нації, а суспільство до кінця ще не усвідомило, якої непоправної шкоди завдає йому наркоманія, яку загрозу вона створює для фізичного, морального здоров'я нації, її генофонду, а також те, що боротьба з цим страшним злом має провадитися всіма доступними правовими засобами. До подолання наркоманії необхідно залучити якомога найбільшу частину населення, підприємства, установи тощо, при цьому правоохоронні органи мають відіграти провідну роль.

Розуміючи реальну загрозу нації, Кабінетом Міністрів України у серпні 2013 р. була схвалена Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 р., в якій не тільки були проаналізовані причини та умови наркоманії, а й намічені конкретні заходи по боротьбі з нею. Однак ці, загалом конкретні і хороші заходи залишилися на папері через відсутність необхідного фінансування.

Дійсно, асортимент наркотичних засобів, що використовуються у світі, стрімко змінюється, і Україна не є винятком. Опіати головним чином у вигляді макової соломки та марихуана з конопель продовжують лідирувати в нашій країні, проте в силу ряду обставин аптечна наркоманія, особливо в містах, стала набирати обертів. Якщо в США і Європі про макову соломку ніхто навіть не чув, то в Україні, особливо серед так званих жебраків наркоманів і в сільській місцевості, вона ще в пошані. Але аптечна наркоманія в місті

вже витісняє вуличну, і тисячі молодих наркоманів воліють ковтати таблетки, а не колотися брудною «ширкою». В економічно благополучній Європі зараз популярний субітекс. Йому віддає перевагу «золота» молодь, і для відкриття кримінального провадження необхідна добова доза, що перевищує 10,5 таблетки.

В Україні спочатку домінував по популярності трамадол, але з тих пір як його в 2008 р. ввели в список наркотичних засобів з суворою звітністю, інтерес до нього різко впав. Ні аптечні працівники, ні споживачі наркотиків більше не хочуть ризикувати. Щорічно в світі з'являється до 5 десятків нових наркотиків, тому необхідно систематично їх ідентифікувати і вносити до списків заборонених наркотичних засобів. Для успішної боротьби з наркоманією в Україні насамперед слід організувати належний облік, в якому необхідно відобразити :

1. Загальна кількість злочинів, скоєних особами, які вживають наркотики з деталізацією за віком і статтю КК України.
2. Кількість скоєних злочинів, пов'язаних з наркотиками.
3. Кількість осіб, які вживають наркотики, які вчинили злочини.
4. Кількість осіб, які вчинили злочини, пов'язані з наркотиками.
5. Кількість осіб, що вживають наркотики і скоїли повторний злочин.
6. Кількість і найменування наркотичних засобів, виготовлених в Україні, що поставляються з-за кордону.

Цей облік повинен бути самостійним і доступним для всіх бажаючих ознайомитися з ним. Окрім цього, у бюджеті України окремою статтею повинні бути визначені кошти на боротьбу з наркоманією згідно Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 р.

Габуда А.С., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету НАВС, к.ю.н., доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЖИВАННЯ ТЕРМІНІВ «ПРИМУШЕННЯ» ТА «ПРИМУШУВАННЯ» У КК УКРАЇНИ

Прийняття 5 квітня 2001 року Верховною Радою України чинного Кримінального кодексу України (далі - КК) стало початком нової віхи в напрямку удосконалення закону про кримінальну відповідальність. Без сумніву, даний кодекс за своїм основним призначенням відповідає вимогам, які продиктовані розвитком суспільства на сучасному етапі. Проте, деякі положення його норм потребують удосконалення, зокрема в частині використання термінологічного апарату. Так, чинний КК містить ряд статей, диспозиції яких вказують на такий спосіб вчинення злочину, як примушування, зокрема : ч. 2 ст. 142, ч. 2 ст. 143, ч. 1 ст. 154, ст. 174, ч. 1 ст. 258-1, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 300, ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 303, ч. 1 ст. 355, ст. 373, ст. 386, ч. 1 ст. 404 КК [1]. І хоч усі наведені злочини посягають на різного роду охоронювані кримінальним законом об'єкти, а незаконні вимоги пред'являються потерпілим, що мають різний статус та положення у суспільстві, всіх їх об'єднує те, що вчиняються вони одним і тим же способом, який проявляється у формі примушування потерпілого до вчинення певних дій чи іншої, вигідної для винного поведінки.

Такою ознакою об'єктивної сторони наділений і склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 342 КК. Однак, на відміну від зазначених посягань, це діяння полягає в опорі, поєднаному з примушенням потерпілих шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.

Таким чином, описуючи один і той же спосіб вчинення злочину, законодавець, у ст. 342 використовує термін „примушення”, а у всіх інших – „примушування”. Проте, згідно з

тлумачним словником сучасної української мови, ці обидва слова наповнені одним і тим же змістом: і примушення, і примушування означає вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання чи домагатися чого-небудь, застосовуючи силу [2, с. 940].

З наведеного випливає, що така вимога до понятійного апарату Особливої частини КК, як єдність термінології законодавцем не дотримана. Тому для досягнення чіткості та зрозумілості термінологічного апарату необхідно на позначення одного і того ж поняття вживати однакові терміни. Виходячи з цього, враховуючи, що у всіх проаналізованих статтях Особливої частини КК, за винятком ст. 342, вживається поняття „примушування”, то для того, щоб використання термінів у цій частині було послідовним, термін „примушення” у вказаній нормі слід замінити терміном „примушування”.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2014 року : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2014. – 212 с. – (Кодекси України).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь, ВТФ „Перун”, 2003. – 1440 с.
3. Рощина О. І. Проблеми термінології в кримінальному праві України / О. І. Рощина // Часопис академії адвокатури України. – 2010. - №9 (4’2010). – С. 23-26.

Хуторянський О.В., заступник
начальника навчально-методичного
центру НАВС, к.ю.н.

**ЩОДО ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ НЕНАДАННЯ
ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В
НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ ВІД НЕНАДАННЯ
ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ**

Відмежування є одними з головних елементів кримінально-правової кваліфікації і хоча уособлено не відіграє самостійного значення, проте цілком обґрунтовано посідає чільне місце в процесі кримінально-правової кваліфікації. Безумовно, кількість злочинів, які мають суміжні з ненаданням допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані ознаки складу злочину, є досить багато, однак, одним із найбільш подібних є ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України).

При дослідженні ознак відмежування злочину, передбаченого ст. 136 КК України від злочину, передбаченого ст. 139 КК України, необхідно зазначити, що у диспозиції ч. 1 ст. 139 КК України визначається, що ненаданням допомоги хворому медичним працівником є «ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого». Із цього випливає, що ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та ненадання допомоги хворому медичним працівником відмежовуються одразу за декількома ознаками. Насамперед, законодавець по-різному підходить до визначення потерпілих від цих злочинів. Так, потерпілим від злочину, передбаченого ст. 136 КК України, може бути фізична особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані, тоді як потерпілим від злочину, передбаченого ст. 139 КК України – хворий.

Очевидно, що ці поняття дещо різняться за своїм змістом. Зокрема, в українській мові поняття «хворий» означає: 1) який має

яку-небудь хворобу, нездужає, нездоровий; 2) уражений хворобою; 3) нездорова, недужа людина. Водночас хвороба розуміється як 1) порушення нормальної життєдіяльності організму під впливом несприятливих чинників внутрішнього й зовнішнього середовища; 2) недуга; 3) захворювання; 4) вияв хворобливих ознак у розвитку рослин; 5) ураження.

Таким чином, під хворим можна розуміти особу, яка має будь-яку хворобу, унаслідок чого відбуваються порушення нормальної життєдіяльності організму. Безумовно, наявність в особи захворювання (хвороби) ще не означає наявності небезпечного для життя стану, хоча хвороба цілком може виступати однією із причин виникнення такого стану. Водночас причинами виникнення небезпечного для життя стану можуть виступати абсолютно різні як зовнішні, так і внутрішні фактори (вік, погодні умови, стан сп'яніння, місце перебування особи тощо).

Як уже зазначалося, потерпілим від злочину, передбаченого ст. 139 КК України, може виступати хворий не залежно від того, чи перебуває він у небезпечному для життя стані. Натомість потерпілим від ненадання допомоги може бути фізична особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незалежно від того, чи є вона хворою.

Чергова відмінність стосується описання суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину. Йдеться про те, що суспільно небезпечні діяння виявляються саме в ненаданні допомоги. Проте в диспозиції ч. 1 ст. 139 КК України додатково зазначається, що кримінально караним є ненадання допомоги медичним працівником хворому без поважних причин. У диспозиції ч. 1 ст. 136 КК України йдеться не про наявність поважних причин не надавати допомогу, а про можливість суб'єкта надати таку допомогу. Деякою мірою ці підходи видаються подібними, але жодним чином не можуть ототожнюватися. Зокрема, наявність поважних причин не надавати допомогу потерпілому зовсім не виключає можливості особи надати таку допомогу. Однак і наявність (відсутність) поважних

причин, і наявність (відсутність) можливості надати допомогу визначаються з урахуванням конкретних обставин справи в кожному конкретному випадку і принципово не впливає на розмежування досліджуваних злочинів, хоча і є своєрідною відмінністю цих складів злочинів.

Окрім цього, відмінними є і суспільно небезпечні наслідки цих злочинів. Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 136 КК України, є настання наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень. На противагу цьому, наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 139 КК України. У диспозиції цієї кримінально-правової норми йдеться тільки про можливість настання тяжких наслідків для хворого, а вже ч. 2 ст. 139 КК України передбачає відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником, якщо це призвело до смерті чи настання інших тяжких наслідків. До того ж до останніх можуть належати й тяжкі тілесні ушкодження.

Наступною ознакою відмежування цих злочинів є суб'єкт злочину. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 139 КК України, є медичний працівник, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати допомогу хворому. На відміну від цього, суб'єктом ненадання допомоги може виступати будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Проте, як ми вже зазначали, суб'єктом цього злочину не можуть бути особи, які зобов'язані піклуватися про потерпілого або своїми діями поставили його в небезпечний для життя стан.

Під медичним працівником слід розуміти лікаря, фельдшера, медсестру тощо (незалежно від профілю медичного закладу, у якому вони працюють, і його форми власності), а також осіб, які займаються індивідуальною медичною практикою. Однак, відповідно до змісту ст. 139 КК України, суб'єктом цього злочину виступає не будь-який медичний працівник, а лише той, на якого відповідними правилами покладено обов'язок надати допомогу хворому.

У зв'язку з цим, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 136 КК України, не можна визнавати медичного працівника, на якого відповідними правилами покладається обов'язок надати допомогу потерпілому.

Відмінними є також ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. При ненаданні допомоги хворому медичним працівником, психічним ставленням винного повинно охоплюватися передбачення можливості настання тяжких наслідків. На відміну від цього, законодавець не робить додаткових вказівок щодо усвідомлення винним тих чи інших моментів при ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Утім, відповідно до змісту диспозиції ч. 1 ст. 136 КК України, винний повинен усвідомлювати, що потерпілий перебуває в небезпечному для життя стані, а відтак, існує можливість настання смерті потерпілого.

Александренко О.В., професор кафедри
досудового розслідування НАВС, к.ю.н.,
доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЕРІЙНИХ ВБИВЦЬ

Необхідність ефективної боротьби із серійними вбивствами, у тому числі серійними сексуальними вбивствами, та їх попередження, ніким не ставиться під сумнів. Важливою обставиною, здатною якщо не попередити скоєння таких злочинів, то надалі виключити вчинення їх особами, вже засудженими за ці діяння, є правильний підхід до питання кримінальної відповідальності серійних вбивць.

Складність мотиваційної сфери серійного сексуального вбивці відрізняє його від інших осіб, що скоюють сексуальні злочини, і від інших серійних вбивць. Мотиви серійних сексуальних вбивць становлять комплекс різних переживань, викликаних сексуальними проблемами і внутрішніми

психологічними конфліктами (гнів, ненависть, помста та ін.). Метою сексуального вбивства є вирішення зазначених проблем і конфліктів – тобто досягнення стану психосексуального задоволення. Ці особливості відрізняють дану категорію вбивць від інших, які вбивають жертву, наприклад, під час або після вчинення зґвалтування, щоб полегшити скоєння злочину або приховати його.

Вказані особливості серійних сексуальних вбивств обумовлюють труднощі їхньої кримінально-правової кваліфікації, у зв'язку з чим підхід до неї необхідно змінити. На практиці слідчі ці злочини звичайно кваліфікують за п.п. 10, 13 ч. 2 ст. 115 КК України і, в залежності від конкретних обставин, за ст.ст. 152, 153, 297, 185, 186, 187 КК. Слід зазначити, що п. 10 ч. 2 ст. 115 КК не охоплює всієї мотиваційної сфери серійних маніяків, тому слід доповнити його вказівкою на вбивство, «...поєднане з іншими насильницькими діями у зв'язку із психосексуальними переживаннями злочинця». Тоді відпаде необхідність у застосуванні статті 297 КК, яка передбачає відповідальність за наругу над тілом, під яку можна віднести характерні для серійних сексуальних вбивць маніпуляції з тілом (посмертна ампутація частин і органів та ін.).

Термін «серійність» давно використовується в слідчій практиці та в криміналістичній літературі. Проте, у Кримінальному кодексі України як кваліфікуюча ознака «серійність» відсутня, що ускладнює правову кваліфікацію серійних вбивств. Терміни «повторність» і «сукупність» (ст.ст. 32-33 КК), не розкривають поняття «серійності» як більш небезпечного «повторення» злочинів, пов'язаних єдиним мотивом. Близьким за змістом є поняття «неодноразовість», яке також не використовується законодавцем. Тому слід передбачити цю ознаку в ч. 2 ст. 115, або ввести в Кодекс нову статтю «Сексуальне вбивство», у якій передбачити всі ознаки і особливості цього діяння, що значно спростило б його кваліфікацію, зробивши непотрібним використання цілого ряду пунктів ст. 115 та інших статей Кодексу.

Також було б доцільним внести в статтю 67 Кодексу в якості обтяжуючих покарання обставин також «вчинення злочину з

корисливих або інших низьких мотивів», як це було в п. 4 ст. 41 КК України (1960 року). Це дало б можливість застосувати до серійних вбивць зазначену обставину і посилити покарання.

У зв'язку із суспільною небезпекою і підвищеним рецидивом даного виду злочинності, серійним сексуальним вбивцям не повинно призначатися інше покарання, крім довічного позбавлення волі. До них не слід застосовувати також п. 3 ч. 3 статті 81 КК, оскільки про виправлення цих злочинців не можна судити по їх ставленню до праці, зовні сумлінній поведінці, і дотриманню режиму у кримінально-виконавчій установі.

Запропоновані доповнення до діючого Кримінального кодексу України дозволять правильно кваліфікувати серійні (у тому числі сексуальні) вбивства і дозволять посилити кримінальну відповідальність за їх скоєння.

Гринь О.Д., к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права ОНУ ім. І.І. Мечнікова

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЩО СПРИЧИНИЛО ЗАРАЖЕННЯ ОСОБИ ВІРУСОМ ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ ЧИ ІНШОЇ НЕВИЛКОВНОЇ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ

Незважаючи на значний прогрес у медицині, на сьогоднішній день ніхто не може гарантувати обов'язкову успішність лікування, оскільки кінцевий результат медичного втручання залежить від безлічі чинників: від об'єктивних обставин, професіоналізму лікаря та і від самого пацієнта.

Тому має місце необхідність у належному юридичному вирішенні питань, пов'язаних з відповідальністю медичних працівників за діяння, вчинені ними під час виконання своїх професійних обов'язків.

Злочини, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, які вчинюються у сфері медичного обслуговування та кримінальна відповідальність за них визначені в чинному Кримінальному кодексі України в Розділі II „Злочини проти життя та здоров'я особи”. До цих злочинів відносяться: неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131 КК); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби (ст. 132 КК); незаконне проведення абортів (ст. 134 КК); незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК); ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК); неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК); порушення прав пацієнта (ст. 141 КК); незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК); порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК); насильницьке донорство (ст. 144 КК); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК).

Звернемо більше уваги саме на неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Об'єктом даного злочину є здоров'я та життя особи. З об'єктивної сторони він виражається в неналежному виконанні (дії або бездіяльності) медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків, внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення.

Професійні обов'язки визначаються сферою діяльності суб'єкта злочину, а також відповідними нормативними актами в галузі боротьби зі СНІДом, іншими невиліковними імунодефіцитними хворобами. Так, існують певні правила, що зобов'язують медичного працівника при переливанні крові хворому перевіряти її на наявність ВІЛ-інфекції, або правила діагностування на ВІЛ-інфекцію та інших інфекційних хвороб.

Неналежне виконання обов'язків відбувається внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення: наприклад, медична сестра не проводить необхідної обробки медичних інструментів. Обов'язковим наслідком вказаної дії або бездіяльності є зараження вірусом імунодефіциту або іншої невиліковної інфекційної хвороби хоча б однієї людини (ч. 1 ст. 131 КК України) або двох і більше осіб (ч. 2 цієї статті).

Між дією (бездіяльністю) особи, що порушила професійні обов'язки, і вказаними наслідками потрібно встановити причинний зв'язок.

Суб'єкт злочину – спеціальний, це медичні або фармацевтичні працівники (лікарі, медичні сестри, співробітники лабораторій, які здійснюють діагностику цих захворювань або проведення досліджень інфікованого матеріалу тощо). Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі необережності у виді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості.

Донченко О.І., доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права ОНУ ім. І. І. Мечникова, к.ю.н.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одним з головних обов'язків держави Конституція України проголошує забезпечення прав і свобод людини і громадянина. У реалізації цього завдання одне з чільних місць належить органам місцевого самоврядування. Їх діяльність пов'язана з вирішенням спірних питань життєдіяльності людей певної спільноти, забезпеченням їх прав на задоволення власних потреб.

Належний правовий захист представників органів місцевого самоврядування – це важливий крок для гарантування дотримання прав і свобод людини і громадянина в державі, зміцнення її як

правової держави. Важлива роль у такому захисті належить кримінально-правовим нормам.

Діяльність органів місцевого самоврядування регламентується багатьма нормативно-правовими актами, які визначають завдання, функції, принципи діяльності таких органів, повноваження, права та обов'язки їх представників тощо. Незважаючи на охорону авторитету органів місцевого самоврядування різними правовими нормами, вдосконалення перш за все потребує її кримінально-правове регулювання.

Розділ XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» містить норми, в яких передбачено відповідальність за посягання на авторитет згаданих органів (ст. 341, 342, 351), однак окремі положення цих норм є недосконалими.

Крім того, у зв'язку з адміністративною реформою в Україні органам самоврядування на місцях надасться і буде надаватися більше коло повноважень. Звичайно, це може призвести до певних зловживань з боку самих представників органів місцевого самоврядування, але, без сумніву, це призведе до збільшення випадків посягань на таких представників з приводу виконання ними своїх повноважень. Тому проблема кримінальної відповідальності за посягання на представників органів місцевого самоврядування і їх належний захист потребує нагального вирішення.

Злочини даної категорії істотно порушують суспільні відносини, які забезпечують нормальне функціонування органів місцевого самоврядування та їх представників, протидіють нормальній діяльності цих органів, послаблюють їх авторитет, заподіюють шкоду життю, здоров'ю, гідності або власності громадян, іншим об'єктам, які охороняються законом.

Родовим об'єктом цих злочинів є певна група суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами у зв'язку із здійсненням адміністративно-розпорядчих

функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Безпосереднім об'єктом виступають відносини, що виникають між органами місцевого самоврядування у зв'язку із здійсненням ними своїх функцій.

Предметом злочину, передбаченого ст. 341, є будівлі і споруди, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян.

Об'єктивна сторона цих злочинів виражається у діях, а саме у захопленні державних або громадських будівель чи споруд; опорі представникові влади під час виконання ним своїх обов'язків; невиконанні законних вимог депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації.

Для наявності об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 341 КК, не має значення, захоплені всі приміщення будівлі чи споруди або частина їх площі. Спосіб захоплення державної або громадської будівлі чи споруди може бути різним: відкритим, таємним, насильницьким, обманним тощо. Злочин вважається закінченим з моменту захоплення хоча б частини площі будівлі чи споруди. Тривалість незаконного утримання цих об'єктів на кваліфікацію злочину не впливає.

Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 342 КК, необхідно, щоб опір виявлявся при виконанні представниками органів місцевого самоврядування службових обов'язків. Для злочину не має значення, виконували ці особи свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі, чи діяли у межах своїх повноважень з власної ініціативи. Злочин вважається закінченим з моменту активної протидії.

Невиконання службовою особою законних вимог депутата, як одна з форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК, виражається у діях чи бездіяльності службової особи всупереч законним вимогам депутата. Як створення штучних перешкод можна розглядати ухилення службової особи від свого обов'язку надати депутату можливості консультації із фахівцем, від надання йому юридичної допомоги, від реалізації права депутата на

невідкладний прийом службовою особою тощо. Надання депутату будь-яких інформаційних матеріалів, необхідних для здійснення його діяльності, зміст яких завідомо для службової особи спотворений, утворить надання завідомо неправдивої інформації. Цей злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якого вищезазначеного діяння.

Суб'єктивна сторона усіх злочинів – прямий умисел, що поєднується зі спеціальною метою – незаконно користуватися або перешкодити нормальній роботі підприємств, установ, організацій (ст. 341); перешкодити законній діяльності депутата (ст. 351).

Суб'єкт злочинів, передбачених ст. 341 і 342 загальний – фізична, осудна особа, яка досягла 16 років, а ст. 351 – службова особа.

Павленко І.В., доцент кафедри публічного права НТУУ «КПІ», к.ю.н.

ПОРНОГРАФІЯ ЧИ ВІРТУАЛЬНА ПРОСТИТУЦІЯ?

Сучасний стрімкий розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій дає нові форми спілкування для задоволення статевих пристрастей. Йдеться про те, що судово-слідча практика зіткнулася з таким діянням як демонстрування оголеного тіла, його частин, імітація статевого акту через веб-камеру в режимі он-лайн з метою заробітку без запису на матеріальні носії.

Вироків, які б набрали законної сили стосовно осіб, які самостійно займаються такою діяльністю, в Україні наразі немає. Проте, є вирокі щодо осіб, які організують такий «бізнес». Судова практика кваліфікує такі діяння за ст. 301 КК України [1, електронний ресурс].

Така кваліфікація є правильною за умови, що інформація, яка йде в режимі он-лайн через веб-камеру – це предмет злочину, відповідальність за який передбачена ст. 301 КК України. Проте,

диспозиції ст. 301 КК України чітко вказують на *матеріальність* предмета злочину: 1) твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру; 2) кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнографічного характеру.

Саме тут і виникає питання: чи має таке діяння ознаки злочину, чи це нова легальна (хоч і аморальна) форма заробітку за допомогою мережі Інтернет. В науковій юридичній літературі це питання піднімалося і його вирішення пропонується розглядати саме з позицій існуючої судової практики [2, с. 119].

Проте, однозначне віднесення «живого» потоку інформації порнографічного характеру без запису на носії до предмету злочину (ст. 301 КК України), повинно визначатись в площині вирішення наступного принципового нюансу. Демонстрування оголеного тіла, його частин, імітація статевого акту через веб-камеру в режимі он-лайн з метою заробітку – це своєрідна *нова форма проституції*, назвемо її віртуальною. Чинний кримінальний закон не встановлює кримінальної відповідальності за зайняття проституцією. Відповідно, виникає певний дисонанс в нормах кримінального закону: якщо особа займається проституцією в реальному житті – кримінальне реагування держави виключене, якщо ж через мережу Інтернет – заходи кримінального впливу мають застосовуватись. Виникає логічне запитання – чи не подвійні це стандарти?

Відповідно, наведене тягне зовсім інший підхід до кваліфікації організації та утримання веб-студій, з яких в режимі он-лайн йде трансляція зображень порнографічного характеру за кошти приватного клієнта.

Якщо інформацію порнографічного характеру, яка надходить через веб-камеру в режимі он-лайн без запису на носії, розглядати як предмет злочину, відповідальність за який передбачена ст. 301 КК України, то, відповідно, і прояв наведеного діяння, і організація такого «бізнесу» мають охоплюватися ст. 301 КК України.

За протилежних умов, організацію та утримання таких веб-студій слід правильно кваліфікувати не за с. 301 КК України

(оскільки відсутній предмет злочину), а залежно від обставин - за ст. 302 КК України, що передбачає відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво та/ або за ст. 303 КК України, що передбачає відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Список використаних джерел

1. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 13.05.2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24687087>

2. Радутний О.Е. Інформація, яка надходить в режимі реального часу через веб-камеру, як предмет злочину, що передбачений ст. 301 КК України / О.Е. Радутний // Інформація і право. - №1(10)/2014. – с. 115-119

Катеринчук К.В., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННПП НАВС, к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

В розділі II. Злочини проти життя та здоров'я особи КК, серед інших злочинів перелічені ті, які заподіюють чи можуть заподіяти шкоду здоров'ю особи (ст.ст. 121-128, 130 та 133 КК). Серед науковців виникають дискусії з приводу визначення конструкцій складу таких злочинів, як катування (ст. 127 КК) та зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК). З приводу ст. 127 КК, то законодавчо встановлено, що наслідком катування є сильний фізичний біль, фізичні чи моральні страждання, тому це матеріальний склад злочину. Але деякі науковці все ж таки зазначають, що «біль» є наслідком будь-якого насильства [1]. Це твердження підтримує О. Деннісова [2], С. Багіров [3]. З цього приводу Марадіна Ю.С. зазначила, що законодавець встановлює

наслідком катування саме «сильний фізичний біль», що відбиває соціальну природу катування [1]. При встановленні наслідків в статті 130 КК також виникає ряд дискусій. На думку Вікторова І.С., ч. 1 ст. 130 КК за своєю конструкцією передбачають не заподіяння, а лише небезпеку заподіяння шкоди життю або здоров'ю. Такі злочини вважаються закінченими з моменту вчинення дії, що створює небезпеку для життя і здоров'я, або не вчинення дії для усунення небезпеки, яка була створена винним [4]. При злочинах, що створюють абстрактну небезпеку, на думку В.А. Нерсисяна, ставиться під загрозу застосування кримінального закону сам факт вчинення дії або здійснення акту бездіяльності, яким створюється серйозна небезпека для життя та здоров'я людей чи для довкілля. Таким чином, закон визнає злочинним сам факт недозволеного вчинення цих дій; його суспільно небезпечні наслідки лежать за межами складу злочину [5]. Досліджуючи наслідки в ст. 130 КК, більшість науковців встановлюють, що стосовно ч. 2 ст. 130 КК під «зараженням іншої особи» слід розуміти саме суспільно небезпечний наслідок [6] Термін «зараження» свідчить про «вживляння» в організм людини, коли збудники викликають процес первинного хвороботворного впливу на організм. Отже, відповідно до вище зазначеного ст. 127 та 130 КК є злочинами з матеріальним складом.

Список використаних джерел

1. Марадіна Ю.С. Катування: злочин з формальним чи матеріальним складом? Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2013. – Вип. 25. – С. 230-240.
2. Деннисова О. Некоторые проблемы состава преступления, предусмотренного ст. 127 Уголовного кодекса Украины / О. Деннисова // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8. – С. 108.
3. Багіров С. Катування за обтяжуючих обставин: юридичний аналіз / С. Багіров // Часоп. Київ. Ун-ту права. – 2008. № 1. – С. 169.

4. Викторов И.С. Уголовно-правовая ответственность за распространение венерических заболеваний: (Уголовно-правовое и криминологическое исследов.) / И.С. Викторов. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – С. 18.

5. Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступления / В. А. Нерсесян. – СПб. : Издательство "Юридический центр Пресс", 2002. – С. 103.

6. Брич Л. Спільні та розмежувальні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 130 КК України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», із суміжними складами злочинів / Лариса Брич // Вісник Львівського університету. – 2003. – Вип. 38. – С. 461.

Маренич Д.П., провідний науковий співробітник відділу досліджень проблем протидії злочинності НДІ НАП України, юрист 3 класу

«БІЛИЙ ПЛАСТИК» – ШАХРАЙСЬКЕ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ КАРТОК

В останні роки сфера високих технологій досягла дуже великого технічного прогресу. Безготівковий обіг став як для фізичних осіб, так і для підприємців досить зручним та популярним. Пластикові картки роблять наше повсякденне життя комфортним та полегшеним. Разом з тим, існує і зворотня сторона цієї медалі. Зазначені технічні розробки можуть завдати великих збитків, якщо потраплять до рук злочинців.

Білий пластик (white plastic crime або «чистий пластик» чи «біла кредитна картка») - це один із способів підробки платіжних карток, що використовується при здійсненні фіктивної торгівельної діяльності. Виготовлення такої картки передбачає собою нанесення на пластик реквізитів справжніх платіжних карток, які було отримано незаконним шляхом. Як заготовки можуть використовуватись готельні, клубні, дисконтні картки та інші.

Пластикові картки не мають абсолютно ніяких пізнавальних знаків – назви банку, голограми, платіжної системи, чим і відрізняються від справжніх платіжних карток.

Професійні підробки використовуються в торговельних мережах для розрахунку за товари і послуги.

Такі картки можуть бути пред'явлені для розрахунків тільки за умови співучасті в злочині касирів торговельного (сервісного) підприємства-учасника договору, оскільки фальшивка візуально відзначається відразу. Дані про транзакцію з піддробленою картокою маскуються серед справжніх сліпів (чеків). Після оплати фальшивого рахунку банком, доходи від операції касири поділяють з шахраями.

Головною причиною або детермінантом цього виду злочину є зростаюче виявлення в Україні скіммінгових пристроїв. Ці пристрої являють собою так звані накладки, що зчитують інформацію з банківської картки, а також пін-код. Зовні скімери нагадують деталь банкомату, тому навіть досвідченому користувачеві дуже складно визначити, що це не деталь банкомата.

Ще однією, не менш значущою причиною вказаного явища є необмежений доступ користувачів до системи TOR, яка дозволяє встановити анонімне мережеве з'єднання. Проблемним питанням для нашої держави є доступність TORу та повна безпорадність правоохоронних органів щодо можливостей цієї мережі.

На сьогодні не є проблемою замовити через Інтернет рідер для карток, який встановлюється як накладка на банкомат, коробку з камерою, що імітує деталь банкомата. Фактично всі замовлені товари пересилаються звичайною поштою.

Смаглюк О.В., доцент кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

ПРИНЦИП ТОЧНОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

У процесі застосування норм Кримінального кодексу України (далі – КК) одним з найважливіших етапів є кваліфікація злочинів. Під час кваліфікації встановлюється, який саме злочин вчинила особа і якою нормою КК встановлена за нього відповідальність. Отже, під кваліфікацією злочинів слід розуміти встановлення повної відповідності його ознак ознакам норми, що передбачає відповідальність за вчинення саме цього злочину. Тож кваліфікація злочину полягає в пошуку та встановленні статті (статей, частин або пунктів статті) КК, яка передбачає відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння.

Поняття кваліфікації злочинів вживається у КК, Кримінальному процесуальному кодексі України, у різних галузях права та юридичної науки, проте його законодавчого визначення не існує, що справедливо критикується науковцями (В.В. Кузнецовим, В.О. Навроцьким, А.В. Савченком та іншими). Так само законодавець не визначає принципи, правила (за деякими виключеннями), структуру, види, функції, етапи та стадії кваліфікації злочинів.

Кваліфікація злочинів ґрунтується на певних загальних положеннях (принципах). Знання цих принципів є запорукою успіху в науково-теоретичній і практичній роботі. Принципи кваліфікації злочинів – це загальні начала, вихідні положення, якими слід керуватися при встановленні відповідності між фактичними ознаками вчиненого діяння та ознаками, закріпленими у кримінально-правовій нормі, при пошуку статей кримінального закону, якими передбачено відповідальність за злочин. На підставі таких принципів здійснюється вибір кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за вчинене діяння, доводиться необхідність застосування саме цієї норми та процесуально закріплюється висновок, що діяння охоплюється саме обраною

нормою. Як зазначалося раніше, принципи кваліфікації злочинів не закріплені у кримінальному законі, тому їх види, систему та зміст розкриває теорія кваліфікації злочинів. Встановити, які положення є принципами кваліфікації злочинів, можна, базуючись на аналізі норм Конституції України, кримінально-правових положень Загальної та Особливої частин КК, міжнародно-правових актів, схвалених нашою державою, виходячи із загальноновизнаних теоретичних постулатів і позицій, яких дотримується правозастосовна практика. На думку В.В. Кузнецова, кваліфікація злочинів повинна здійснюватися з додержанням наступних принципів: законності, офіційності, об'єктивності, точності, індивідуальності, повноти, вирішення суперечливих питань на користь особи, дії якої кваліфікуються, недопустимості подвійного ставлення у вину, стабільності кваліфікації.

Вимога точності кваліфікації підкреслювалася багатьма науковцями, хоча певний час не розглядалася як самостійний принцип. Діяння кваліфікується за статтею кримінального закону, що найбільш точно описує його ознаки. В разі, коли стаття кримінального закону, за якою кваліфікується діяння, викладена в іншій редакції, зазначається та редакція закону, яка застосовується у конкретному випадку. Здійснення кваліфікації злочинів передбачає вказівку на статтю кримінального закону, а якщо стаття містить у собі частини чи пункти – то й на відповідну частину або пункт. Формулюючи обвинувачення, вказують усі наявні ознаки відповідного злочину. Якщо аналізуються нормативно-правові акти інших галузей права (за наявності бланкетних диспозицій), має бути визначена стаття, пункт, параграф, які передбачають допущене порушення, та розкрити їхню суть, що допоможе при формулюванні обвинувачення.

При кваліфікації готування до злочину чи замаху на злочин вказується частина статті кримінального закону, що передбачає відповідний вид попередньої злочинної діяльності. У процесі застосування норм КК виникають питання правильної кваліфікації незакінчених злочинів. Відповідно до статті 16 КК, кримінальна відповідальність за готування до злочину і замах на злочин настає

за статтею 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин. На нашу думку, однією з вад сучасного КК є відсутність передбачених законодавцем правил кваліфікації злочинів. Лише деякі правила кваліфікації, які вироблені теорією кримінального права та судовою практикою, закріплені у законі про кримінальну відповідальність. Стаття 16 КК є однією з небагатьох норм, які закріплюють такі правила, проте її положення потребують додаткового тлумачення. Немає жодних сумнівів, що «за статтею 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин» кваліфікація незакінченого злочину не може здійснюватись. Статті 14, 15 та переважна більшість статей Особливої частини КК структуровані законодавцем. Статті про готування та замах на злочин складаються з частин, так само як і статті Особливої частини КК можуть складатися з частин, які передбачають кримінально-правові норми про відповідальність за різні за ступенем тяжкості самостійні закінчені злочини. Тому, ми вважаємо, що зміст статті 16 КК має бути уточнений. У процесі кваліфікації незакінчених злочинів можуть застосовуватись лише частина 1 статті 14 або частини 2 або 3 статті 15 КК та відповідні частини статей або статті (якщо вони складаються лише з однієї частини) Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за відповідний закінчений злочин.

Під час кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті, вказується частина статті кримінального закону, що передбачає відповідний вид співучасника (ч.3-5 ст. 27 КК), крім виконавця (співвиконавця). Відповідно до ч. 1 ст. 29 КК дії виконавця (співвиконавця) кваліфікуються лише за статтею Особливої частини КК, яка передбачає вчинений ним злочин. Проте, судова практика не завжди дотримується такої вимоги законодавця. Наприклад, постановою Монастирищенського районного суду Черкаської області від 6 квітня 2011 р. встановлено, що органами досудового слідства обвинувачується ОСОБА_1 за ч. 2 ст. 27, ч. 3 ст. 185 КК. Порушень при проведенні досудового слідства не

встановлено. Підстав для перекваліфікації дій обвинуваченого немає.

У разі конкуренції статей кримінального закону, одна з яких містить спеціальну норму та призначена для кваліфікації певних діянь, а інша – загальну (поряд з цим діянням охоплює й інші діяння), застосовується тільки спеціальна норма. Одночасна кваліфікація за загальною та спеціальною нормами виключається, хоча з цього правила є винятки. Якщо діяння не охоплюється жодною зі спеціальних норм, то воно кваліфікується за загальною нормою.

Точність кваліфікації злочинів повинна бути досягнута незалежно від того, чи впливає це на можливе покарання, чи іншим чином відбивається на кримінально-правовому становищі особи, діяння якої кваліфікуються.

Грицаєнко Р.Л., прокурор прокуратури
Дарницького району м. Києва, юрист 3
класу

ПОНЯТТЯ КООРДИНАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ

Одним із головних пріоритетів у роботі прокурорів є координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції, про що наголошується у наказі Генерального прокурора України «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» від 16 січня 2013 року №1/1.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «координація» визначається як погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями тощо [1, с. 572].

Слід підкреслити, що координація діяльності правоохоронних органів з протидії злочинності та корупції

стосується узгодження дій між адміністративно невіддільними суб'єктами. При цьому такі суб'єкти взаємодіють на засадах їх рівності в прийнятті спільних рішень (внесенні пропозицій, розробленні рекомендацій тощо); самостійності кожного правоохоронного органу в межах наданих йому законодавством повноважень та недопущення підміни одного органу іншим при виконанні координаційних заходів [2, с. 290] .

На думку О.М. Литвинова, координація – це узгодження дій тактично самостійних суб'єктів системи профілактики злочинів за різними елементами діяльності при наявності рівноправних зв'язків між ними, спільної стратегічної мети діяльності для підвищення рівня ефективності протидії злочинності [3, с. 75].

Я. О. Ліховіцький вважає, що координацію в широкому розумінні можна визначити як об'єктивну потребу в узгодженості й взаємозалежності, яка є неодмінною умовою успішної життєдіяльності будь-якого суспільства й діяльності його владних і управлінських структур.

Аналізуючи вище викладене, можна зробити висновок, що координаційна діяльність органів прокуратури – це організована належним чином прокурорами взаємодія між державними органами, для реалізації спільних заходів і досягнення спільної мети, а саме зміцнення законності.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. Ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. – 1728 с. – С. 572.
2. Мозгова В.А. Поняття та рівні координації діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності й корупції / В. Мозгова // Часопис Київського університету права. – 2013/2. – С. 290-294. - С.290.
3. Литвинов О.М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: дис. ...кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Литвинов О.М. – Х., 2002. – 276 с.

Амелін О., провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем протидії злочинності НДІ НАП України, юрист 1 класу

ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСКИМ ДІЯМ З КРЕДИТНИМИ КАРТКАМИ

Висока динаміка розвитку комп'ютерних технологій надала можливість їх застосування при вчиненні цілого ряду злочинів, у тому числі найбільш розповсюджених їх різновидів – шахрайських дій з кредитними картками або так званих кіберкрадіжок.

Під час розслідування таких злочинів іноді виникає запитання – кому саме заподіяно шкоду ?

Як приклад, будь-які електронні кошти, які перебувають на банківських рахунках по суті є електронною (комп'ютерною) інформацією. Оскільки банківська установа володіє, користується та може розпоряджатися вказаною інформацією вона є її власником. Однак у випадку викрадення електронних грошей (шляхом дистанційного зламу банківської програми) матеріальні блага втрачає власник рахунку (вкладник), який є користувачем банківських послуг. Як бачимо зловмисник шляхом порушення права власності банку фактично завдав реальної шкоди фізичній особі.

Водночас, не завжди банки відіграють ключову роль у вчиненні кіберкрадіжок, а клієнт, який не дбає про свою безпеку, або не вміє захиститися. Банківські програми насправді достатньо захищені. Разом з тим, банк не може вирішувати проблему захисту комп'ютера свого клієнта.

Хтось використовує wi-fi, який досить легко перехопити, перебуваючи поруч, хтось не піклується про антивірусний захист свого комп'ютера. Ці та інші чинники дозволяють зловмисникам заволодіти спочатку персональною інформацією, ключем, паролем, розібратися в схемі, як і скільки платежів перераховувалося, щоб для банку це було як нормальний середньостатистичний платіж, а

потім підробити платіжні доручення в електронному вигляді і перерахувати гроші на інший рахунок.

Вищезазначене свідчить, що розв'язання окресленої проблематики потребує передусім реалізації банківськими установами спеціальних соціальних програм щодо навчання своїх клієнтів (користувачів банківських послуг), проведення публічних обговорень за участю громадських організацій, органів державної влади та правоохоронних органів.

Підвищення рівня обізнаності громадян про ризики Інтернет-мережі, які можуть впливати на безпеку їх користування банківськими програмами та кредитними картками може зменшити рівень злочинності у сфері банківських послуг.

Колб С.О., старший державний ревізор-інспектор Луцької ОДПІ ГУ Міністерства доходів і зборів України у Волинській області

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ В УКРАЇНІ

В науці загальновідомим є висновок про те, що наукова характеристика злочинів, як і будь-який інший вид наукового знання, належить до різних наук, відповідно до їх предмета та наукового інтересу. При цьому, щодо злочину як кримінально-правового поняття, то, як обґрунтовано зауважив О.Г. Кулик, значущою є, насамперед, кримінально-правова характеристика, що складається, як правило, за ознаками складу злочину. Проте досі в науці кримінального права не має єдності думок щодо змісту даного поняття. Зокрема, одні науковці, вживаючи його у назві своїх робіт, так і не виводять його формальних ознак та в цілому зміст.

Інші вчені зводять це поняття до аналізу складу злочинів, як правило, в науково-практичних коментарях або підручниках чи інших навчально-методичних виданнях, а треті – до кваліфікації злочинів.

Поряд з цим, тривалий час серед вчених дискутується питання про співвідношення кримінально-правової та кримінологічної характеристики видів злочинів, частина з яких вважає, що остання повністю включає першу, коли йдеться про кримінально-правові ознаки злочинів.

Враховуючи, що дана проблема не входить до задач даного дослідження, а також особливості його предмета (прямої та безпосередньої кримінально-правової норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортними засобами злочинними організаціями, в КК України не має), у цій роботі під кримінально-правовою характеристикою незаконного заволодіння транспортними засобами організованими злочинними формуваннями розуміється його теоретико-правова оцінка з огляду підстав кримінальної відповідальності, суспільної небезпечності, протиправності та караності, а також аналізу складу злочину та його кваліфікуючих ознак.

Необхідність розгляду кримінально-правової характеристики зазначеного злочину саме у такому змісті обумовлена змістом протидії незаконному заволодінню транспортними засобами організованими злочинними угрупованнями та теоретико-прикладними завданнями, що складають мету даної наукової розробки.

Щодо підстав кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України), то вони визначені в ст. 289 КК «Незаконне заволодіння транспортним засобом» і ст. 255 КК «Створення злочинної організації» та передбачають відповідальність за кожен окремо вчинений злочин та по їх сукупності (ст.ст. 30, 70, 71, КК) (п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»), що, звичайно, варто враховувати при організації заходів протидії

злочину, пов'язаному з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними угрупованнями.

Суспільна небезпека цих злочинів полягає у тому, що останні, в частині створення злочинної організації, як вірно зробив висновок В.П. Тихий, створюють небезпеку нормальній життєдіяльності суспільства, суспільній стабільності, дестабілізують економічну та соціально-політичну сфери життя, порушують нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підривають і гальмують прогресивний процес розвитку суспільства, перешкоджають проведенню соціально-економічної та правової політики, обплутують та закабляють людей, породжують обстановку незахищеності, створюють систему корупції в органах влади тощо, а щодо незаконного заволодіння транспортним засобом – не тільки посягають на встановлений порядок користування транспортними засобами їх власниками чи іншими особами на законних підставах, але й створюють умови для вчинення організованими злочинним угрупованнями різноманітних злочинів.

Є й інші особливості, які слід враховувати при протидії даному суспільно-небезпечному явищу, а саме – кримінально-правова характеристика злочину, що пов'язаний з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними організаціями, має передбачати аналіз як складу злочину, що передбачений ст. 289 КК, так і ст. 255 КК України.

Виходячи з цієї теоретико-практичної модифікації, слід визнати, що безпосередніми об'єктами цих злочинів виступають, з одного боку, суспільні відносини, які забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту (де додатковим, обов'язковим об'єктом є відносини власності на транспортний засіб, що виникають між власником і не власниками, та інші речові відносини між володільцем обмеженого речового права на транспортний засіб (титульним володільцем) і всіма іншими особами, крім самого власника), а це, у свою чергу, виступає ще одним аргументом щодо віднесення незаконного заволодіння

транспортними засобами до злочинів проти власності (розділ VI Особливої частини КК України).

Шармар О.М., доцент кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент

КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Поняття «корупційного злочину» не вживається сьогодні в національному законодавстві, водночас міститься у Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію, яка прийнята 4 листопада 1998 р. Згідно з Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. країни, які приєдналися до неї, повинні передбачити кримінальну відповідальність за такі види корупційних діянь: хабарництво (вчинене як державними посадовими особами, так і в приватному секторі); зловживання впливом; відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; фінансові злочини. 31 жовтня 2003 р. ООН прийняла Конвенцію проти корупції, в якій передбачено, що корупційними злочинами необхідно визнати: 1) підкуп національних державних посадових осіб; 2) підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій; 3) розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; 4) зловживання впливом; 5) зловживання службовим становищем; 6) незаконне збагачення; 7) підкуп у приватному секторі; 8) розкрадання майна в приватному секторі; 9) відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Ці положення свідчать про наявність корупційної злочинності і як наслідок корупційних злочинів.

У Міжнародному кодексі поведінки посадових осіб від 27 березня 1996 р. корупція визначена як зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв'язку зі службовим становищем. Відповідно до ЗУ «Про засади

запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року *корупція* визначається як використання посадовою особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. У ст. 21 цього Закону вказується, що за вчинення корупційних правопорушень винні особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку.

Аналіз положень цього нормативного акту дозволяє зробити висновок, що він передбачає відповідальність осіб, винних у корупційних правопорушеннях, у вигляді звільнення з роботи. Інші види відповідальності передбачаються КУпАП та КК України. Водночас, слід підкреслити, що лише в КУпАПі міститься поняття «корупційне правопорушення» (гл. 13-а КУпАПУ «Адміністративні корупційні правопорушення»). На думку деяких вчених, така ситуація є надзвичайно зручною для осіб, які скоюють корупційні діяння, оскільки їх завжди можна кваліфікувати як корупційні правопорушення і застосовувати відповідальність передбачену саме КУпАП, яка є значно м'якшою ніж відповідальність, що може бути передбачена КК України в разі включення до його складу «корупційних злочинів».

Таким чином, національне законодавство використовує такі поняття як: «*корупція*», «*корупційні діяння*», «*правопорушення пов'язані з корупцією*», «*корупційне правопорушення*» (ЗУ «Про державну службу» (ч.2 ст. 1, ст. 22), ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» (ст. 1), ЗУ «Про прокуратуру» (ст. 50-1 та ін.). Характеристика цієї термінології та вживання її у відповідному законодавчому контексті дозволяє зробити висновок, що корупційні діяння та інші правопорушення пов'язані з ними можуть бути злочинними.

Враховуючи те, що КК України не містить формулювання «корупційні злочини», аналізуючи сутність поняття «корупції» та сферу суспільних відносин, в якій існує корупційна діяльність, вважаємо що корупційними злочинами є злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII КК України). До них відносяться: ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної»; ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень»; ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; ст. 366 «Службове підроблення»; ст. 367 «Службова недбалість»; ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»; ст. 368-2 «Незаконне збагачення»; ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»; ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»; «Зловживання впливом»; ст. 370 «Провокація підкупу».

Проаналізувавши ці склади злочинів можна констатувати, що їх переважна більшість співвідноситься з корупцією, як частина та ціле (зокрема це стосується незаконного збагачення, одержання неправомірної вигоди, тощо).

Бабаніна В.В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права НАВС

НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЙНОГО ПОЄДНАННЯ ПРИНЦИПІВ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ДИНАМІЗМУ

Намагання привести вітчизняне кримінальне законодавство у відповідність до європейських та міжнародних стандартів, часто призводить до надмірної динамічності його розвитку. Тому,

значимою передумовою ефективності кримінального законодавства слід визнати гармонійне та раціональне поєднання його стабільності (яка дозволила б забезпечити зрозумілість такого закону і простоту його застосування), з одного боку, та динамічного розвитку (що б дало можливість втілити його відповідність сучасним суспільним вимогам та характеру суспільних відносин), відповідно до вимог сьогодення, – з іншого.

Однак, на жаль, тенденція до надмірного внесення змін до законодавства про кримінальну відповідальність тільки посилилася і по-суті, набула реально проблемного характеру. Так, зокрема, кардинальна зміна політичної кон'юнктури, яка відбулася на початку 2014 р. також обумовила внесення до КК України численних змін, значна кількість з яких є абсолютно непродуманими, алогічними та по-суті створюють додаткові перешкоди в правозастосуванні.

У цьому контексті слід пригадати і випадки, коли Верховна Рада України спочатку приймала закон про внесення змін до КК України, а згодом відміняла його. Наприклад, це стосується прийнятого Закону України № 721-VII від 16 січня 2014 р. «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян», який був скасований Законом України № 732-VII від 28 січня 2014 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України».

Цілком логічно, що така ситуація із законодавчими змінами не в останню чергу обумовлена саме недоліками в механізмі розроблення, обговорення та прийняття законодавчих актів, якими вносяться зміни до КК України. Правотворча діяльність останніх років багато в чому має безсистемний, а часом навіть хаотичний характер. Законопроекти, що виносяться на розгляд парламенту, далеко не завжди проходять належну наукову експертизу. Все це знижує ефективність запобіжної функції кримінального закону, негативно впливає на правозастосовну діяльність й призводить до невиконання закону.

В окремих випадках пропозиції внесення змін до КК України мають масштабніший характер і стосуються можливості виокремлення з нього низки норм та формування на їх підставі нового нормативного акта (запровадження інституту кримінальних проступків).

Привертає до себе увагу й те, що поява цілої низки законопроектів, на наш погляд, диктується не так нагальною потребою приведення законодавства про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог швидко змінюваних умов життєдіяльності сучасного суспільства й держави, як бажанням відгукнутися, відреагувати на кожну більш-менш «голосну» подію чи справу шляхом створення нової норми КК.

Тому слушно зазначають деякі вчені, що складається враження, ніби переважну більшість тих складних життєвих ситуацій, що виникають насамперед у зв'язку з нестабільною соціально-економічною обстановкою в країні, законодавець намагається вирішити найпростішим і водночас навряд чи найефективнішим шляхом – за допомогою заходів кримінально-правової репресії. Однак, зовсім у недалекому минулому суспільство вже проходило цим шляхом, що, як відомо, довів цілковито свою неспроможність [1, с. 12].

Не останнє місце у цьому контексті займає і проблема гармонізації вітчизняного кримінального законодавства та приведення його у відповідність до європейських та міжнародних вимог. Утім, така діяльність також вимагає належного наукового забезпечення, у зв'язку з чим, одним із ключових напрямів розвитку науки кримінального права є розробка теорії гармонізації національного кримінального права із кримінальним правом країн Європи та теорії імплементації норм про кримінальну відповідальність, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, у законодавство України. При цьому вчення про імплементацію відповідних положень до національного кримінального законодавства повинно входити до загального вчення про основні

правила, принципи та прийоми розробки, обговорення і прийняття законопроекту, яким вносяться зміни до КК України.

Безумовно, необхідність належного наукового забезпечення процесу розроблення та прийняття законопроектів важлива для всіх галузей законодавства, утім забезпечення належної якості саме кримінального законодавства є особливо актуальним з огляду на суспільну значимість цієї галузі та її вплив на охорону найважливіших прав, свобод та законних інтересів.

Що ж стосується самого наукового забезпечення, то воно повинно стосуватися всіх стадій починаючи від розроблення законопроекту та його обговорення, закінчуючи його прийняттям та набранням чинності. Цілком логічно, що одним із таких проявів вже є наукова експертиза, яка проводиться Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної Ради України. Однак, як свідчить практика, існуючий підхід не забезпечує належної якості законопроектів, а висновки вказаного управління далеко не завжди відповідають дійсній і об'єктивній науковій оцінці законопроекту.

Тому проведення поглибленого наукового дослідження всього механізму прийняття кримінального законодавства і вироблення на цій основі обґрунтованих пропозицій щодо реального наукового забезпечення всіх етапів розроблення та прийняття закону про кримінальну відповідальність і дасть змогу забезпечити гармонійне поєднання принципів стабільності та динамічності кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Тацій В. Я. Законотворчість : сучасні проблеми / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Голос України. – 2010. – № 168 (4918). – 10 верес. – С. 12–13.

ПІДКУП ЯК СПОСІБ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВІЛЬНОМУ ЗДІЙСНЕННЮ ГРОМАДЯНИНОМ СВОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА

Методи ведення політичної боротьби іноді підпадають під цілком конкретну кваліфікацію норм Кримінального кодексу України. Арсенал методів та шляхів підкупу досить широкий. Наприклад, для людей похилого віку перевірною та ефективною є схема, коли політична свідомість періодично стимулюється у гастрономічному форматі: кандидати дають людям гречку, цукор та олію і пропонують голосувати за себе. Для активних людей, які не проти подорожувати, ще з початку 90-х існує можливість поїхати на «партійному» автобусі в певну місцевість і, отримавши гроші, зробити «вірний» вибір, який відразу ж перевіряється. Для людей молодих та технологічно просунутих є можливість отримати гроші в день виборів після пред'явлення фотографії, на якій зафіксовано позначку біля «бажаного» кандидата. Причому деякі сили пропонують «аванс» – частину грошей виплачують до голосування і частину після пред'явлення доказів. До речі, деякі громадяни примудряються на одних й тих самих виборах продати свій голос декільком політичним силам – малюючи «галочку» на прозорому пластику і по черзі накладаючи та фотографуючи її навпроти різних рядків бюлетеня.

За інформацією прес-служби МВС України, станом на 10 жовтня 2014 року Міністерство внутрішніх справ відкрило 11 карних проваджень, пов'язаних з підкупом виборців. Зазначається, що в період з 28 серпня по 10 жовтня до Єдиного реєстру злочинів внесли 177 заяв і повідомлень про карні правопорушення та інші події, пов'язані з виборчим процесом.

Згідно з ч. 1 ст. 157 КК України, перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з

референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з підкупом, обманом або примушуванням, а також ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин.

Під *перешкоджанням* слід розуміти діяння, спрямовані на створення перепон у здійсненні громадянами свого виборчого права, права на участь у референдумі, так і в діяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, ініціативної групи референдуму тощо, наслідком яких буде кримінальна відповідальність.

Серед найпоширеніших видів перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права є підкуп виборців.

Підкуп – схилення громадянина до певної дії або бездіяльності з метою перешкоджання здійсненню його виборчих прав і права на участь у референдумі чи діяльності з їх забезпечення шляхом надання або обіцянки надання як компенсації матеріальних цінностей, інших вигод матеріального характеру чи можливості безкоштовно або на пільгових умовах користуватися послугами. Його предметом можуть бути гроші, подарунки, майно або майнові вигоди.

В залежності від способу його вчинення розрізняють *прямий та непрямий підкуп*.

Прямим підкупом є передача особі грошей, інших цінностей, надання яких-небудь переваг, пільг майнового характеру, будь-яких послуг або їх обіцянку чи позбавлення від матеріальних витрат як винагороду за зміну свого волевиявлення під час участі у виборах або за відмову від такої участі.

При цьому фактичне одержання суб'єктом виборчого процесу незаконної винагороди внаслідок його підкупу та сума такої винагороди на кваліфікацію не впливають.

Прямим підкупом виборців є дії осіб, які у місцях проведення масових акцій (як під час зустрічі суб'єктів виборчого процесу з виборцями так і під час благодійних акцій) чи по місцю проживання виборців, роздають їм продукти харчування при цьому у пакетах з цими продуктами знаходиться виборча агітація за конкретного кандидата чи партію.

Аналізуючи положення ч. 14 ст. 74 Закону України Про вибори народних депутатів України, *непрямим підкупом* виборців є надання виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати за або не голосувати за певну партію чи кандидата у депутати (окрім фактів розповсюдження товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, якщо вартість таких товарів не перевищує 3% мінімального розміру заробітної платні).

Підкуп виборців можливий не тільки під час виборчого процесу, але до його початку. Тож, завдання законотворців, експертів і представників громадських організацій – розробити на законодавчому рівні адекватні механізми протидії підкупу виборців не лише під час виборчої кампанії, але й у міжвиборчий період.

СЕКЦІЯ 3

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Довбня А.В., заступник голови
Ради ветеранів НАВС, почесний
член Союзу юристів України

ПЕРШОВІДКРИВАЧ У ГАЛУЗІ ІСТОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. До середини 40-х років минулого століття науковці не досліджували історичні аспекти становлення кримінального законодавства України початкового періоду існування радянської влади. Уперше цією проблемою зайнявся молодий львівський науковець П.П. Михайленко. Працюючи в архівах Києва та Москви з метою пошуку історичних джерел для написання кандидатської дисертації з історії становлення органів юстиції і кримінального права періоду іноземної інтервенції та громадянської війни в Україні (захистив у 1948 році), він віднайшов невідомі унікальні документи, що стосувалися кодифікації українського кримінального законодавства у 1918–1922 рр. та його розвитку після загальносоюзної кодифікації 1922 р. Віднайдені документи він використав при підготовці докторської дисертації «Уголовное законодательство Советской Украины в первой главной фазе развития советского государства», захищеній у 1953 р. Вчений довів, що українське кримінальне законодавство рухалося тоді своїм самобутнім і прогресивним шляхом, відмінним від того, який обрали законотворці Російської Федерації. Напрацювання українських правників були більш демократичні, враховували тогочасну українську дійсність, українські звичаї та український менталітет. Вчена рада по захисту дисертацій Інституту держави і права Академії Наук СРСР визнала його роботу як перше в радянській юридичній літературі дослідження з історії кримінального законодавства радянської України. Отже

П.П. Михайленко виявився першим в Україні, хто взявся за вивчення історії українського кримінального законодавства і відкрив науковій громадськості раніше не відомі сторінки історії його становлення та розвитку на початку 1920-х років. До того ж, він став першим в Україні доктором юридичних наук в галузі кримінального права.

2. Результати свого дослідження П.П. Михайленко виклав у монографії «Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР» (1959 р.), що стала першою в Україні науковою працею з такої проблематики. Цю працю помітила світова наукова громадськість, її названо у виданій українською діаспорою «Енциклопедії українознавства» (Париж, 1962 р.), відомості про автора з'являються в енциклопедичних виданнях Англії та Франції, а статті науковця з цієї тематики з'являються в англо-, іспано- і франкомовних наукових виданнях.

3. Продовжуючи дослідження історії законодавчої діяльності в Україні в галузі кримінального права, професор (з 1956 р.) упорядкував і видав фундаментальну двотомну працю «Борьба с преступностью в Украинской ССР» (1966, 1967 рр.) – збірник законодавчих та інших нормативно-правових актів, якими регулювалася кримінально-правова боротьба зі злочинністю в Україні протягом 1917–1967 рр. До кожного тому дослідник підготував наукові нариси з аналізом процесів становлення і розвитку кримінального законодавства України. Це була перша в республіці документальна праця з історії кримінально-правової боротьби зі злочинністю в УРСР. У наступні роки професор, як першопроходець, продовжив розробку проблеми історії українського кримінального законодавства та протидії злочинності в Україні, опублікувавши низку наукових праць.

4. У 1996 р. П.П. Михайленко стає академіком Академії правових наук України. Він плідно працює, публікує власний підручник з кримінального права (1995 р.), стає співавтором підручників з кримінального права (2006 р.) і кримінології (2001 і 2002 рр.), видає фундаментальну книгу своїх праць «Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України» (1999 р.)

5. Учні і послідовники академіка, чие 100-ліття урочисто відзначено в НАВС цього року, продовжили наукові дослідження з історії кримінального законодавства України, захистивши дисертації, опублікувавши численні наукові праці. Це стало підставою визнати академіка П.П. Михайленка засновником у НАВС наукової школи «Історія кримінального права України».

Денисов С.Ф., професор кафедри кримінального права Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, д.ю.н., професор

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

Про необхідність вивчення історії кримінального права України наголошувало багато вчених як попередніх поколінь (О. Ф. Кістяківський, Л. С. Білогірць-Коляревський, П. П. Михайленко, П. С. Матишевський, М. Й. Коржанський), так і сучасні (П. С. Берзін, В. К. Грищук, А. В. Савченко, П. Л. Фріс). Взаємозв'язок історії та кримінального права вбачається в декількох напрямках, зокрема, при розгляді питання про існування в минулому того чи іншого інституту, при вивченні норм, статей, складів злочинів та в цілому періодизації розвитку науки кримінального права.

Як відомо, в теорії існує формаційний і цивілізаційний підхід досліджень періодизації розвитку права. Науковцями ставиться закономірне питання: а чи можливо об'єднати формаційний і цивілізаційний підхід й досягти таким чином необхідної об'єктивності під час дослідження історичного шляху, пройденого людством? Інакше кажучи, чи можна, поєднавши ці два підходи, отримати універсальну – єдину для всіх країн світу – концепцію періодизації всесвітньої історії? Думаємо, що відповісти на це питання слід позитивно [1, 2].

Як справедливо зазначено у літературі, вчені по-різному визначають періоди історії кримінального права, їх критерії й зважаючи на відсутність цілісної друкованої історії кримінально-правової науки, дослідникам доводилось звертатися до джерел іноземного походження. Так, наприклад, В.В. Лунсєв, виходячи з загальноісторичної періодизації розвитку кримінології виділяє п'ять періодів: 1 – стародавня цивілізація; 2 – античний; 3 – середньовічний; 4 – новий час; 5 – новітній час. Спочатку А.В. Наумов поділяє історію кримінального права на три періоди: дорадянський, радянський, пострадянський. В останній своїй праці («Преступление и наказание в истории России», 2014 р.) мова йде про дев'ятнадцять періодів. А.Ф. Бернер в роботі 1865 р. розподіляє історію кримінального права на три періоди, а саме: 1 – з найдавніших часів до Уложення 1649 р.; 2 – від Уложення до Зводу законів 1832 р.; 3 – сучасний період. Г.С. Фельдштейн в роботі 1909 р. виділяв п'ять періодів розвитку кримінально-правової науки Росії. Відомий сучасний дослідник О.І. Чучаєв в дореволюційній історії російської кримінально-правової науки виділяє п'ять періодів її розвитку: 1 – зародження науки кримінального права (з Руської Правди до Уложення 1649 р.); 2 – поява кримінального права як самостійної науки (реформи Петра I до початку XIX ст.); 3 – становлення науки кримінального права (з початку XIX ст. до Зводу законів 1832 р.); 4 – поява «університетської» науки кримінального права (від Зводу законів 1832 р. до початку судової реформи та введення Університетського статуту 1863 р.); 5 – розвиток науки кримінального права, формування наукових шкіл (1863 р. – 1917 р.).

Звісно, існують й інші види періодизації, що охоплюють майже весь період існування науки кримінального права (В.П. Коняхін вказує на три періоди, за критерій обрано рівень кодифікованості кримінального права; І.Я. Козаченко – три періоди, критерій – писане (не писане) право), або тільки XX ст. (Н.Ф. Кузнецова – дев'ять етапів розвитку, в основі яких особливості державно-правової та соціально-економічної системи влади) чи радянського періоду (О.Ф. Шишов – чотири етапи; О.І.

Бойко – три етапи; В.Б. Волженкін – чотири етапи). Розглядаючи питання боротьби зі злочинністю В.С. Зеленецький веде мову про десять періодів – від Київської Русі до сучасності. П.С. Фріс запропонував власне бачення кримінально-правової політики Української держави, а очевидно й кримінального права. Його розподіл складається з шести періодів: від Київської Русі до сучасності, включаючи період після прийняття першого національного кримінального кодексу. У праці М.І. Колоса (Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) у т. I висвітлено загальні питання виникнення на Українських землях писемності, освіти й кримінально-правової науки. При цьому історія кримінального права України розподілена на чотири періоди: 1 – Княжої доби (X – XVI ст.); 2 – період Литовської держави та Запорізької Січі; 3 – періоду знаходження Українських земель у складі Російської імперії (XVIII – XX ст.); 4 – кримінальне законодавство і право в Україні (1917 – 2000 рр.). Але як слушно зазначає академік Ю.В. Баулін, у цій праці певною мірою залишився неохопленим період початку XX ст. у частині кримінального права західноукраїнських земель [3, с. 7].

Є й інші підходи до періодизації (Л.М. Демидова, С.Ф. Денисов, В.В. Кузнецов, В.К. Матвійчук), проте найбільш прийнятним є періодизація кримінального законодавства, яка наведена А.В. Савченком: 1 – кримінальне законодавство Київської Русі та земель, що утворилися після феодальної роздробленості IX – початок XIII ст.; 2 – період існування Галицько-Волинського князівства, Литовсько-Руської держави та протягом перебування України під владою Речі Посполитої (перша половина XIII ст. - перша половина XVII ст.); 3 – кримінальне законодавство в період козацької держави та під час перебування України у складі Австро-Угорської й Російської імперій (друга половина XVII ст. – початок XX ст.); 4 – період творення Української незалежної держави (1917 – 1921 рр.); 5 – кримінальне законодавство Української РСР (1921 – 1991 рр.); 6 – кримінальне законодавство незалежної України (1991 – 2001 рр.); 7 – сучасне кримінальне законодавство (2001 р. по теперішній час).

Таким чином, виникає нагальна потреба більш детального, системного дослідження питань періодизації кримінально-правової науки, адже кожне дослідження з кримінального права має включати в себе історичний (генетичний) аналіз.

Список використаних джерел

1. Усенко І. Б. Історія держави і права України: проблеми предмета і методології досліджень / І. Б. Усенко // Правова держава. – 1999. – Вип. 10. – С. 237–244.

2. Шигаль Д. А. Типологія та основні схеми періодизації історії держави і права / Д. А. Шигаль // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 1140–1143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11sdadip.pdf>

3. Колос М.І. Кримінальне права в Україні (X – початок XXI століття) : моногр.: [у 2 т.] / М.І. Колос. – К.: Острог, 2001. – Т. 1: Освіта, наука, законодавство. – 448 с.

Сокальська О.В., доцент кафедри загальноюридичних дисциплін ІКВС НАВС, к.ю.н., доцент

ЗАКОН «ПРО КЕРІВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТЮРЕМНОЇ ЧАСТИНИ І ПЕРЕГЛЯДУ УЛОЖЕННЯ ПРО ПОКАРАННЯ» ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Актуалізація питання реформування тюремного відомства у другій половині XIX ст. нерозривно пов'язана з розробкою нових засад кримінальної політики Російської імперії. В результаті роботи спеціальних комісій під головуванням графа В. О. Сологуба та К. К Грота було вирішено реорганізувати центральне управління тюрмами, створивши Головне тюремне управління. Відповідний закон підписано 27 лютого 1879 р. Начальник Головного тюремного управління був призначений лише в кінці квітня й

офіційно воно розпочало роботу 16 червня. Як підкреслював відомий тюрмознавець М. Ф. Лучинський, до видання закону, який затверджував нову систему покарань і повинен був стати керівним положенням для діяльності новоствореного управління, Головне тюремне управління знаходилося в стані очікування [1, с. 299]. Закон «Об основных положениях, имеющих служить руководством при преобразовании тюремной части и при пересмотре Уложения о наказаниях» було ухвалено 11 грудня 1879 р. Він встановлював такий перелік покарань, пов'язаних з позбавленням волі: а) заслання на каторгу безстроково і на певний строк; б) поміщення до виправного будинку на строк до 6 років; в) тюремне ув'язнення строком до 1 року; г) арешт строком до 3 місяців [2]. Така градація покарань була запроваджена в Російській імперії не без впливу зарубіжного досвіду. В розвинутих країнах у кінці XIX ст. найбільш поширеним було короткострокове тюремне ув'язнення.

Визначення даних видів покарань й строків їх відбування мало важливе значення для організації роботи тюремного відомства, оскільки в залежності від цього, Головне тюремне управління повинно було перебудовувати тюремні установи: короткострокового утримання (тюрми), середньострокового (виправні будинки) та довгострокового (каторжні тюрми). Планувалося для початку перебудувати й перепланувати вже існуючі тюрми.

Відповідно до пп. 4, 5 даного закону, в установах виконання кримінальних та виправних покарань запроваджувалося одиночне ув'язнення. Осіб, які потрапляли до виправного будинку, слід було на деякий час піддавати одиночному утриманню. Після чого вони повинні були утримуватися поодиноці весь час, вільний від роботи, особливо вночі. Засуджених до тюремного ув'язнення слід було утримувати в одиночних камерах упродовж усього строку відбування покарання. Практика одиночного утримання була надзвичайно популярна в Європі. Однак реалізація даних нововведень у Російській імперії наштотувалась на тривіальну проблему – відсутність коштів. З одного боку було намагання

впровадити передовий світовий досвід в пенітенціарній сфері, з іншого – державна політика економії видатків на утримання ув'язнених.

Однак не можна погодитися з твердженням М. М. Гернета, що закон 11 грудня 1879 р. був «мертвонародженим» і не мав особливого значення для тюремної практики. Відповідно до його приписів, Головним тюремним управлінням упродовж двох десятиліть діяльності було побудовано більше 50 нових тюрем, сім з яких були розраховані на одиночне утримання. Даний закон був одним із перших кроків на шляху упорядкування системи кримінальних покарань у Російській імперії відповідно до загальносвітових тенденцій, що, закономірно, впливало на визначення принципів і напрямів діяльності тюремного відомства.

Список використаних джерел

1. Лучинский Н. Ф. Краткий очерк деятельности Главного тюремного управления за первые XXXV лет его существования (1879–1914 гг.) / Н. Ф. Лучинский // Тюремный вестник. – 1914. – № 2. – С. 284–416.

2. Полное собрание законов Российской Империи : собрание второе. Том 54. Отделение 3. – СПб., 1881. – С. 280–282 (№ 60268).

Ісаков П.М., старший викладач кафедри кримінально-виконавчого права ІКВС НАВС, к.і.н.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УСРР В 1920-Х РОКАХ

З приходом до влади в Україні більшовиків і створенням ними в 1919 р. маріонеткової держави УСРР, цілком залежної і повністю орієнтованої на РСФРР, перед ними невідворотно постало питання про створення на базі принципово нової комуністичної ідеології нового кримінального законодавства.

«Революційна доцільність» (радянська влада закріпилась в Україні тільки з третьої спроби в 1920 р.) змушувала більшовиків форсувати процес кардинального реформування норм кримінального права. Сутність цього процесу надзвичайно цинічно та лаконічно сформулював один з більшовицьких вождів: «Мы уже не боремся против отдельных личностей, мы уничтожаем буржуазию как класс... Не ищите в деле обвинительных улик о том, восстал ли он против Советов оружием или словом. Первым делом вы должны его спросить, к какому классу они принадлежат, какое у них образование и какова его профессия. Все эти вопросы должны разрешить судьбу обвиняемого. В этом смысл и суть Красного Трора» [1, с. 322].

Для кримінального права УСРР 1920-х років характерно наступне:

1. Копіювання та запровадження явочним порядком нормативно-законодавчих актів РСФРР.

2. Відставання законодавчого оформлення процесу кодифікації норм і положень кримінального права від потреб суспільного розвитку, що приводило на практиці до численних зловживань та вільних тлумачень. Перший Кримінальний кодекс УСРР (аналог Кримінального кодексу РСФРР), який встановлював такі основні покарання, як розстріл, позбавлення волі, примусові роботи, було прийнято лише в 1922 р.

3. До прийняття Кримінального кодексу в 1922 р. для кримінального закону було притаманне: неконкретність та безсистемність в тлумаченнях і формулюваннях; встановлення кримінальної відповідальності за різноманітні форми співучасті; наявність 15 основних видів покарань, які запроваджувались взагалі нелегітимними «Керівними началами з кримінального права РСФРР» [2, с.308].

4. Поділ усіх злочинів на контрреволюційні та прості.

5. Розходження між задекларованою виховною функцією покарання і домінуванням політичного завдання у визначенні покарання як вияв класового принципу «революційної правосвідомості з метою використання кримінальних репресій для

збереження і зміцнення влади в усіх сферах суспільно-економічного життя.

6. Після утворення в 1922 р. СРСР, що юридично було оформлено з прийняттям Конституції СРСР в 1924 р., кримінальне законодавство УСРР розвивалось по шляху уніфікації з «Основними засадами кримінального законодавства СРСР і союзних республік» та іншими відповідними загальносоюзними актами, що знайшло своє відображення в прийнятті в 1927 р. нового Кримінального кодексу УСРР.

7. Розвиток кримінального законодавства в напрямку постійного посилення кримінальних репресій.

Список використаних джерел

1. Упоров И. В. Пенитенциарная политика в России в XVIII-XX вв. : Историко-правовой анализ тенденций развития. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 610 с.

2. Захарченко П. П. Історія держави і права України: Підручник. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.

Павловська А.А., старший викладач кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н.

ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

В кожній країні кримінальне законодавство має притаманну тільки їй специфіку, особливі риси, які вирізняють дану країну серед інших держав. З метою більш ретельного вивчення інституту покарання вважаємо доцільним дослідити його розвиток в різних країнах .

Проаналізувавши кримінальне законодавство Англії, можна дійти висновку, що воно не містить поняття “покарання”. Австралія, перейнявши основні положення даної системи права, у своєму КК 1995 р. також не визначила даної правової категорії.

Подібно до цих країн, у кримінальному законодавстві Бельгії (КК 1867р.), Голландії (КК 1886 р.), Норвегії (КК 1902 р.), Швейцарії (КК 1937 р.), Швеції (КК 1962), Болгарії (КК 1968 р.), Австрії (КК 1974), Франції (КК 1992 р.), не міститься загального визначення поняття “покарання”, а встановлюється лише система покарань, які можуть призначатися за вчинення злочину.

В свою чергу, в кримінальному законодавстві Іспанії закріплено, що покаранням, призначеним відповідно до ст. 32 чинного Кодексу в якості основного і додаткового, є обмеження прав і свобод. Особливістю цього Кодексу виступає лише те, що не встановлено суттєвих ознак “покарання”, а законодавець лише розкриває поняття “покарання” через перелік конкретних видів покарання.

У певні часи підходи до визначення покарання були різними. Усе залежало від завдань, які ставила перед собою держава на конкретному етапі свого історичного розвитку, державного устрою, її економіки, культури, рівня і структури злочинності і, нарешті, рівня нормотворчості.

Зокрема, досліджуючи історичні пам'ятки кримінального права нашої країни, слід звернути увагу на те, що тривалий час не було чіткого визначення поняття “кримінальне покарання” (у зв'язку з цим можна назвати Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., Кримінальне уложення 1903 р.).

Значний внесок у розвиток цього питання було зроблено „Керівними засадами з кримінального права РРФСР”, прийнятими в грудні 1919 р., які офіційно набули чинності в Україні 4 серп. 1920 р. Саме в них вперше у кримінальному законодавстві було сформульовано визначення “покарання”.

Тенденція подальшого розвитку поняття “покарання” була продовжена в кодифікаціях радянського кримінального законодавства. У КК 1922 р. вперше вживається термін “міри соціального захисту” поряд з терміном “покарання”. Одним з етапів становлення радянського кримінального права стало прийняття КК 1960 р.

Після розпаду СРСР більшість пострадянських країн перейняли досвід РФ у сфері кримінального права, взявши її КК за модель і на основі нього розробляли вже свої КК України. Відповідно до КК РФ 1966 р. (ст.43) покарання визначалось як міра державного примусу, що застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочин, і полягає в передбаченому цим Кодексом позбавленні або обмеженні прав і свобод цієї особи. Досліджуючи КК таких країн, як Азербайджан (КК 1999 р.), Узбекистан (КК 2001 р.), Вірменія (КК 2003 р.), Казахстан (КК 1997 р.), Латвія (КК 1998 р.), можна помітити, що поняття “покарання” нічим не відрізняється від аналогічного поняття в КК РФ. Проте деякі пострадянські країни відійшли від наведеного визначення поняття “покарання”. Зокрема, у КК Білорусії 1999 р. закріплено, що покарання – це примусова міра кримінально-правового впливу, а те, що ця міра застосовується від імені держави, законодавець не установив. Особливість КК Литви 2000 р. полягає в тому, що покарання виступає карою не лише за злочин, а й за проступок. У КК Молдови 2002 р. поряд з визначенням досліджуваної категорії містяться і його цілі: покарання – це міра державного примусу, що застосовується судом від імені закону до осіб, які здійснили злочин, з метою виправлення і перевиховання засудженого. На відміну від згаданих пострадянських країн, Грузія відмовилася від цілої низки стандартів, принципів, які притаманні КК РФ, і тому вона є однією з країн, у КК якої не закріплено поняття “покарання”.

Розглянувши і проаналізувавши інститут покарання в кримінальному законодавстві різних країн можемо дійти висновку, що в більшості зарубіжних країн термін “покарання” законодавчо не закріплений та існує лише в науці.

Так, проведений аналіз ознак покарання, закріплених в КК України 2001 р., в порівнянні з ознаками покарання КК пострадянських країн дозволяє говорити про те, що ці ознаки в більшості своєму подібні. Останнє є свідченням того, що законодавство всіх пострадянських країн, у тому числі й України, у

питанні визначення ознак покарання ґрунтувалося на доробках радянського часу.

Проте у нашому законодавстві, як і в законодавстві абсолютної більшості сучасних країн відтворено ідею кари, проте на її застосування накладено суттєві обмеження.

Слід відмітити, що міра кари, витікаючи із світобачення окремих соціальних груп, безпосередньо впливала на особливості покарання. Інститут покарання в свою чергу формував загальні цінності, норми та правила поведінки, якими людина активно користувалася, будучи суб'єктом суспільних відносин, правила яких вона пасивно дотримувалась та вчинки, яких вона зобов'язана була уникати. Покарання і зараз визначає міру соціальних взаємовідносин у рамках формально закріплених на законодавчому рівні моральних вподобань як соціуму (в його більшості), так і окремих лідерів, режимів.

Засоби покарання та міра кари є невід'ємною складовою при характеристиці режимів окремих країн з огляду на їх демократичність, релігійні, менталітетні, моральні особливості.

Отже, підсумовуючи викладене, можна сказати, що застосування покарання є необхідною умовою для якісного функціонування суспільства, є тим важелем впливу на суспільні відносини та суспільну свідомість, що має велике значення щодо запобігання негативним злочинним проявам та реагуванню на ці прояви.

Корольчук В.В., старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС, к.ю.н., с.н.с.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Глибокі економічні, соціально-психологічні, правові, моральні та інші зміни, що відбувалися в 90-х роках минулого

століття та події 2013-2014 років, стали причиною зародження у нашій країні правового нігілізму, зниження моральних критеріїв, і певною мірою, створення ілюзії економічної і соціально-психологічної всездозволеності, що не могло не вплинути на кількісне зростання злочинності. Враховуючи ті обставини, що за останній час криміногенні елементи змінилися не тільки кількісно, але й якісно (виникають нові види кримінальних злочинів, з'являються нові форми організації та здійснення протиправних дій), перед правоохоронними структурами нашої держави постала нагальна проблема активної та ефективної протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Створення нового обличчя та реформування міліції – саме таку головну мету було проголошено в МВС України. Але її здійснення неможливе до того часу, поки наші підрозділи не вийдуть з ролі постійних «наздоганяючих» – адже ні для кого не секрет, що в такому режимі роботи, як сьогодні, працюють правоохоронні органи України, об'єктивно вистачає часу лише для розслідування та розкриття злочинів, патрулювання тощо, а виконання превентивних функцій та попереджувальних заходів у зв'язку з цим віднесено на другий план.

Тому стає очевидним той факт, що проблема реформування органів внутрішніх справ сьогодні постає найбільш гостро. Звідси питання: як у сучасних умовах розвитку демократії в українському суспільстві, боротьби з корупцією, зламування старих стереотипів змінити імідж міліції, якісно підвищити її професійний рівень, зробити її діяльність прозорою та відкритою і взагалі створити новий соціальний портрет міліції?

У важкій щоденній боротьбі за виживання за роки незалежності України підрозділи органів внутрішніх накопичили безцінний досвід стійкості, діловитості, тактичного маневру. Управлінські апарати в центрі і на місцях стали більш гнучко, оперативно реагувати на обстановку, що змінюється. І головне завдання, яке стоїть на сьогодні перед керівництвом ОВС – зберегти, акумулювати та впровадити в практику цей безцінний досвід. Але практика останніх років показує, що цього не

відбувається – наприклад, в 2013-2014 роках ми спостерігали значний відтік співробітників міліції, в основному старшого офіцерського складу, з практичних підрозділі ОВС. Це було пов'язано з багатьма причинами – економічними, соціальними й політичними в тому числі, але, відкидаючи всі ці аспекти, можливо сміливо стверджувати, що було втрачено значний потенціал висококваліфікованих кадрів. Як відомо плінність кадрів призводить до багатьох негативних наслідків. Часта їх змінюваність, у тому числі й керівного складу, не сприяє закріпленню професійних зв'язків між працівниками, діяльність яких має колективний характер. За таких обставин значна частина працівників просто не встигає набути необхідного досвіду, а відомчі навчальні заклади змушені працювати, в основному, на компенсацію кадрових втрат.

Тому актуальність цього завдання визначається не тільки особливим місцем, яке посідають у силових структурах держави органи внутрішніх справ, але й необхідністю приведення у відповідний якісний стан структур та підрозділів органів української міліції, вироблення системи управлінських рішень, які могли б дієво сприяти виконанню ними своїх функціональних обов'язків із урахуванням умов нашого сьогодення. Така ситуація визначила необхідність проведення реформ, що відбуваються нині в Україні, адже з розширенням сфери діяльності правоохоронної системи, ускладненням криміногенної ситуації, поглибленням розподілу праці за функціональними і посадовими ознаками, зростанням актуальності захисту прав і свобод людини в демократичній, правовій державі, яка будується в Україні, набуває все більшого значення підготовка кадрів для органів внутрішніх справ.

Розвиток відомчої системи освіти МВС України у напрямку всебічного забезпечення потреб замовників у висококваліфікованих кадрах можливий лише за реалізації проведення експертизи відомчого нормативно-правового забезпечення у сфері освіти з метою приведення його у відповідність до Конституції та законів України. Актуальність

цієї проблеми підвищується двома основними чинниками.

Думаю, що всі погодяться з твердженням, що сьогодні системі МВС необхідні високоосвічені фахівці. Не буде перебільшенням сказати, що саме відомчі вищі заклади освіти готують не лише практичних працівників, а й майбутніх керівників – від начальника відділення міськрайвідділу до Міністра внутрішніх справ України.

Те, наскільки творчо, самовіддано, професійно вони будуть розв'язувати нові завдання, що постануть перед органами внутрішніх справ через п'ять, десять, двадцять років, багато в чому визначається сьогодні в аудиторіях, класах, на полігонах, в тирах, спортивних залах вищих відомчих закладах освіти МВС України.

Теоретична озброєність, наявність ґрунтовних наукових напрацювань, котрі дозволять крокувати в ногу з часом і навіть випереджати його також великою мірою залежать від рівня й ефективності роботи відомчих вищих закладів освіти.

Починати наукову раціоналізацію в апараті керівництва потрібно з навчання. Адже наукова організація управлінської праці – це провадження досягнень науки і передового досвіду в існуючу організацію менеджменту з метою підвищення її ефективності. З цього випливає, що не можна всерйоз займатися провадженням наукової організації праці без знання основних положень науки і досягнень передової практики в цій галузі.

Тому серед першочергових завдань підвищення ефективності функціонування МВС України найважливішими є укомплектування органів і підрозділів внутрішніх справ працівниками, які мають необхідні якості для успішного оволодіння професією правоохоронця, створення системи, що дозволяла б зберігати й розвивати їх працездатність та надійність.

Отже перед системою ОВС в цілому і перед вищими навчальними закладами МВС України зокрема стоїть завдання популяризації новітніх розробок з реформування ОВС.

Мисливий В.А., професор кафедри публічного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ КООРДИНАТИ ВИДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ

Наукова класифікація об'єктів злочинів, розкриття їх сутності та видів сприяє розвитку кримінального законодавства і практики його застосування. У зв'язку з цим теорія кримінального права має приділяти більше уваги такому її феномену, як видовий об'єкт злочину.

У сучасній доктрині кримінального права панує ступенева класифікація об'єкта злочину в системі кримінально-правових координат «за вертикаллю» та «горизонталлю». За вертикаллю об'єкт злочину поділяється на загальний, родовий та безпосередній (В. Д. Меньшагін, 1938 р.). Така класифікація з часом не зазнала кардинальних перетворень, хоча відчула деяку модернізацію, зокрема поповнилася «видовим об'єктом» (Є. О. Фролов, 1969 р.) як частиною родового об'єкта.

Теорія також визнає класифікацію об'єктів злочинів за горизонталлю, зокрема розподіл об'єктів на основні і додаткові (Д. Н. Розенберг, 1948 р.), а також факультативні (І. М. Даньшин, 1965 р.). Сутність цього розподілу обумовлюється тим, що злочини часто заподіюють шкоду суміжним суспільним відносинам, серед яких виділяються основні та другорядні.

У цьому контексті вважаємо важливим визначити місце видового об'єкта в системі кримінально-правових координат, тим більше, що в теорії висловлюються думки, що видовим об'єктом в дійсності має бути безпосередній об'єкт. Отже, як вдається, місце видового об'єкта у цій системі координат до кінця не визначено. Така ситуація обумовлюється недотриманням логіки системності явищ, адже не лише безпосередній, але й загальний і родовий об'єкти також повинні

мати розподіл за горизонталлю. При цьому, якщо стосовно загального об'єкта такий розподіл відбудеться з появою у кримінальному законі проступків, то щодо відображення у кримінальному законі видового об'єкта у вітчизняних наукових працях не завжди є конкретні пропозиції.

Проте відповідь на це питання, на наш погляд, є цілком очевидна. У системі кримінально-правових координат видовий об'єкт має бути похідним від родового об'єкта як його структурована частина «за горизонталлю». Це підтверджують тривалі й наполегливі наукові дослідження видових об'єктів, які переконали законодавця у необхідності включення до Особливої частини КК України 2001 року таких розділів, як «злочини проти довілля», «злочини проти безпеки виробництва», «злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» та інші. Проте, це повністю не вирішило питання структурної побудови закону з огляду на видовий об'єкт, адже видовий об'єкт як різновид родового об'єкта за горизонталлю так і не отримав реального (нормативного) відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Отже, враховуючи роль родового об'єкта, система Особливої частини кримінального права вимагає поєднання окремих груп злочинів в окремі структурні частини в рамках родового об'єкта, який у свою чергу має утворювати самостійний розділ. Такий підхід буде сприяти вирішенню проблем, пов'язаних з класифікацією тотожних суспільно небезпечних діянь, сформованих у рамках родових об'єктів «злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», «злочинів у сфері господарської діяльності», «злочинів проти правосуддя» та деяких інших, в яких кримінально-правові норми перебувають у певному «змішаному» вигляді.

Таким чином, видовий об'єкт злочинів у кримінальному праві має виступати інструментом подальшого розвитку вітчизняного кримінального законодавства.

ЗМІСТ

Вступ	3
СЕКЦІЯ 1	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
Черней В.В. Сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні	6
Чернявський С.С. Практика застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим	11
Шакун В.І. Неправові території – новий кримінальний виклик для України	15
Костицький М.В. Сучасні філософсько-методологічні та теоретичні проблеми науки кримінального права	18
Колб О.Г. Про деякі змістовні елементи сучасної кримінально-виконавчої політики України	21
Книженко О.О. Сучасні тенденції організованої злочинності в Україні	24
Денисова Т.А. Покарання та заборони: шлях до справедливості чи формування девіантної поведінки	26
Косенко С.С. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні	30
Микитчик О.В. Щодо необхідності законодавчої регламентації принципів кримінального права	32
Мостепанюк Л.О. Удосконалення деяких видів покарання в законотворчій діяльності	34

Вартилецька І.А.	
Узгодженість норм кримінального та кримінального процесуального законодавства при застосуванні примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх	37
Усатий Г.О.	
Суспільство як суб'єкт конфліктних кримінально-правових відносин	39
Беніцький А.	
Поняття причетності до злочину	42
Горох О.П.	
«Бездоганна поведінка» як критерій визначення судом втрати особою суспільної безпеки	45
Гаєвський А.М.	
До питання про визначення поняття «політичний в'язень» у контексті застосування амністії в Україні	47
Ієрусалимов І.О., Юрченко О.В.	
Міжнародні стандарти кримінальної юстиції (сучасний стан та перспективи запровадження в Україні)	50
Луцький А.І.	
Відображення позитивіської правової ідеології в системі кримінального права України	54
Приходько Т.М., Черниченко Л.М.	
Повторність як форма множинності злочинів	57
Микитась І.М.	
Зарубіжний досвід організації виконання покарання	60
Вознюк А.А.	
Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань у визначенні ступеня їх суспільної безпеки	63
Богатирьова О.І.	
Теоретико-методологічне переосмислення вітчизняного інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням	65
Крикушенко О.Г.	
Зміна пріоритетів сучасної кримінальної та тюремної субкультур	67

Задніченко С.І.	
Кримінальна відповідальність юридичних осіб у зарубіжному законодавстві	70
Леонтюк Ю.В.	
Стан залежності як кримінально-правова категорія	72
Павлов В.Г.	
Завдання персоналу установ виконання покарань щодо виправлення та ресоціалізації засуджених	76

СЕКЦІЯ 2 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Савченко А.В.	
Сучасний сепаратизм: кримінально-правовий зміст	79
Осадчий В.І.	
Неузгодженості окремих норм про відповідальність за службові злочини	83
Лихова С.Я.	
Міжнародний тероризм: поняття та основні ознаки	87
Кузьменко Б.В., Заїка Ю.О.	
Сучасний стан кримінальної злочинності в галузі інформаційних технологій в Україні	90
Опалинський Ю.В.	
Правовий режим інформації, яка містить банківську таємницю: підстави та правила її розкриття, визначені законодавством	92
Кісілюк Е.М.	
Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України	94
Кузнецов В.В.	
Особливості кваліфікації залишення в небезпеці	98
Кушакова-Костицька Н.В.	
Проблеми відповідальності за інформаційні правопорушення: український досвід	101

<i>Кришевич О.В.</i>	
Кримінальна відповідальність за шахрайство зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин	104
<i>Іващенко В.О.</i>	
Окремі питання встановлення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха	107
<i>Процюк О.В.</i>	
Наслідки декриміналізації товару як предмету контрабанди	108
<i>Кулакова Н.В.</i>	
Об'єкти культурної спадщини України як предмет злочину	111
<i>Семенюк О.О.</i>	
Особливості обчислення розмірів неправомірної вигоди під час підкупу виборця, учасника референдуму	113
<i>Акімов М.О.</i>	
До проблеми удосконалення кримінально-правової протидії воєнізованим та збройним формуванням	115
<i>Шеремет О.С.</i>	
Протидія корупції органами місцевого самоврядування: реальність завдання	118
<i>Рощина І.О.</i>	
Стан і проблеми боротьби з наркоманією	121
<i>Габуда А.С.</i>	
Окремі питання щодо вживання термінів «примушення» та «примушування» у Кримінальному Кодексі України	124
<i>Хуторянський О.В.</i>	
Щодо питання відмежування ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані від ненадання допомоги хворому медичним працівником	126
<i>Александренко О.В.</i>	
Актуальні питання кримінальної відповідальності серійних вбивць	129
<i>Гринь О.Д.</i>	
Кримінальна відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної	131

інфекційної хвороби	
Донченко О.І.	
Кримінальна відповідальність за посягання на представників органів місцевого самоврядування	133
Павленко І.В.	136
Порнографія чи віртуальна проституція?	
Катеринчук К.В.	138
Проблеми встановлення складу злочинів проти здоров'я особи	
Маренич Д.П.	140
«Білий пластик» – шахрайське використання підроблених карток	
Смаглюк О.В.	142
Принцип точності кваліфікації злочинів	
Грицаєнко Р.Л.	145
Поняття координації діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності та корупції	
Амелін О.	147
До питання протидії шахрайским діям з кредитними картками	
Колб С.О.	148
Кримінально-правова характеристика незаконного заволодіння автотранспортними засобами організованими злочинними угрупованнями в Україні	
Шармар О.М.	151
Корупційні злочини в кримінальному праві	
Бабаніна В.В.,	153
Необхідність наукового дослідження механізму прийняття законодавства про кримінальну відповідальність у контексті гармонійного поєднання принципів стабільності та динамізму	
Крутевич М. М.,	157
Підкуп як спосіб перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права	

СЕКЦІЯ 3
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

<i>Довбня А.В.</i> Першовідкривач у галузі історії кримінального права України	160
<i>Денисов С.Ф.</i> Періодизація вітчизняної кримінально-правової науки	162
<i>Сокальська О.В.</i> Закон «Про керівні положення для перетворення тюремної частини і перегляду уложення про покарання» як основа реформування системи виконання покарань в Російській імперії	165
<i>Ісаков П.М.</i> Особливості розвитку кримінального права в УСРР в 1920-х роках	167
<i>Павловська А.А.</i> Покарання за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн: сутність і зміст	169
<i>Корольчук В.В.</i> Реформування системи МВС України: шляхи та сучасні проблеми	172
<i>Мисливий В.А.</i> Кримінально-правові координати видового об'єкта злочинів	176

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
(ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА П. П. МИХАЙЛЕНКА)

*Збірник наукових праць за матеріалами
науково-теоретичної конференції
(м. Київ, 21 листопада 2014 року)*

Компютерна верстка: Корольчук В.В.

Підписано до друку _____ Формат _____
Папір _____
Обл.-вид.арк. _____ Ум.друк.арк. _____ Вид.№ _____
Тираж _____ прим. Зам. № _____

Національна академія внутрішніх справ
03035, Київ-35, пл. Солом'янська, 1